

POVRATAK TITA I VEROVANJE U ŽIVOT

POVODOM AKCIJE MESEC DANA KNJIGE I SAJMA KNJIGA U BEOGRADU GOVOR KNJIGA

Pred činjenicom Titovog povratka, pred činjenicom tog povratka i pred istinitošću njegove reči, — samo novinska i samo spoljnopolitičko-komentatorska i informativna izveštavanja zaista ne mogu, ili mogu samo delimično, da savremenom čoveku ukažu na tako duboko ljudsku i sadržajnu stranu humanizma i verovanja u život, tih bitnih i stalnih implikacija Titove misli.

Ne, zaista, ovdje i sada, — samo neuspešan pokušaj ostala bi svaka ambicija da se obuhvate svi humanistički aspekti nedavne Titove akcije pred najvećim međunarodnim političkim forumom kome je najbitniji i najpreči zadatak ne samo očuvanje mira u svetu već i jedno maksimalno moguće eliminisanje svih onih elemenata koji mir u svetu čine pred licem današnjeg čoveka samo jednim provizorijem, samo jednim intermezzom između jednog ranijeg masovnog uništavanja i onoga koje kao još mnogo pogubnije tek može da usledi.

U današnjem našem svetu čija teška neuroza odjekuje rastranim i pretećim i gorkim sinkopama iskušenja koja se postavljaju kako pred svakim pojedinom, tako i pred najvećim ljudskim grupama, u današnjem našem svetu na granicama najvećih uspeha ljudskog uma neuplašeno i neiznenadenog svojim mogućnostima i njegovih po društvo i po život pretećih moći, u atmosferi savremenog sveta u kojoj je SVE ZA ČOVEKA lice jednog ne manje vidnog nalicija — SVE PROTIV ČOVEKA, — u ovoj prenapregnutoj orkestraciji savremenih ljudskih nemira, gotovo da je nemoguće, uvek i u svakom trenutku, naći onaj najviše spasonosna rešenja i poslušati najviše istinite imperativne razuma i dobre volje, te imperativne koji, kao čista razumnost, jesu i ostaju odbrana emocije. Tegobno je doći na staze mudrosti i zainteresovanosti najaktuelnijim pitanjima savesti pred vremenom. I tegobno je uhvatiti sebe u pustom samozaboravu nezainteresovanosti, u samozaboravu našem što nam pretnje poklanja, pretnje koje se ukazuju kao eventualne i kao buduće reperkusije stvarne neangažovanosti naših savesti.

To samozaboravno osvajanje prividnog mira, to deklarativno i, u suštini, konformističko i plitko i svake ljudske širine lišeno mirotvoračko retorstvo koje ostaje, tako često i tako tragično u domenu insinucija, laži i pretnji silom, političkim i ekonomskim pritiskom, zaista ostaje van svakog vida dramatične i angažovane ljudske bitke za mir i slobodu. I u svom tom spletu izukrštanih i protivrečnih interesa savremenog sveta — Titova reč, reč i misao kao objektivizacija stvarnih potreba života danas, na ovogodišnjem zasedanju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, — ukazala se kao izraz razumnosti i ljudskosti koje se ničim ne može poreći, najmanje fiktivnim pravom jačega i veoma providnim pragmatizmom igre tzv. velikih sila.

Sama okolnost da reč Titova jeste nesumnjivi izraz ne samo jednog isključivo političkog stajališta, već izraz i jedne više ljudske moralnosti, — dokazuje da je ta reč izgovorena u ime najkonkretnije savremene apologetike slobode i savremene humanističke civilizacije, i onog faktora objektivne svesti i morala koji je u svim svojim vidovima nerazlučiv od individualne ljudske svesti i savesti, postao kao što je Tito, svojevremeno, rekao — moralni faktor koji je odobio danas već karakter univer-

PRETSEDNIK TITO

zalnosti, karakter čovečanske savjesti.

Nisu ostali neprimetni refleksi njegove reči na dan njegovog povratka, turobnog, kišnog 12 oktobra 1960 godine, tog popodneva koje je sivo i vlažno zračilo jednim nepatvorenim optimizmom Titovog, što znači našeg najbližijeg, verovanja u

život. U životu i u smisao efikasne i konkretne akcije mira. A ta akcija nije za nas ostala šuplja retorska fraza ni paravan kolonijalnih aspiracija, ni nedostojanstvena i gotovo sablasna igra doskočicama i uvredama koje su tako stvarno, ali ne i nepopravljivo, degradirale ovu najautoritativniju tribinu koja je, možda kao nikada pre toga, u času kada je sa nje govorio Tito, bila izraz srca i uma, vere i nade u perspektivu naše civilizacije.

Možda je bilo potrebno sa nekog obližnjeg uzvišenja, makar za trenutak, zagledati se, i pogledom, i celim bićem svojim — ponirati u onu gustu ljudsku masu, homogenu u radosti, homogenu i u ponosu i identifikovanu u svojim najdubljim intencijama sa Titom, kažem, možda je bilo potrebno te srede, 12 oktobra 1960 godine, osetiti bilo zemlje i bilo Beograda pa shvatiti direktnost tog izjednačavanja Titove reči sa govorom naroda koji svojom savešću pamti užase prošlosti i koji svojom savešću poriče uslove užasa budućih.

Titov povratak, to njegovo veliko verovanje životu, i sav onaj napori koji je uložio u tumačenja najviših i egzistencijalnih potreba ne samo naš, Jugoslovena, već i svih onih koji osećaju besmisao i tragiku Alžira danas, onih koji do same svoje krvi i kosti bivaju proždirani nemanimi savremene nesigurnosti, to verovanje životu i taj povratak, a to će reći naša vera u pobedu mira, nad nesigurnošću kao preluđijem neke nove i potpune nemuštice i totalne patnje, kao preluđijem u definitivnu negaciju naše civilizacije — sve to ostaje znamen ponosa koji ovaj povratak u nama budi. To je ponos koji se ne zaboravlja, jer je dostojanstvena i pametna moralnost Titove reči. Zato što dostojanstvenost te reči u najvišem moralnom značenju reprezentuje dostojanstvenost ljudske akcije koja na mnogim stranama ovog našeg sveta biva tako mnogo glumljena, ali nikada autentična — kao Titova.

Jer ova dostojanstvenost i moralnost Tita identična je dostojanstvenosti i moralnosti onih koji poznaju smrt i tamu da bi se za život i svetlost bez rezerve žrtvovali.

Branko PEIĆ

MALI ESEJ

PRAVOPIS

Uskoro će se navršiti osam vekova otkako su vešte ruke starih pisara islikale i ispislale Miroslavljevo jevanđelje, najstariju našu knjigu koja se sačuvala do danas. Tada su se javila prva pravila našeg pravopisa kojima smo se izdvojili iz opšte slovenske književnosti pisane ćirilicom i glagoljicom.

I po zakonu, koji su otkrili Heraklit i Hegel, otada su se naša pismenost i „slovesnost“ razvijali u postepenom, ali stalnom menjanju. Menjao se čak i pravopis glagoljice, a u ćirilici osem raške i bosanske pisarske škole nastao je „resavski način“ pisama. Kad su primorski gradovi primili i slovenske naseljenike, pored ćirilice i glagoljice dobili smo i treće pismo, latinicu, sa svojim zakonima i pravilima pisanja iz italijanskoga i latinskoga jezika.

Osamnaesti vek osobito je zanimljiv zbog svoje razuzdenosti koja

je najzad izazvala čežnju za jedinstvom. Srbi su napustili svoj stari „srbuljski“ jezik i pravopis, verujući da je pravi slovenski onaj kojim su pisali tada u Rusiji. U Slavoniji su se štampale knjige škavski pod uticajem mađarskog pravopisa, a na hrvatsko-kajkavskom području javili su se pored mađarskog i nemačkog uticaji, pa je tako u latinici bilo nekoliko varijanata, ne računajući one sporrednije, jer je svaki pisac imao svoj način „pravopisanja“. Naravno, to su bosanski franjevci bili u tom individualisti jer su se, napuštajući ćirilicu, zlopitali sa latinicom koja tada još nije bila adaptirana na naš jezik.

Da bi čorba bila gušća umešali su se i Slovenci sa svojom reformom koja je imala odjeka i u srpskohrvatskom svetu, pa su se pojavile abecede „bohorčica“ i „metelčica“, i pesnik Ivan Vesel-Ko-

Još jednom se kraj mutnih jesenjih savskih obala pod kupolama Sajmišta zašarenila privlačna revija zanimljivih grafičkih postignuća koja nam obilato nude izdavači pristigli, u punom smislu te reči, sa svih strana sveta. Neosporno je da izložbe knjiga imaju, kada se znalački, sa merom i ukusom ukomponuju, jednu specifičnu draž kakvu, recimo, ne poseduju smotre drugih predmeta namenjenih potrebama čovekovim. Ta njihova osobina najvećim delom proističe iz toga što nisu samo puklo sredstvo koje će služiti kao parče neophodnog i ukrasnog nameštaja ili kao oruđe spremno da olakša poslovanje i da koristi u prebivanju; njihove rečenice su, ustvari, saopštenje jednog života drugim disanjima, bezglasni dijalog koji se uporno vodi u časovima jutara i sutona.

Od mladih dana, od prvih poznanstava sa štampanim redovima nosi se negde u skrovitostima nutrine strasno htenje da se pažljivo čitajući u osamljenoj intimnosti odaja premoste teškoće i vekovi, da se plovi sa oblacima, da se razume i onaj nestali i onaj budući govor, da se neumorno korača po ispitanim i neispitanim oblastima različitih naučnih disciplina, da se prošire granice saznanja. I dok, poredani po policama i rasejani po štanovima, prodorno defiluju mnogobrojni naslovi pred radoznalim moćima, nanovo se razbuktava čar čitanja, koja se gaji prilično strpljivo i koja traži istrajnost i bogatiji staž u pogledu izdavačke delatnosti. Međutim, ne bi se mogla običi činjenica, bar po prikazu na ovome sajmu, da u inostranstvu posvećuju dosta pažnje štampanju takozvane stručne literature, te je sigurno da će mnogi naši elektro-inženjeri, sumari, internisti, geolozi, astronomi i fizičari brižljivo prelistavati kataloge svoje struke, odmeravajući u mislima ponudu odgovarajućih izdanja sa svojim suviškom prihoda.

I u našem vremenu, čija razonoda daleko više pulsira u ritmu melodija sa gramofonskih ploča i čija je pažnja zaokupljena treperenjem slika na televizijskim ekranima, svedoci smo da knjiga, pored toga što se njena uloga informatora i učitelja prevashodno nameće, nije prestala da bude ni verni pratilac u trenucima dokolice i maštarenja, koja se katkad pokazuju kao plodonosna i za osmišljena naučnička istraživanja.

Ma kako obrtali i nermalni gledašta na delotvornost sticajna pojnova pomoću pisane

duje i sitna bibliografska informacija, a pogotovo koriste pregledavanja mnogih tabaka, pa ni ovi susreti, slični nekoj vrsti sklapanja slučajnog poznanstva, koji se, zvaničnim žargonom iskazano, omeđuju u godišnjim dolascima Jugoslovenskog sajma knjiga, nisu lišeni, s jedne strane, ni obećanja, ni obratno, želje da se preko novih pročitanih stranica i na osnovu svog malog iskustva razume i prihvati još jedan delić pronađenog zbivanja.

I ukoliko se same knjige izdane predočavaju svojim najraznorodnijim sadržajima, to je veća žalost što su mogućnosti koje strogo propisuju lični budžet

reći, suštinski je shvatljivo da su njeni uticaji izukrštan i mnogostruki da stoga nije nikad dosta učinjeno truda da se knjizi privede što više zahvalnih čitalaca. Nije neskrpomno izraziti pouzdanije uverenje da se na našem tlu ocrtavaju vidljivi i uporni naponi, istina još nedovoljni prema stvarnim i neprekidno rastućim potrebama, da u svakoj kući i svakoj porodici bude prisutno što više ovih nemih sabesednika, koji umeju onima što su od malih nogu naučili da s njima raspravljaju pokazati raskošne predele realnosti i fantastike. Na širokom planu propagande knjige, u kojoj je i sam sajam značajan činilac, odvija se i već tradicionalna akcija »Mesec dana knjige«. Verovatno je da bi se logički smisao plemenitog nastojanja na ovom području mogao adekvatnije da obeleži kada bi kao krajnji rezultat proizišla slika godine dana sa knjigom u ruci.

Ostavljajući sa prislenkom tuge zamamni spektakl izdavačkog obilja, koji se zadržava u sećanju i po svojoj spolnoj bleštavosti, a daleko više pamti po unutar-

njoj sadržajnosti, ne može se izbeći razmišljanja o putovanju knjige kroz istorijske razdaljine, o njoj ulozi u događajima i o sadašnjem mestu koje zauzima u nasušnim skladištima svega onoga što se stiče pod pojmove istinske kulture i progressa.

Zaslepljenima od magnezijum skog sjaja filmskih kamera biće nam možda ponešto neobično da utvrdimo, uprkos tome što na zemljinoj kugli ima naseobina i krajeva gde za sada ni jedna jedina knjiga ne dolazi po jednom stanovniku, da svaka nepobitna vrednost koja se obelodanjuje u određenim tekstovima postaje brzo svojina čovečanstva i time u značajnoj meri osigurava svoju sposobnost za opstanak. Vizija toga velikog duhovnog transmissionog lanca koji spaja narode i ustrošućava riznicu opšteg iskustva živo se uobličava i u svome detalju prikazanom na ovogodišnjem sajmu knjiga.

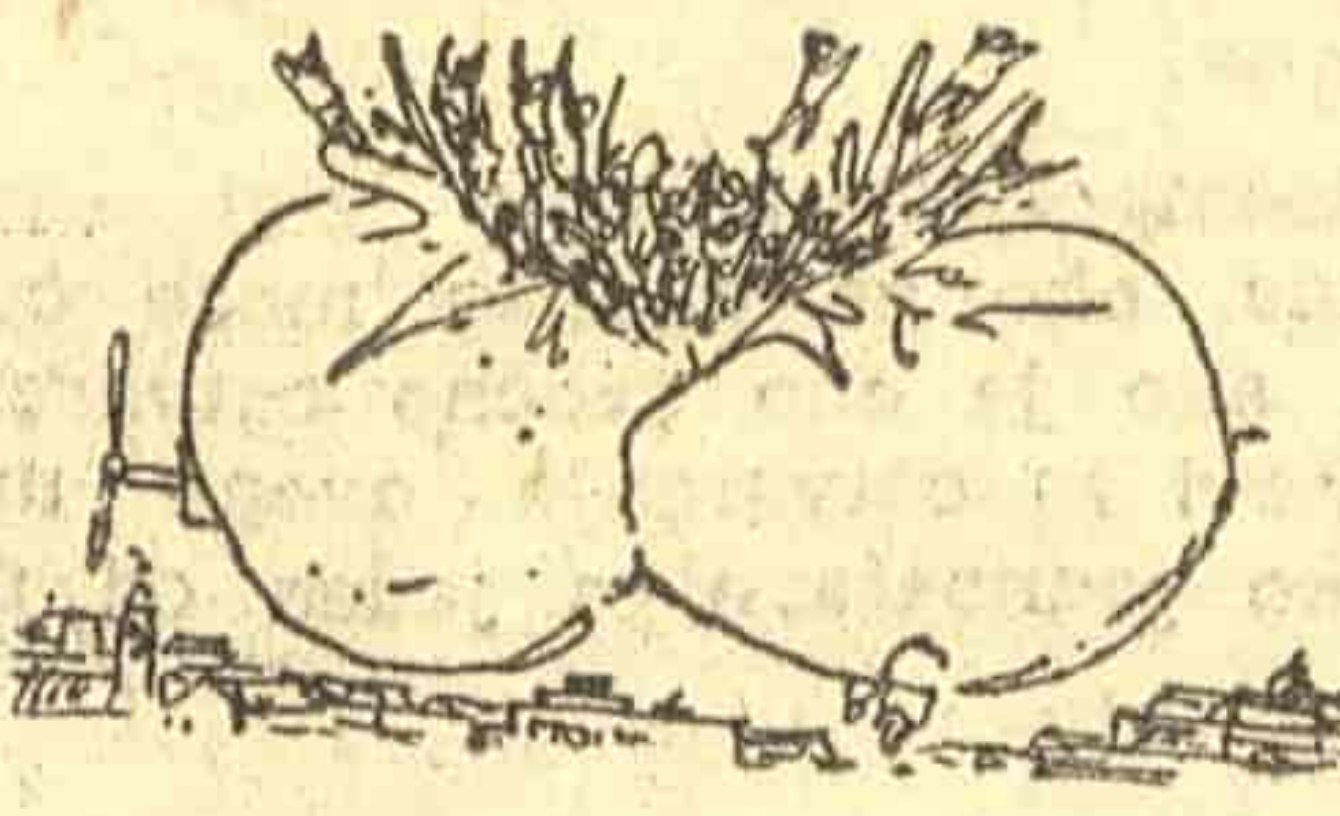
Agilna združnost raznih nacija na zajedničkom odgovornom i impresivnom poslu štampanja književnih i stručnih edicija pretvara se u svome savršenijem vidu u humanističku poruku o smislu života u miru i stvaranju i postaje svojevrsna potpora neuništivog čovekovog prava na slobodni razvitak u kome su svi dometi nauke, sve pesme sveta i sve boje epohe njegovi.

Slobodan GALOŽA

„Bečki dogovor“ godine 1850, na kome su se tada najveći jugoslovenski pesnici i filozofi, okupili oko Vuka, potvrdio je i proglasio ono što je Vuk već izazvao i učinio, a Gaj dovršio: za sve Južne Slovene srpskoga i hrvatskoga jezika jedan književni jezik, na osnovama središnjega narodnoga govora, u ćirilici i latinici koje su po istim principima podešene za naš jezik. Kad je ova nezvanična komisija sastavljena od prvih autoriteta, objavila svoj dogovor, većina obrazovanih Srba i Hrvata već se u svom pisanju držala načela i pravila proglašanih ovim dogovorom, pa su čak i Slovenci primili

(1864) i primanja njegove ćirilice za zvanično pismo u Srbiji (1868), dakle za vse od pedeset godina, taj haos je ključao po celom jugoslovenskom svetu, ali već u znaku srednjanja i stapanja. Vukove ideje i reforme nisu se samo ticale područja ćirilice nego i latinice, pa što se događalo, pod njegovim uticajem na šumadijskoj vojvodan skoj strani, zbivalo se, u jačoj ili slabijoj meri, i na drugim stranama, u Zagrebu, Ljubljani, Osijeku, Subotici...

„Bečki dogovor“ godine 1850, na kome su se tada najveći jugoslovenski pesnici i filozofi, okupili oko Vuka, potvrdio je i proglasio ono što je Vuk već izazvao i učinio, a Gaj dovršio: za sve Južne Slovene srpskoga i hrvatskoga jezika jedan književni jezik, na osnovama središnjega narodnoga govora, u ćirilici i latinici koje su po istim principima podešene za naš jezik. Kad je ova nezvanična komisija sastavljena od prvih autoriteta, objavila svoj dogovor, većina obrazovanih Srba i Hrvata već se u svom pisanju držala načela i pravila proglašanih ovim dogovorom, pa su čak i Slovenci primili

Nastavak na 9 strani

Božidar KOVAČEVIĆ

PISCI PRED IZDAVAČEM

Čedomir MINDEROVIĆ

ODNOS PISAC – IZDAVAČ

To je malo! Bože! Šta bi meni stvari na um palo!
E. Rostan — »Srirano de Beržerak«

Pitanje »Pisac pred izdavačem« jeste simplifikacija sa najmanje dve ostrice, od kojih jedna može da pogodi; baš onu stranu kojoj naša anketa ne želi da bude pogodena. To su pisci.

Nesumnjivo je, na primer, da izvestan broj naših izdavača može da navede činjenice koje govore o jednom relativno zadovoljavajućem odnosu prema piscima. Bilo bi korisno, u ovoj javnoj diskusiji, da izdavači te činjenice navedu. Koji su regulatori tog odnosa i o kojim piscima je reč. Međutim, po mom mišljenju, ni te činjenice, ni ta svedočanstva, iako će delimično doprineti da se razjasni odnos pisac-izdavač, vrlo delimično, neće moći da opravdaju, danas i ovdje, tako nisku stopu autorskog honorara, makar izdavači naveli i slučajeve gde su primenili najveće procenete.

I takvi, najružičastiji, eventualni primeri naših izdavača biće svakako u raskoraku sa teorijama Lj. V. iz »Ekonomске politike« koji je čak, u duhu svojih shvatanja autorskog prava, smatrao svojom dužnošću da jugoslovenske pisce, kao politički inferiorne, potseti da je feudalizam preživio i da se u Jugoslaviji izgrađuje socijalizam.

Vraćam se na te teorije Lj. V. iako se M. Oljača već obračunao sa njima, jer ih smatram dosta karakterističnim simptomom.

U vreme kada u NR Srbiji imamo oko 30% nepismenih, u vreme kada u stokovima izdavačkih kuća u našoj zemlji leže knjige u vrednosti od oko 6—7 milijardi dinara, dok, istovremeno, na primer, »Borba« javlja da je komercijalni direktor novosadskog izdavačkog preduzeća »Bratstvo-jedinstvo« izneo podatak, da preko sto vojvodanskih biblioteka nije,

za poslednje četiri godine, dobilo ni dinara dotacije za kupovinu knjiga — takve »teorije« doprinose svemu samo ne razviku kulture, ni u feudalizmu ni kod nas. A u razviku kulture ima svoje određeno i to vidno mesto i odnos prema piscu.

O tom odnosu je već dosta naših isključivih pisaca u ovoj anketi reklo svoju reč, iako je problem, do sada, i pored svega, samo delimično postavljen.

»Pisac pred izdavačem« za mene, u izvesnim vidovima kompleksnosti tog problema, implicitno, pored ostalog, znači:

Autor pred direktorom izdavačkog preduzeća.

Autor pred izdavačkim savetom izdavačkog preduzeća. (Uzgređ budi rečeno — ima članova izdavačkih saveta koji uskoro u istom preduzeću pune svoju desetu godinu).

Autor pred recenzentom ili recenzentima izdavačkog saveta.

Autor pred upravnom odborom izdavačkog preduzeća.

Autor pred radničkim savetom izdavačkog preduzeća.

Autor pred fondom za dotacije.

Autor pred Narodnom bankom — restrikcija kredita izdavačkim preduzećima itd.

Autor pred knjižarskom, i distributerskom mrežom uopšte.

Autor pred recenzentima i kritičarima u dnevnoj i periodičnoj štampi.

Autor pred sastavljačima školskog programa.

Autor pred priređivačima udžbenika teorije i istorije književnosti, čitanki i drugih izbora školskog štiva.

Autor pred sastavljačima programa univerzitetske nastave.

Autor pred žirijem za nagrade (Mogao bi se intervjuisati i »Jež«!).

Nastavak na 6 strani

— Prema tome, mogućnosti izdavačkih preduzeća još nisu takve da bi se moglo ustanoviti plaćanje na procent. Ako se pak prihvati potpuna sloboda u tim odnosima — sem minimuma — ostaje da autori izdavači reše način plaćanja kako to najbolje odgovara. Sistem slobode

ugovaranja doprineće poboljšanju plasmana naše knjige, jer će se i izdavači morati da pobrinu više o prodi knjige uopšte, o reklami i ostalim elementima od kojih zavisi knjižarski a i kulturni uspeh i delovanje knjige — završio je Aleksandar Vučo.

Mihailo STOJANOVIĆ

HONORARI NAŠIH KNJIŽEVNIKA U INOSTRANSTVU

U ugovorima koje naši književnici sklapaju sa inostranim izdavačima, autorski honorari se po pravilu određuju u procentu od prodajne cene knjige, s tim da se prilikom sklapanja ugovora isplaćuje jedna određena suma na ime avansa. Iznos tog avansa varira u zavisnosti od prakse pojedinih izdavača odn. zemalja, kao i od interesa koji izdavač ima za delo i autora u pitanju.

Ako se analiziraju uslovi ugovora koji su potpisani ali još nisu realizovani (tj. delo još nije objavljeno), dolazi se do zanimljivih zaključaka o tome kako se sada

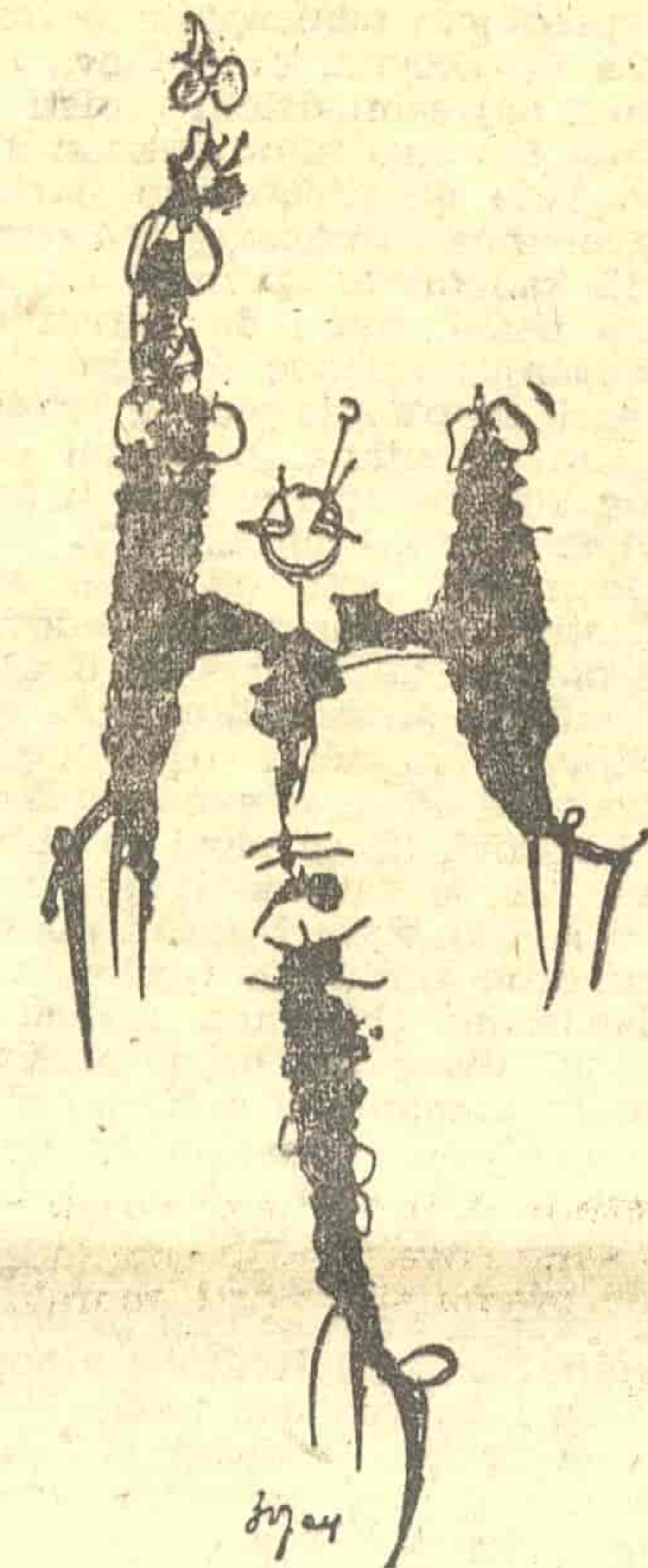
honoriraju dela naših pisaca u inostranstvu.

Već jedan letimičan pogled na dobijene podatke pokazuje nam da su honorari u istočnoevropskim zemljama po pravilu niži. Oni se kreću od 5% od prodajne cene knjige za početni tiraž) do 7,5% (za tiraž preko izvesne granice, obično 3.000 primeraka). Izuzetak predstavlja Mađarska gde se za dela naših autora plaća normaino 8%.

Ovakvo niske stope uglavnom su rezultat određene politike u odnosu na strane autore. Naime, dok izdavači plaćaju srazmerno visoke honorare (po autorskom tabaku) svojim prevodiocima, honorari koji se plaćaju stranim autorima prilično su niski — utoliko pre što se izračunavaju na osnovu prodajne cene knjige, koja je po pravilu ispod cene koštanja. S druge strane, ovakvom stanju doprinele je svakako i izvesna sklonost naših autora, kao i Jugoslovenske autorske agencije, da ne naglašavaju komercijalne momente u razvoju kulturne razmene sa ovim zemljama.

Što se tiče zapadnoevropskih zemalja i SAD, tamo je početna stopa 7,5% i 8% od prodajne cene knjige. Preko izvesnog tiraža (obično 3-5.000 primeraka) plaća se najčešće 10%. U nekoliko slučajeva dostignuta je i stopa od 12,5% za tiraž preko 10.000 primeraka.

Prilikom upoređivanja uslova koje postižu naši književnici u ove dve grupe zemalja, treba imati u vidu činjenicu da se naša literatura dosad u većem broju plasirala jedino u istočnoevropskim zemljama, dok su se na zapadno tržište probila uglavnom samo ona dela koja su zbog svojih izuzetnih literarnih kvaliteta ili aktuelnosti bila interesantna za inostrane izdavače. Pored ostalog i u tome treba svakako tražiti uzrok pomenutoj razlici u visini autorskih honorara.

CRTEŽ ZORANA PETROVIĆA

Predrag MILOŠEVIĆ

KOMPOZITOR PRED IZDAVAČEM

Do sada objavljeni odgovori u ovoj anketi osvetljavaju pisca i uslove za njegov rad iz raznih aspekata ali se u mnogima govori isključivo o honorarima, o plaćenju tabaku itd., te mi se u jednom trenutku učinilo da se izostavlja ono osnovno: treba biti štampan, i to što više. Pitanje naknade nije nepostojeće i nije nevažno ali se ono ipak može regulisati ako se njemu pristupi razumno i s dobrom voljom i kod izdavača, i s pozorištima, i na radio-stanicama, i na televiziji. Naravno, problem veza, prijateljstva, drugarstva i uzajamnih usluga je tekući.

— Zakon za zaštitu autorskih prava štiti kompozitorovo delo i reguliše naknadu za njegova izvođenja. Prosečni godišnji prihodi jednog kompozitora u Jugoslaviji od autorskih tantijema bio je u prošloj godini 54.000 dinara ili 4.500 dinara mesečno (prirodno, tu ima i srećnijih pojedinaca!). S takvom sumom se ne rastaje »slobodni umetnik«, pa takvog u našoj sredini i nema i kompozitori su se na to navikli. Kompozitori su zato ili profesori u muzičkim učilištima i nekim drugim školama, ili službenici na radio-stanicama i televiziji, ili u Muzikološkom institutu Srpske akademije nauka. Danju službeniče a noću stvaraju. Ili čekaju leto i umesto da se odmaraju, oni svoje emocije stavljaju u notne kvrgice. Često na brzinu, užurbano. Često ne za večnost, već za neki kraći film ili neku dramu, što je relativno unosno. Unosnije i praktičnije je napisati dečju pesmicu nego operu, ležerni neki komad nego simfoniju.

Kompozitorovo delo živi samo onda, ako ga publika može čuti, tj. ako je ono zvučno ostvareno. Putevi za ostvarenje ovoga nisu tako jednostavni a jedan od pu-

teva je i štampanje kompozicije, njene partiture kao osnovnog izvora za sve zvuke u njoj i njenih pojedinačnih deonica orkestarskih instrumenata. Međutim, izdavačka preduzeća kod nas ostavljaju u svojim godišnjim planovima veoma malo mesta za muziku, za muzičke kompozicije ili knjige o muzici (studije, eseji, biografije, istorije itd.). Ako bi se produžila sadašnja praksa, onda bi, kod ovakvog tempa izdavanja muzikalija, kompozitor morao da živi 200 godina da bi doživeo štampanje svih svojih dela, pod uslovom da posle svoje pedesete godine ne napiše nijednu notu (kao što je rečeno na jednom plenumu Glavnog odbora Saveza kompozitora Jugoslavije). Tako stoji stvar sa živim kompozitorima. A gde su naši muzički stvaraoči za prošlosti, — Pre godinu dana štampane su prvi put kompletne Mokranjčeve Rukoveti, t. j. 45 godina posle smrti ovoga našeg muzičkog velikana. Pa, kada tako stoje stvari s najvećima, kako će tek izgledati oni nešto manji ali ipak značajni za razvoj naše muzičke kulture? Treba li da se kompozitori i na ovo naviknu?

Izlaz iz ove situacije? — Neka ga nadu izdavači razumno i s dobrom voljom.

OBAVEŠTENJE REDAKCIJE

Redakcija Književnih novina obaveštava čitaoce da će u jednom od sledećih brojeva, početi da primenjuje novi pravopis u svim redakcijskim tekstovima.

Mira ALEČKOVIĆ

Traži se vodič

da me izvede iz ove sulude vrteške jer uvek ponovo u njoj ja se čudim životu i uvek sam ponovo sama pred lepotom sveta nekad se divim običnoj puzavici na platu a nekad čudnovatom blistavom kristalu čudim se danu ovom, ovoj noći, zvuku ovom, ovom kriku i pitam se zašto je sve to tako kad sve oko sebe volim i pitam se ko bi me izveo iz neizvesnosti, ko bi pobegeo sa mnom iz ove sulude vrteške i ušti zatvaram da ne čujem tuđe urlike da ne brojim senke mrtvih u svojoj sobi da dodem do jedne svetline u neku ulicu široku koja će mi se učiniti čista na oba krila a ne da budem lukava nad zmijama zmija već dete detetu nedužno kao što sam nekad bila

ako takav neko ili tome sličan neko postoji neka mi stegne ruku što jače da ga osetim blizu pa makar neka i boli.

VEST O JEDNOJ SMRTI LJUDI I CVEČA

samo jedan dan su bili svetlo ružičasti cvetovi u mojoj sobi nežni s usvenuli i meni je žao da plača a bele margarite su ostale dugo sveže Kome je bilo posećenom u mojoj sobi teže da li cvetovima koji su pre svenuli i postali smeđe ili belim glavama koje još žive bez korenja i živi kreć vremena uništava im mladost i boju javljam vam tužnu vest kako smo surovi mi ljudi što sebi za ljubav uništavamo ljude i cveće zbog lepote ljude zbog nepoverenja Oglasili su ovo koji se više neće oglasiti kad ne bude bilo čitača.

OGLASI KOJI SE NEĆE VIŠE OGLASITI KAD NE BUDE BILO ČITAČA

Prodaje se bol jedan za jedno prijateljstvo i s bolom ljubavi za jedan osmeh pusti (znate i sami da se to ne prodaje često) i još se prodaje poverenje i kogod hoće može da kupi.

MENJAM STAN IAKO MI JE ŽAO DA NAPUSTIM OVAJ MOJ

koji je ponekad sumoran i tih ni leti ni zimi miran od snova i sumnji koje na uzbuđu zvone, ja bih pristala na zamenu stana za sobu manju ali u kojoj nema straha sumornih noći i dana kada me užasne slike iz rata u stopu gone.

TRAŽI SE, PO SVAKU CENU MORA SE NACI

jedna izgubljena ljubav koja je stečena u mlade dane koju su povezele daleke lade a uspomena je toliko draga da za njom bol podmukli tišti i suza (rekvizit stari) ipak iz srca kane

dajem koliko se ište ako se samo nađe.

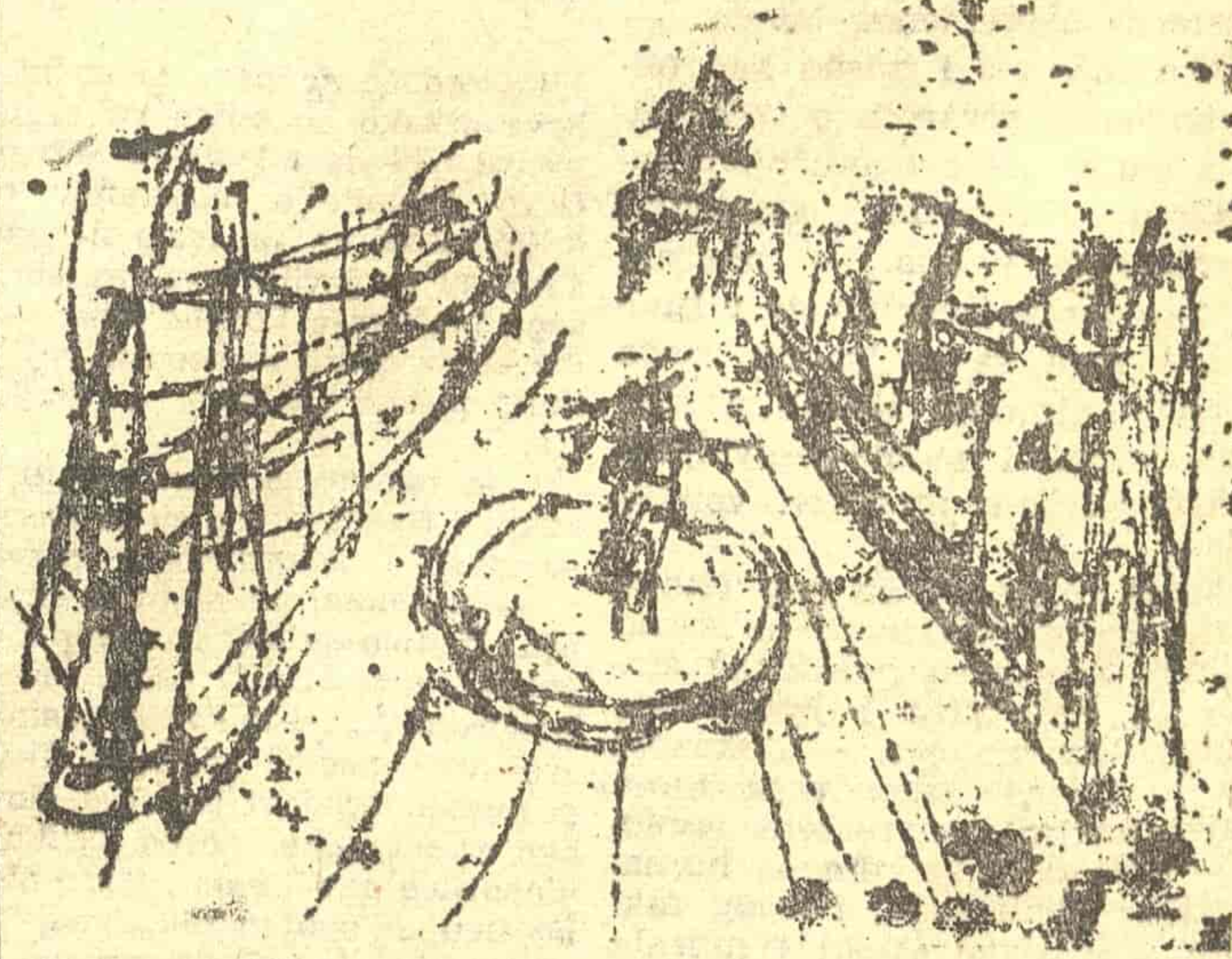
NAKUPAC STARIH PRNJA ISKUSAN U SVOM ZANATU

kupuje tuđe misli i reči kupuje tuđa osećanja dugovi su ga toliki pritisli (poverioci su srećom u tuđini) — ali je pun vere i pouzdanja jer malo ko čita novine sa strane pa zato spokojno o sebi sanja

na kraju ipak rasprodaju sluti jer tuđe prnje ko će da kupi.

IZJAVA KOJU JE NEKO U NOVINE DAO

Još nikog nisam rećima ubio u sumi misli se nisam izgubio ni sumnjom u sebe nisam uskakao za snovima uteklim nisam plakao Nikad se u lepotu nisam zaljubio nikad na trubu hvalospava trubio ni čašu razočaranja nikad popio i nikad imao neprijatelja ni tugovao na izvoru želja Nikad se ničim nisam opio nikad me noć besana nije pohodila jer me je majka mrtvog rodila.

CRTEŽ LJUBISE JOCICA

CRTEŽ LJUBISE JOCICA

HEROJSKA ETIKA U ZAGRLJAJU SMRTI

(Mihalo Lalić: „Hajka“, „Nolit“, Beograd 1960)

Već odavno željni uistinu dobre knjige, »Hajku« Mihaila Lalića prihvatamo s nestrpljenjem, spremni da je ne ispuštimo iz ruku sve dok ne proniknemo u njen zagonetni svet tajni, istina i simbola iza kojih stoji čovek, samotna, gorak, ponosan. »Hajka« nas ponovo vraća u onaj čudnovati i čudesni svet Lalićevih romana, u divlji i surovi svet ljudskoga zla i zemaljskoga ada u kome lutaju, kreću se, padaju i ginu neobični, gotovo nestvarni ljudi, rođeni nevoljom i zadojeni prkosom, strasni, gordi, tvrdi i opori, ljudi gorčine i samoće, suočeni sa zlom i sa umiranjem. Najnoviji roman Mihaila Lalića otkriva nove vidove onog istog legla nesreća, one iste postojbine zala u kojoj se kuju i tope svi njegovi junaci; i ona određuje čoveka u večnom sukobu dobra i zla, u iskušenju, patnji i veštici. Krvava četnička hajka, lokalizovana na istom terenu na kome se dešavaju sve Lalićeve drame, podignuta je, međutim, do sveopšteg, svevažeg načela ljudske nestalnosti i nesreće; u njoj se odvija borba čoveka sa mračnim silama u njemu i oko njega, s njegovom sudbinom, krvlju, slabostima. U tome boju Lalić postavlja samo dva rešenja, koja se uvek otvaraju u kobnim dilemama između života i smrti — pitomo življenje i junački život — otpor u kome je smrt samo jedna od potvrda uspravne i čvrste kičmenosti.

Govorjenje šačice usamljenih, desetkovanih boraca, zaostalih iza velike vojske, pretstavlja, zato, neporedivo više nego tragičnu epizodu partizanskog ratovanja u Crnoj Gori. Pretstavlja stvarnu, paklenu hajku na čoveka, pritisak i udar na osnovne smislove njegovog ljudskog bitisanja, hajku na čovečnost. Hajkači ne love protivnika već zlu i mrak vojvode protiv svetla i čestitosti. Otkoljeni zlom, dovedeni pred vrata smrti, ljudi biraju ishodišta i ta napeta atmosfera odluke daje »Hajki« značaj univerzalne, opšte ljudske situacije, neku specifičnu draž simbola, sveukupne ljudske tragedije koja nije vezana za sredinu i doba u kome se dešava. Jedni će u njoj izgubiti mjesto u prostoru, kao svi smrtni što ga gube prije ili poslije, ali... — ostaje u vremenu; drugi će se, kao Arso Snajder, obratiti bogu, slušajući, očajju i bekstvu, priznajući svoju ljudsku nemoć »pod teretom velikog Tijamata koji sve ima i sva zla je prikupio«. Hajka je ispit čovečnosti, snage i moralnosti, dilema kukavnog čojstva i stamenog junaštva, drama egzistencije, onaj isti motiv koji se kao tiha, daleka pesma provlači kroz sva Lalićeva dela, puneći ih smislom afirmacije mnogostruke i protivrečne ljudske stvarnosti.

Ako je »Svadb« počivala na herojskoj dilemi čojstva i junaštva, a »Zlo proljeće« ispovedalo nemirnu i bolnu usamljenost, »Raskid« je približavao i sjedinjavao ta iskušenja i bio građen od grčevitih htenja nemoćnika da smrću iskupi slabosti i klekaje života; »Lelejska gorak«, skovana od samoće, otpora i pobune, bila je korak ka odluci, inačiska predigra smrti, koja se u »Hajki« nadnela nad čoveka, obavezujući ga da odluči i da se privoli jednome od dva rešenja: prkosnoj i ponositoj smrti ili porazu. Svi oni tokovi, koji su se u ranijim delima Lalićevim razlivali i mešali, donoseći nagoveštaje i slutnje lalićevskih preokupacija, slijavu se u »Hajki« u jedan jedinstven, silovit nemir stradalnika koji ni smrću ne sme da izneveri život. Opisi smrti i umiranja, opisi koji uznemiruju i opsedaju svojom uverljivošću i stravičnom lepotom, najbolje objašnjavaju lišću nameru da

trenutke smrti pojedinih svojih junaka prikaže kao poslednje, završne potvrde njihovih života. Ma kakve te smrti bile, njih su ljudi još za života nosili u sebi; kada ginu, Lalićevi junaci ginu ili nemo, tiho, samotnički (Slobo Jasikić, Gara, Ivan Vidrić), ili ponosno (Džana), muklo, paćenički (Bajo Baničić, Vido Barkadžija, Neda) ili prkosno (Vule Marketić, Raić Bosnić, Dušan Začarin); ginu mučki i kukavno (Todor Stavor, Filip Bekić), u pravo onako kako su i živeli. Nadmoćno prisustvo smrti, koja u »Hajki« vlada nad svim ljudima i sudbinama, nedvosmisleno upućuje na odgonetku lalićevske životne zagonetke da živi ljudi znači ostajati u vremenu. Ta herojska etika, skovana u zagrljaju smrti, sadrži u sebi istinu o čoveku koji postoji kao čovek samo dotle dok se odupire zlu, dok je u stanju da odlučuje o svojoj sudbini u kojoj i smrt treba da nalži životu (»To, dok biram, znam da sam slobodan; kad ne budem — ne treba ni da živim«). U »Hajki« počinje da se razmotava klupko Lalićevih nemira i opterećenja: moralni problemi ljudske egzistencije dovedeni su u njoj do razrešenja i oni se rešavaju onako kako mlaže pakleni život hajke koja se bez smrti i krvi ne smiruje.

U toj atmosferi susretanja sa smrću i uzmičanja pred njom oseća se neodoljivo prisustvo tragično-poetskog senzibiliteta koji Lalićeve teme i junake, u izvesnoj meri, približava klasičnim helenskim uzorima. Ruka majstora kleše te heroje od nekih granitnih principa, srce čoveka oživljava i zagreva njihove nemire i taj spreg pojedinačnog i opšteg, lokalnog i univerzalnog čini Lalićevu prozu jedinstvenom pojavom u tkivu naše savremene književnosti. Određena ratna

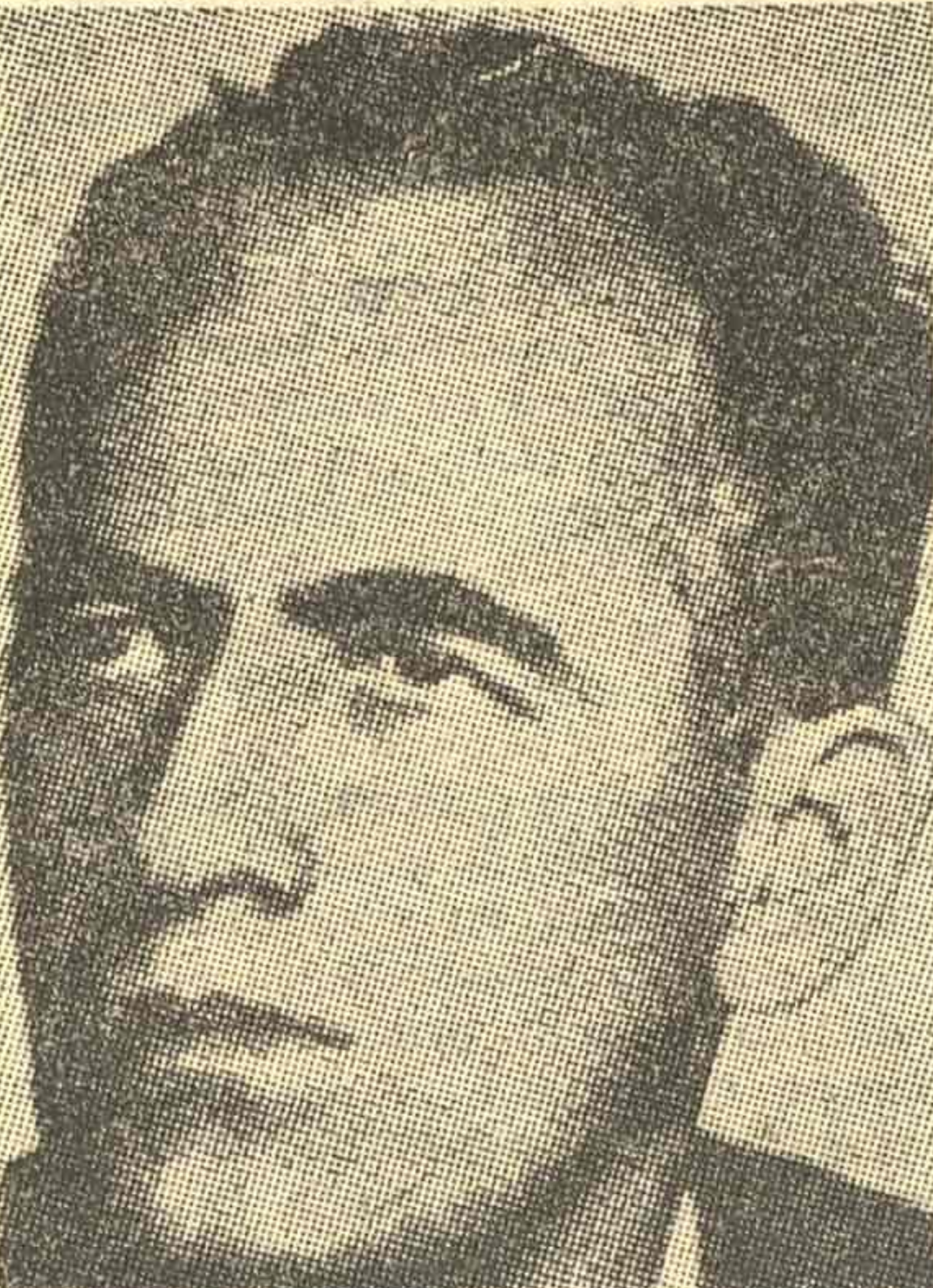

bežišta u kojima se čuvaju glave i neguju iluzije. Ona nameće probleme moralnog opstruka čovekovog, probleme koji su u ljudima uvek prisutni i uvek bliski, mada, ponekad, u časovima opuštenosti i zavaravanja lažnom srećom sna, prigušeni i pomereni u drugi plan. Rat i hajka simbolizuju ljudsku nesreću; to su čvorovi zla koji se ne mogu rešiti drukčije nego ostrim sečivom odlučne potvrde ljudskosti, vrhom najsustastvenije istine ljudskog bića, podeljenog i raspetog između krvi i savesti, življenja i života, trenutka i večnosti. Problemi čovekove moralne i biološke egzistencije predstavljaju sličku Lalićevih interesovanja i preokupacija. Raspređeni, u »Hajki«, prostornim bogatstvom svoje izukrstanosti i kompleksnosti oni najnovije delo Mihaila Lalića čine jednom od naj-sadržajnijih knjiga naše književnosti, knjigom gustom i rečitom, iz koje izrasta čovek, opor, razgoljen i velik u svojoj ljudskosti, gonjen zlom i suočen sa smrću, određen da na belezi odluke i razrešenja, na strašnom mestu, pred čelom smrti, reši svoju sudbinu i potvrdi pristinost svog bića i svog postojanja.

Nepažljiv prema zamkama, me-reći »Hajku« uprošćenim i neprikladnim merilom njene jasnosti i neposrednosti, čitalac svejedno može da padne u klopu Lalićevih prividne realističnosti. Zaveden eksplikacijama i mno-

va kosturastu igru njihovih senki, teranih silom i gustinom zla koje traje, živi, ne menja se i uvek iznova dolazi nalazeći »zabobila« puteve da se vrati i ovlada ljudim.

Vreme apsurdna i nečoveštva, hajka je iskušenje koje nagoni na odluku, kataklizma u kojoj se potstiču i provaljuju i dobro i zlo, poremećena, kobna stvarnost koja iznosi na površinu pritažne nagone i sklonosti, skrivene lepote i rugobe. Hajka ljude izvlači i isteruje iz skrovišta i pri-

MIHAILO LALIĆ

Svojim značenjima i dubinama, svojim smislom i istinom, »Hajka« bogati našu književnost utvrđivanjem i rasvetljavanjem suštinskih problema čovekovog bitisanja, večnog kolebanja između rešenja biti ili ne biti, dileme u kojoj čovek učestvuje surovo sam i go, rasterećen i sveden na ono što je u njemu naj-snažnije. U toj dilemi čovek se, po sumi čovečnosti u sebi, određuje prema stvarnosti, moralu i vremenu, jer će ga nemiri uvek pratiti kao što će na njega uvek da navajuju nove taje samoće, prkos, slabosti i umiranja. Čekaju ga nemani, davoli i utvare i zlo se vraća; »jedna hajka se završava a druga kanda nije ni počela«. Kada je, na kraju »Hajke«, odrešio sve čvorove i sve zglobove vratio na njihova mesta, Mihailo Lalić je ostavio čoveka da se i dalje odupire zlu. Ostavio ga da, kao ukleti duh, traje i živi u pomenom, paklenom svetu ljudskog zla; možda je to Lado Tajović, ranjav, izmučen, zdojvan, sam i prkosan, što kao Ahasfer luta po gori, dalje, kroz noć i sumu zala i iskušenja.

Predrag PALAVESTRA

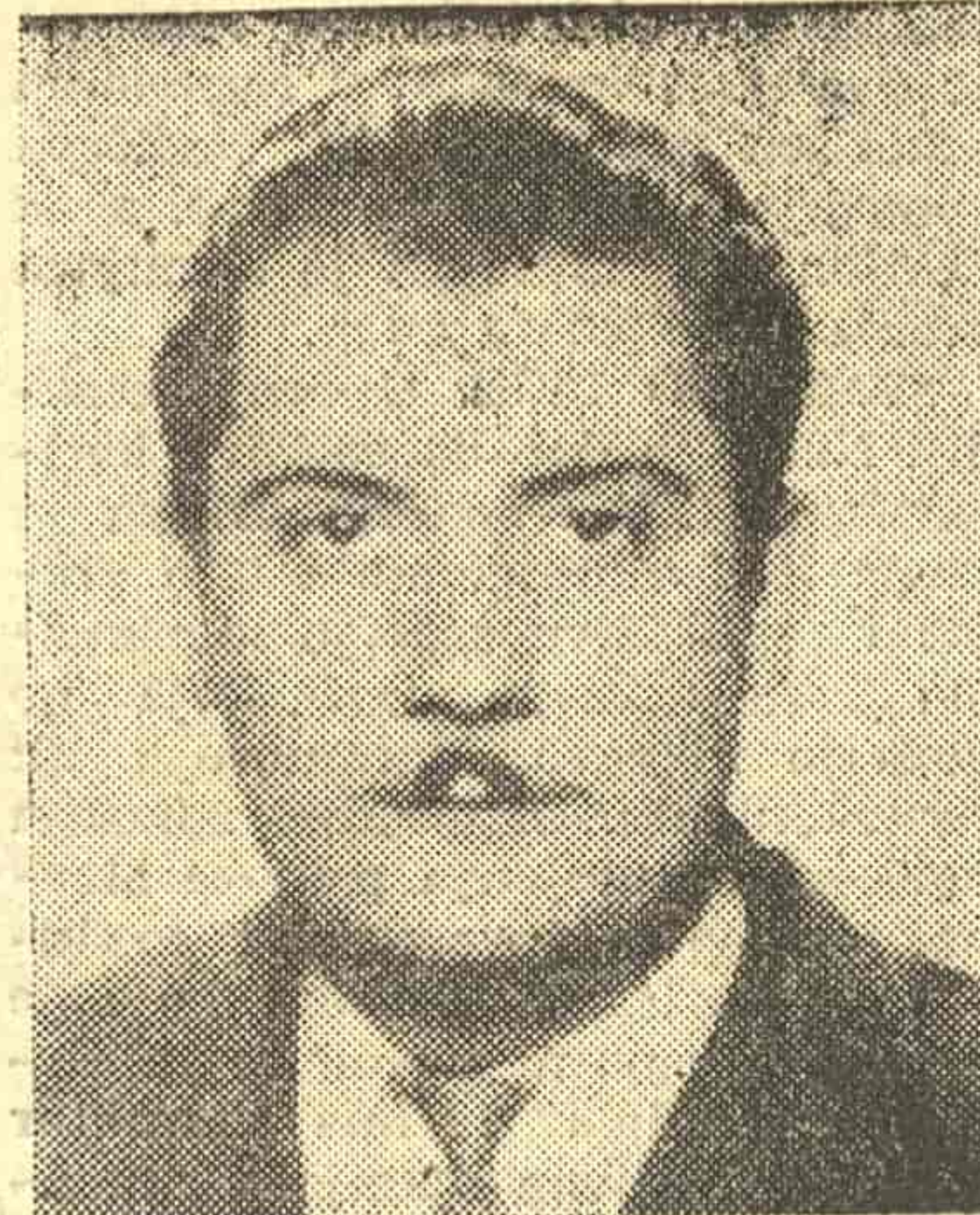
gim realističkim uslovnostima, koje skrivaju stvarne sadržine Lalićeve proze, on delo može da primi po njegovoj spoljašnosti, stičući utisak da se Lalić gubi na sredokračama i da se kod njega sve jasnije osećaju jednolikosti i ponavljanja. Dilema — rat kao stvarnost i rat kao simbol zavodi plitkoumne, tim više što se gotovo svi Lalićevi romani razvijaju istim, sporim tempom, što se dešavaju u istoj sredini, sa manje više istim licima koja muče jedne iste brige. Mihailo Lalić zahteva, međutim, predanog i pažljivog čitaoca. Kao svaka prava umetnost, kao i svaka prava lepota i prava istina ustalom, njegova proza ne teži gizdavosti i spoljnjem sjaju; sva svoja višestruka dejstva ona o-stvaruje prirodnošću i jednostavnošću, bez praskavih efekata, lažne raskoši i glasnih praporaca. Lalićeva nekonvencionalnost otkriva se tek onda kad se iza njegove rečenice otkriju podzemni tokovi ideja. Otkriva se kada se, u »Hajki«, duga i razvučena ekspozicija dovede u vezu s jasnom namerom autora da baš tim usporanim ritmom izrazi postupnost kretanja i zagrevanja četničke hajke, koja se, posle pogibe većine gonjenika, kruni, gasi i raspada sama od sebe. Smislovi Lalićeve proze upošte se otkrivaju tek u drugoj instanci, osvetljeni jarkom svetlošću svoje žižnosti i istinitosti. Po tim svojstvima, Lalićevi romani spadaju među ona velika dela moderne literature u kojima se stavovi i ideje ne nameću čitaocu nego ga obavezuju da rudare njem i prisnim saživljavanjem sa tekstom dođe do istina koje će mu bogato nadoknaditi uloženi trud.

Ali Miljkovićevi simboli nisu valerijski, mada ih je tražio na istom duhovnom području: u staroj Heladi. Valeri ih je našao u helenskom mitu, a Miljković u helenskoj filozofiji. Valeri je tražio personifikaciju, a Miljković principe sveta i našao ih je u Heraklitovoj filozofiji, u kojoj, među četiri empedoklovska elementa, vatra ima prvenstvo, jer je ona osnova svega i za nju se zamenjuju sve stvari, kao što se za zlato zamenjuje sva roba. Tom principu on je dodao i princip praznine koji se pojavljuje u filozofiji Leukipa i Demokrita, po kojima atomi i praznina zajedno čine svetsku celinu.

Ovaj izbor simbola pokazao je kako u Miljkoviću naporedo egzistiraju filozof i pesnik. On je htio da ih izmiri, uzimajući apstraktno-mitske simbole presokratovske filozofije za simbole svoje poezije. On slobodno i maštovito operiše njima, pa ipak oni vidljivo ostaju simboli oneti spolja u njegovu poeziju. Filozofski simboli su dobili poetsko ruho, ali nisu sasvim postali poetsko suštavo. Oni su balast za Miljkovićevu imaginaciju, oseća se stranost njihovog prisustva u njegovoj poeziji. Stoga se pored ovih filozofskih simbola nalaze i drugi, stari, večiti i većito novi simboli: san, ptica, zvezda, cvet,

PESNIK NA RASKRSNICI

(Branko Miljković: „Poreklo nade“, „Lykos“, Zagreb; „Vatra i ništa“, „Prosveta“ Beograd 1960)

BRANKO MILJKOVIĆ

Pojava dve nove knjige pesama mladog pesnika Branka Miljkovića ponovo je skrenula pažnju na njegovo nesvakidašnje poetsko traganje. Već sami naslovi knjiga otkrivaju intelektualni smisao njegovih pesama. Malo je intelektualnih pesnika imala naša poezija i, naročito, malo dobrih, pored nenadmašnog Njegoša. Stoga je svaki pokušaj da se piše dobra intelektualna poezija u našem jeziku osobito dobrodošao. U traganju za misaonim stihom Miljković je pošao s dobrim poznavanjem iskustva simbolističkih i nadrealističkih pesnika, ali njegov pravi vod je bio Pol Valeri. U njemu je našao svoju poetsku metodu: da piše poemu o kosmogoniji koja će istovremeno biti i poetika, jedinstvenu poemu o mehanizmu sveta i mehanizmu pesme. Kao Valeri, i Miljković smatra da je poezija »patetika uma« i to je, mislim, najtačnija i najdublja definicija njegove poezije.

Ali Miljkovićevi simboli nisu valerijski, mada ih je tražio na istom duhovnom području: u staroj Heladi. Valeri ih je našao u helenskom mitu, a Miljković u helenskoj filozofiji. Valeri je tražio personifikaciju, a Miljković principe sveta i našao ih je u Heraklitovoj filozofiji, u kojoj, među četiri empedoklovska elementa, vatra ima prvenstvo, jer je ona osnova svega i za nju se zamenjuju sve stvari, kao što se za zlato zamenjuje sva roba. Tom principu on je dodao i princip praznine koji se pojavljuje u filozofiji Leukipa i Demokrita, po kojima atomi i praznina zajedno čine svetsku celinu.

Ovaj izbor simbola pokazao je kako u Miljkoviću naporedo egzistiraju filozof i pesnik. On je htio da ih izmiri, uzimajući apstraktno-mitske simbole presokratovske filozofije za simbole svoje poezije. On slobodno i maštovito operiše njima, pa ipak oni vidljivo ostaju simboli oneti spolja u njegovu poeziju. Filozofski simboli su dobili poetsko ruho, ali nisu sasvim postali poetsko suštavo. Oni su balast za Miljkovićevu imaginaciju, oseća se stranost njihovog prisustva u njegovoj poeziji. Stoga se pored ovih filozofskih simbola nalaze i drugi, stari, večiti i većito novi simboli: san, ptica, zvezda, cvet,

noć, miris. Ovi drugi simboli su se umešali među svetske principe i čudno izgledaju u tom društvu. Stari romantični pesnički rekviziti kraj »korena bića«, stubova veseljena! Kao ti simboli, u Miljkovićevoj poeziji i pesnik izgleda čudno kraj filozofa koji sve posmatra »dublje«, učenje, razboritije. Miljković nije uspeo da izmiri pesnika i filozofa u sebi.

U većini svojih novijih pesama Miljković postupa kao filozof koji od poetike ide ka poeziji a ne obratno, a samo obratni put je autentičan. »Pesma se ne piše, ona se živi«, kaže Miljković, ali se ni sam ne drži uvek ovog načela. Mnoge njegove pesme su napisane, a nisu doživljene. One koje su doživljene, pune su prirodnosti, lakoće i veselosti i ima ih više u »Poreklu nade« nego u »Vatri i ništa«, a njihovi naslovi su »Pesnik«, »More za radnike«, »Ljubav poezije«, »Kap mastila«, »Kritika metafore«. U »Vatri i ništa« stihovi su pisani u jednom povišenom tonu, pesnik nastoji da govori tonom proroštva, ali njegovo pitajsko proroštvo nije jasno ni razgovetno. U zbirci »Poreklo nade« ima mnogo svežih i duhovitih stihova, mudrosti rečenih kroz osmeh i s izrazom lake skepe. U »Vatri i ništa« i u njegovoj novijoj poeziji uopšte najbolji je ciklus »Uta zlatokrla«, s pesmama kao što su »Kolo«, »Gokjovicica«, »Zovao«, »Bolani Dojčin«, »Ravijojla«. Međutim, njegove pompezne pesme o večitim filozofskim principima slabije su i od onih prijatnih, kao slučajno zapisanih pesama iz ciklusa »Kritika poezije« iz »Porekla nade«, pisanih u duhu Preverove duhovitosti i jezičke svežine, smelosti izraza Majakovskog i sažetosti Vaska Pope.

Ne mogu da zamislim tako snažnu imaginaciju koja bi uspeła da od tako nesaviljivih filozofskih simbola kao što su četiri elementa sveta mogla da napravi milu, toplu ljudsku pesmu. Sem ako bi ih slomila i pretočila u druge forme, ali to onda ne bi bili isti simboli. Njihovu nemištvu tvrdoću i suvoću Miljković nije mogao da prevaziđe i ne preostaje mu ništa drugo nego da ih odbaci i intimnije prihvati beskraino inspirativnije bogatstvo naših nacionalnih simbola i personifikacije. On je u toj oblasti već postigao velike uspehe, a ako nastavi postići će sigurno još i veće uspehe. Ovakvo razdvojen, idući istovremeno putem našeg nacionalnog duha i putem helenskog kosmološkog duha, Miljković ne postiže jedinstvo koje je nužno za istinskog pesnika. U njegovim zbirkama nema osećajnog i misaonog jedinstva, nema jedinstvenog poetskog duha. Umesto da je sve čega se dotakne natopljeno njegovom ličnošću, njegovom jedinstvenom vizijom sveta, njegove pesme se razilaze na sve strane i ne znamo na kojoj strani su pesnikovo srce, njegov pravi put i njegova sudbina.

Na prvi pogled iznenaduje skepsa s kojom Miljković peva o poeziji. Nastavak na 4 strani

Dragan M. JEREMIC

Dušan

MATIC

Ljubno

I

Kiša tek što nije pala. Dečak je krišom jutros zapalio prvu cigaretu. Mršavih ruku, sama, devojka, već pola sata, uzalud traži da smesti se Negde, za stolom, u prepunom restoranu. Tamni osnov života okrenuo se na levu stranu. Opet ne spava. Kom opanci. kom obojci.

U knjigama nije sve rečeno. Sume imaju sumorne veđe danas. Otac i dva sina nikad više ko ovog Leta neće biti srećni. Toliko je i ona očekivala od ovog letovanja! Poslednji je dan; a nada je ista, još zelena:

Miris joj je ko miris što ga ima tek pokošena trava. Tamni osnov života okrenuo se na desnu stranu. Opet spava. Nekom šaka; nekom ništa; nekom puna vreća.

Ostavte je nek sanja. Ostavte ih da budu srećni. Ima stvari zbog kojih pokatkad još samo kiša zna zašto pada.

II

Za zimu sve je ovde spremno. I dok je kratko ovo krotko leto Za zimu još se uvek sprema.

Zidovi su debeli; krovovi kosi i visoki: Snegovi su dugi i duboki. Drva naslagana čak do samog tavana.

Sad: sunce med toplo mili niz čelo, niz prste. I nred se ipak pesma leta gnezdi Sred smernih livada nad budnim, bistrim okom reka.

Sad: širom otvoreni su prozori i cveće na njima Iz korena gorkih izgara U boje kakvih nigde nema

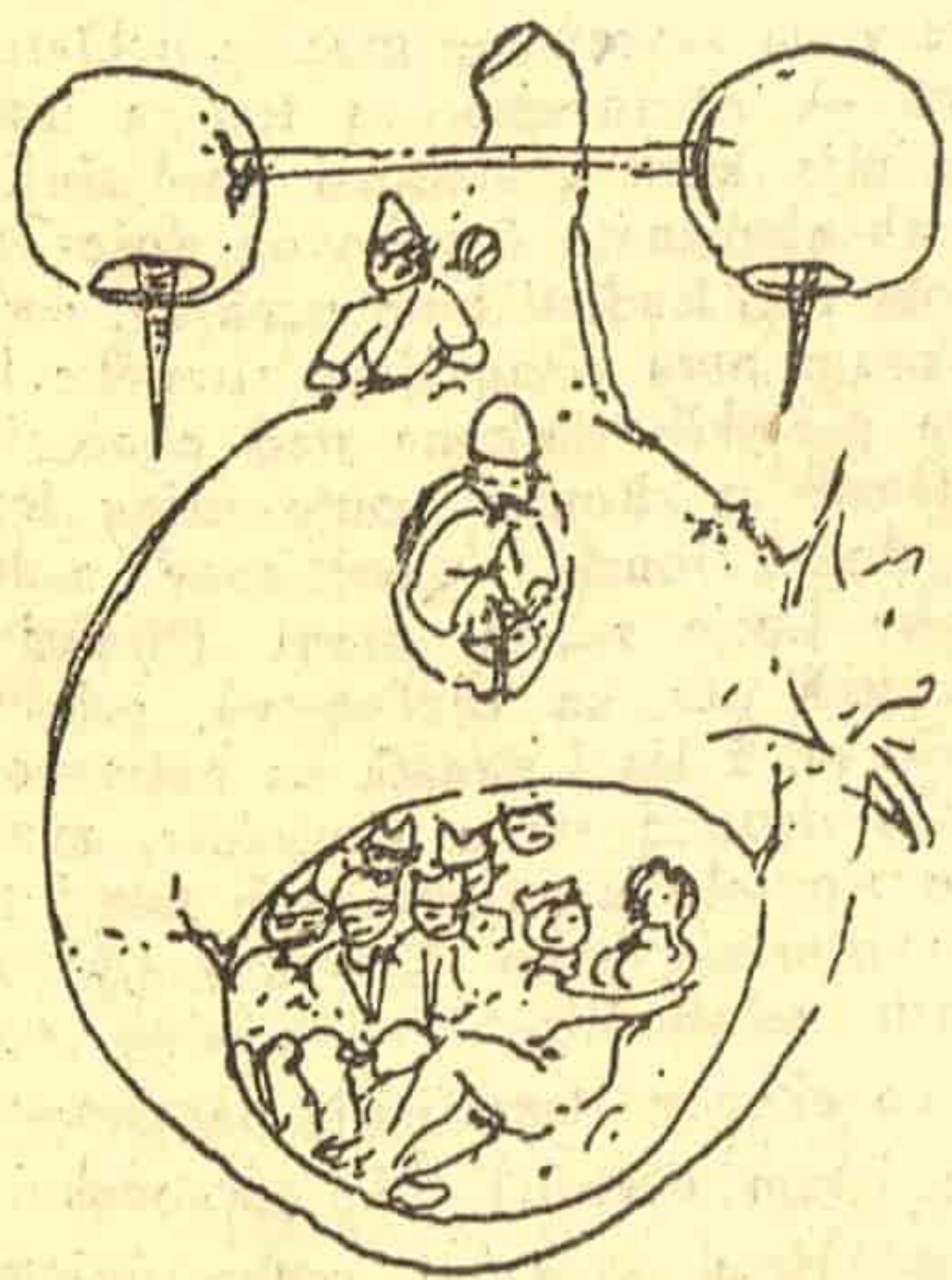
O, koga to, tako dugo, tako pomno, s prozora Jednog izgleda seda stara dama?

Sume oblaci, laste imaju hitre, nevidljive ruke. Da jedan jedini čas vedrine odigraju, Dugo pre toga strpljivo mešaju karte.

A kad se spusti noć, mesec smešni i bogorodica lutka Nad snovima i nad umiranjem, još jedino ne zaborave da jezde.

A kad se spusti noć, i tišina zakuca na vrata, Prozori se zatvore. I niko više Nikog ne čeka. Na trepavicama njenim Polegne svežina. U ovakvoj noći, ne dajte joj da spava: Toplotom svojom nek čuva crno sad cveće. Umreće.

Čini mi se, zima (vedra i verna zima) i kad je nema, Iz svakog kutka, da ugasi boje cveća, i nas, ne prestaje da vrebaj

VINJETE U OVOM BROJU IZRADIO MILIC STANKOVIC

...valati sa 3 strane
Fišići poeziji o poeziji on piše
»Kritiku poezije« u kojoj skida sve
velove tajanstva sa nje. Njegova
»Paralelna pesma« je ogledalo koje
on stavlja pred lice pesme da vidi
mehanizam svog funkcionisanja i da
se od njega zgrozi. Kod Valerija
koji nije bio samo pesnik, poetski
skeptizam je posledica panteizma,
uverenja da se pesmom neuspješno
podražava svetsko stvaralaštvo. Ali
otkud skepticizam kod Miljkovića?
Ne mogu da shvatim pesnika koji
piše pesme a ne veruje u njihovu
magično dejstvo, u inkantacionu vred-
nost poezije. Mislim da Miljković
ne veruje dovoljno u poeziju zato što
joj se sav ne predaje, a sav joj se
ne predaje jer ne veruje duboko u
njen smisao i njenu vrednost.

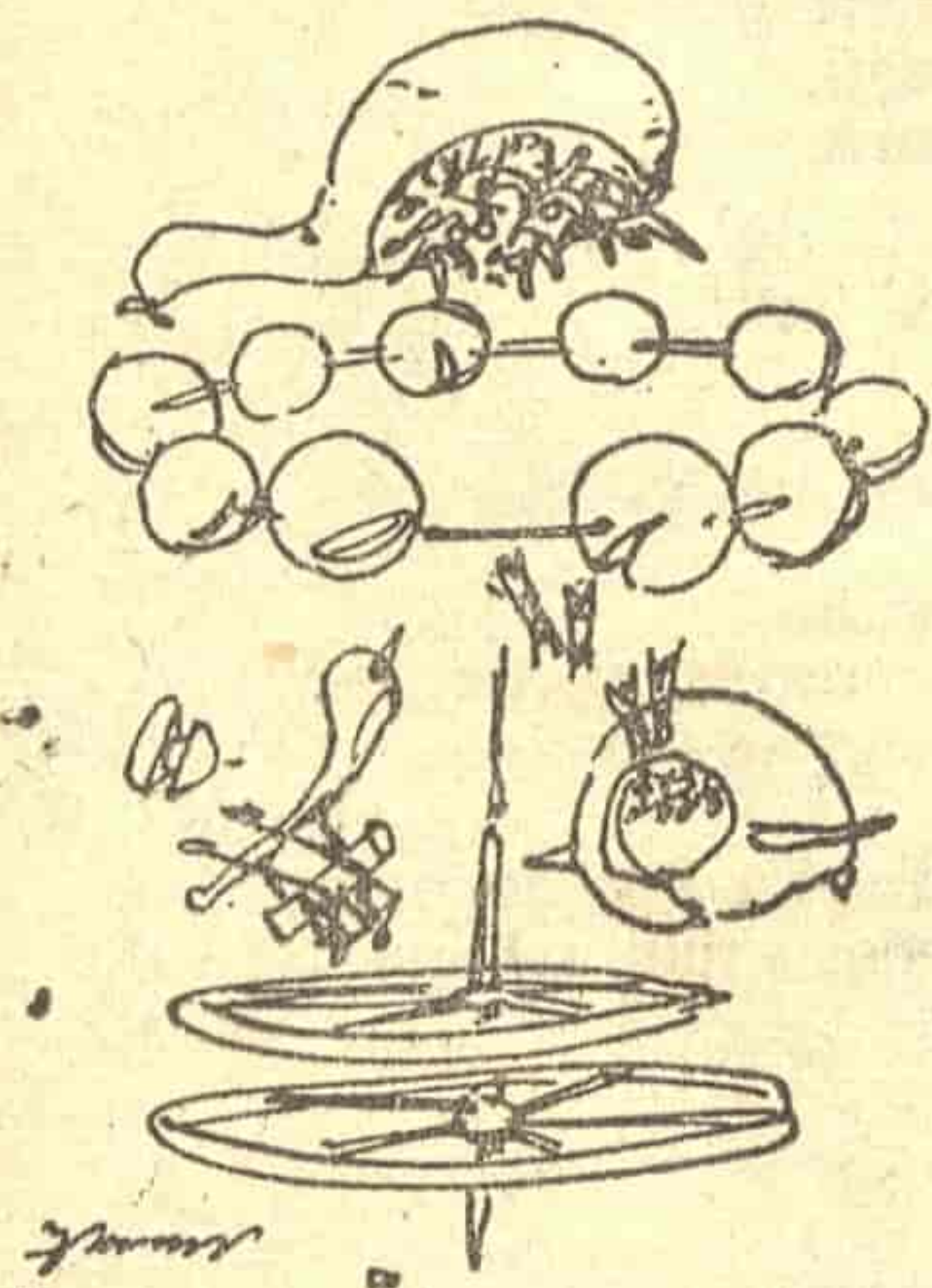
Prirodom svoga duha sentencio-
zan, Miljković nastoji da svoj pri-
rodni izraz sakrije i zamuti automa-
tskim pisanjem. On je moralist, koji
između svojih maksima zapisuje svo-
je poetske tekstove. On piše: »Ne
postoji trijumf izvan nesreće«, »Smr-
tonosan je život al smrti odoleva«
ili »Usamljenost je niskost«, a od-
mah zatim dolazi vodoskok reči koje
zamagljuju ova ne duboka razmišlja-
nja o životu i ljudskim odnosima.
Uz to dolaze i rečenice koje imaju
samo oblik sentencija, a čiji je smis-
ao — besmisao: »Isto je pevati i
umirati«, »Samo nitkovi znaju šta je
poezija«, »Lepota je smrt gde vrlina
otkri mogućnost uzleta«. U Miljković-
vevoj patetici uima često ima više
patetike nego uma.

Zato što je malo celog pesniko-
vog bića u ovoj poeziji, ona je mno-
go više intelektualistička nego inte-
lektualna poezija. U toj poeziji nije
zalegao ceo pesnik, nego je uglavnom
samo um angažovao, a pesma je an-
gažovanje celog pesnikovog bića,
koje se kao sonda uvlači u ponore
svetskog bića. U toj intelektualnoj
avanturi pisanja stihova Miljković
skoro nikada nema uspeha dokraja;
malo je pesama u ove dve zbirke za
koje se može reći da su u celini do-
bre. Njegovi stihovi su dobri, čvrsti,
krepki, ali imamo malo dobrih celih
pesama. Pobjrmo neke: »Pohvala
svetu«, »More pre nego usnim«,
»Feniks II«, »Druga posveta« u ci-
klusu »Patetika vatre«, »Kolo«. Ali
nema ni celih loših pesama, tačnije:
nema nijedne takve pesme, izuzev u
ciklusu »Smeli cvet«, sastavljenom
od pesama koje imaju najviše pet
stihova! Sve osalo je na visini, sva-
ka pesma deluje snažno i evokativno,
mada je smisao zametno naći, a ono
što je komunikativno već kod prvog
čitanja nije duboko.

Bilo bi sasvim pogrešno zaključiti
da ne verujem u pesnički talent Bran-
ka Miljkovića. Mislim da mi je lak-
še dokazati da sam oduvek imao ve-
re u njegov talent nego ijednom dru-
gom kritičaru. Staviše, ja verujem da
je njegov talent daleko veći nego što
pokazuju ove dve njegove zbirke. I
baš zato što verujem u njegov iz-
uzetni talent, smatram da mi nije
potrebno traženje efekata, podizanje
tona i pevanje u filozofskom falsetu.
Meni se u ovim knjigama ne sviđa
metoda koju je Miljković izabrao:
filozofska učestot i tobožnja metafizi-
čka dubina nije nužna rođenom
pesniku kao što je on. On mora da
pride poeziji iskrenije, prisnije, po-
verljivije. Mora celoga sebe da da
poeziji, a ne samo svoj um i samo
deo svoga bića. On je to mnogo vi-
še učinio već u svojoj prvoj zbirci
pesama »Uzalud je budim«, pa i u
»Poretku nade«, nego u »Vatri i
ništa«. Stoga smatram, verovatno na-
suprot opštem uverenju, da je »Po-
rečko nade« bolja zbirka pesama,
manje pretenciozna, duhovitija, sve-
žija, poetskija od zbirke »Vatre i
ništa«.

Ne može se poezija obmanuti. Po-
kušaj da se poezija zavede, zavodi
samo pesnika. Miljković treba da
ostane veran dubokim izvorima svoje
prave inspiracije: našoj nacionalnoj
mitologiji i duhu našeg tla. Pevaju-
ći pesme inspirisane našom zemljom,
njenim freskama i njenim mitovima,
on može da stvori pesme koje će biti
novina u našem poetskom jeziku.
Neka pusti pesnike drukčijeg talenta
da prenose poetska iskustva sa strane,
a on neka, kao Momčilo Nastasijević,
iz ove zemlje izvuče njene
poetske zvuke. On je kadar da se,
oslanjajući se na Nastasijevića kao
u pesmi »Lauda«, stvori svoj sop-
stveni izraz, koji će biti i duboko naš,
nacionalni poetski izraz. Fruka na
Moravi i freska u Ariljskoj crkvi su
bliži njegovoj poetskoj imaginaciji
nego četiri elementa helenske kosmo-
gonije i to se jasno vidi u svim nje-
govim dosadašnjim pesmama. On je
sada na raskršću i ja bih želeo da
se odluču za put trijumfalnog uspe-
ha. Zeleći mu uspeh, ja sam osećao
dužnost da mu ukážem u kom smeru,
po mom mišljenju, ide taj put.

Dragan M. JEREMIĆ

POZORISTE

TRADICIONALNO I SAVREMENO

Početkom oktobra beogradska
pozorišta su stavila na reperto-
ar dva nova komada: u Narodnom
pozorištu prikazana je Nušićeva
komedija Sumnjivo lice, a u
Ateljeu 212 izvedena je Kamijeva
drama Nespোরазум.

SUMNJIVO LICE. U ovoj kome-
diji Nušić je dao upečatljivu kari-
katuralnu sliku srpskih prilika s
kraja XIX stoleća, ali u isto vre-
me i pronicljivu studiju mehaniz-
ma jedne državne vlasti, koja ne
poznaje nikakva ograničenja ili
samokontrolu. U pozadini zbivanja
naziremo postojanje psihoze straha,
opšteg nepoverenja i međusob-
nog zaziranja psihoze koja je
prouzrokovana neprestanim politi-
čkim progonomima i ima karakter
prave kolektivne manije. Primiti-
ćemo, takođe, da Sumnjivo lice
nema isključivo realističku fizi-
zionomiju, jer u vrtoglavom zaple-
tu, osobinama junaka i odnosima
među ličnostima lako preovlađu-
ju mnogobrojne groteskne boje.
Pokušamo li da iz ovog ugla odre-
dimo osnovni ritam Nušićeve kome-
dije, razumećemo da se tokom
komada guplost — koja predstavlja
priliku ocenjivanja napora Seve-
rina Bijelića, u čijoj je glumi po-
stojala fina ravnoteža između rea-
lističkih i karikaturnih elemenata,
i Radmila Čurčića, koji se
pomoću diskretno stilizovanog rea-
lističkog postupka najviše pri-
bližio uspejoj satiri našeg menta-
liteta.

NESPORAZUM. U Nespоразumu
u Kami je obradio temu koja je
bila nagoveštena u Strancu —
priču o tragičnom bratubistvu —
i težio da u dramskom obliku iz-
razi osnovna učenja filozofije ap-
surda o neotklonjivoj protivrečno-
sti između usamljenog čovekovog
dozivanja i okamenjene ravnoduš-
nosti sveta koji okružuje indivi-
duu. Kami je izveo pred nas neko-
liko senzibilnih osamljenika, koji
se neosetno gube u imaginarnim sv-
tovima svojih duša, i oličavaju,
svaki na svoj način, strasnu čove-
kovu težnju ka sreći; u daljem to-
ku komada, dokazivao je da čove-
kov san za srećom mora biti uzaj-
mud i apsurdan u svetu kojim
vlada slepi slučaj. Pisac je name-
rnisao da Nespоразум ima
smisao uznemirujuće metafizičke
metafore, ali komad više deluje
kao shematična scenska ilustracija
ranije izrečenih filozofskih zak-
ljučaka. Ustvari, nekoliko sadržaj-
sko-formalnih nedostataka samog
dela onemogućavaju piscu da os-
tvari svoju nameru: s jedne strane,
Kamijevi karakteri su veoma
uprošćeni i statični, jer se iscrp-
ljuju u podavanjima nekoj unu-

trašnjoj fikciji a stupaju samo u
blede i nedovoljno razradene real-
ne odnose; s druge strane, takve
ličnosti, koje predstavljaju neku
vrstu materijalnog oteletovorenja
izvesnih teza, stavljene su u o-
kvire jedne dramske konstrukcije,
koju karakterišu kriminalni zaplet,
sračunat na veštačko održavanje
potrebne napetosti, i melodramska
osnovna situacija koja snažno pot-
stiče emocionalni odnos publike
prema ispričanoj istoriji. Naglasi-
mo li da je drama u trećem činu
neprijatno zasićena direktnim saop-
štavanjima autorovih filozofskih
načela, i da prodorovljeni irski
pasaži, koji su rasuti dužinom tra-
janja komada, nisu u stanju da
preobrazu te raznorodne elemente
u jedinstveno dramsko tkivo, shva-
titićemo zašto može biti govora o
delimičnom Kamijevom neuspehu.

Reditejski postupak Mire Tra-
lović neprestano se kolebao između
stilizovane akcije, u kojoj vre-
me stoji a junaci su privedenja iz
nekoj minulog sveta, koja mani-
festuju igru autorovih ideja, i te-
žnje da scensko zbijanje pruži
punu iluziju stvarnosti. Taj rasko-
rak se osećao u dekoru, u kome su
boje i izvesni simbolični detalji
stvarali atmosferu obamrlosti ži-
vota, dok su konstrukcija scene i
nekoliko realnih predmeta pružili
iluziju enterijera neke stvarne
krčme; slična neujednačenost je
pratila i način upotrebe osvetlje-
nja, koje je uglavnom objektivno
»realistički« osvetljavalo zbijanje,
ali katkad izražavalo i subjektiv-
ne vidove junakovih doživljavanja;
no taj stilski raskorak najočigled-
nije se manifestovao u igri glu-
maka, neki glumci — na primer
Olga Savić i Predrag Tasovac —
ostvarivali su punokrvne realne
ljudske likove, a drugi — Mira
Stupica i Milorad Volić — su stva-
rali stilizovane figure vezane za
realnost tek na posredan način.

Pri kraju komada, ta stilski
neujednačenost neočekivano se is-
spooljila i u igri Mire Stupice: je
prva dva čina, Mira Stupica je u-
bedljivo dočaravala lik tužne me-
sečarke, koja bezvoljno bludi pu-
tevimama sudbine i jasno otkriva ne-
minovnost sloma plemenitih čove-
kovih težnji, dok je u trećem činu
pribegla prenatrženom natu-
ralističko-romantičarskom postup-
ku, koji je u trenutku razorio flu-
idni lik stvaran pre toga sa toliko
stropnja i retke koncentracije.
Najzad, realističke pojedinosti
i svojstva jednog savremenijeg
stilizovanog načina interpretacije
najdoslednije su bile izmirene u
glumi Blaženke Katalinić.

TRAJNE VIZIJE

GETE I GILJOTINA

»Dragi sine! Sve što mogu da učinim tebi za ljubav,
učinicu rado, ali tako jednu sramnu ubitačnu mašinu neću
da kupim nipošto cenu! Da sam ja neka vlast, ja bih za
vrat okovala one koji prave takve stvari, a mašinu bih dala
šinterima, da je javno spale. Danas omladina može da se
igra odvratnim igračkama! Dati deci da se igraju sa
prolivanja krvi, ne, to ne može izći na dobro!«

Majka koja piše zove se Katarina Elizabeta Gete,
zvana Aja. Pismo je napisano 23 decembra 1793. A adre-
sirano je na njegovu ekscelenciju tajnog savetnika Johana
Volfanga Getea u Vajmaru.

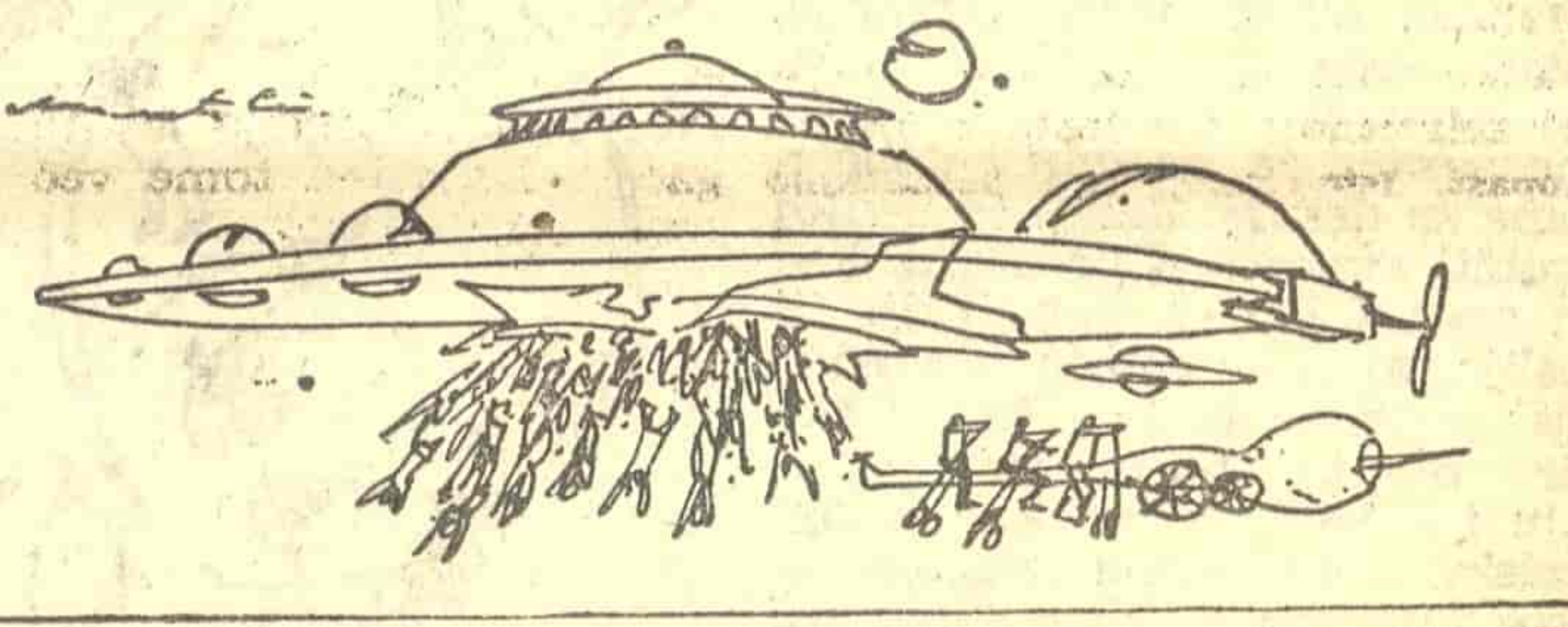
O čemu je zapravo reč?
Nije tako strašno, kao što izgleda. 1793 je godina u
kojoj je u Parizu pogubljen Luj XVI; u Nemačkoj se mnogo
govori o francuskoj revoluciji, pa su vešti trgovci igračka-
ma nabavili male, lepe giljotine. Pritiskom na dugme nožić
pada i skida jevtinju lutkiću glavu. Neke skuplje giljotine-
igračke čak su bile spojene sa muzičkim automatom; kad
bi nož pao odjeknulo bi nekoliko taktova Marseljeze. To
naravno ne znači da su nemački trgovci igračkama simpa-
tizirali sa revolucijom. Sačuvaj bože. Ni današnji fabri-
kanti igračkaka, koji prave male rakete i bombardere sa
atomskim bombicama, ne žele takav način rata i uništa-
vanja. Ali kad se u nečemu govori, uvek, u svako
doba, nađu se spretni ljudi koji pokušaju da to malo unov-
če. Gete je majci pisao u Frankfurt, da kupi dve-tri takve
male giljotine. U Vajmaru ih nije bilo. Možda je hteo da
se našali, da ih pokloni deci prijatelja. O tome ništa ne
znamo. Vidimo samo da je veliki pesnik voleo takve sitne
stvari.

Ovu i druge nove činjenice saznajemo iz zbirke »Pisma
iz roditeljske kućec izdate ove godine u Stuttgartu (izdanje
»Artemis«). Bezbroj puta su izdavana Geteova pisma. Ovo
je prvi put da su pisma njegovog oca, njegove majke i
sestre, upućena njemu, u potpunosti objavljena, objašnjena
i komentarisana.

Zanimljivije od toga u koje svrhe su Geteu trebale
igračke — giljotine, bilo bi više novoga saznati o njegovom
intimnom odnosu prema vremenu koje je proizvelo i upo-
trebilo tu ubilačku mašineriju. Gete je 1792 u pratnji svoga
vajmarskog kneza učestvovao u neslavnom pohodu reak-
cionarne alijanse protiv ustaničke Francuske, a tek taj
rat je prisilio revoluciju da se kruto brani, pored ostalog
da tako često upotrebi i giljotinu, i činjenica da je, u jedi-
nom ratu u kome je učestvovao, bio na krivoj strani, donela
je Geteu ustvari neopravdan glas da je i sam bio konzerv-
vativan, pa čak i reakcionar.

Međutim, najsigurnije o tome ipak možemo da se o-
svedočimo u ratnom dnevniku samog Getea koji se zove
»Kampanja u Francuskoj«. On piše strogo objektivistički
i uzdržava se od ocena. Ali na jednom mestu nalazimo nešto
čudno. Gete opisuje scenu u kojoj ga, za vreme postojanja,
poznaju u jednom manastiru, koji ima i gostionicu.
Jedan civil prilazi pesniku i zahvaljuje mu se što se pod-
vrgava svim tegobama, samo da bi o njima pisao. Ali jedan
stari konjički oficir, navodno, prestigne samog Getea
i odgovara: »Ne verujte to, on je isuviše pametan! Što bi
smeo da piše, to on neće, hteći, a što bi zaelelo da kaže, to
neće napisati!« Gete ne komentariše izjavu tog kapetana-
husara. Da li je on upošte postojao? Ili je baš odve sam
Gete rekao o revoluciji — i giljotini — sve što je hteo —
i smeo.

Ivan IVANJI

MUZIKA

Visoki domet japanskih muzičara

Tekuća koncertna sezona otpočela
je kulturno korisnim i skupim gos-
tovanjima velikih inostranih orke-
stara. Za beogradsku muzičku publi-
ku, iako su koncertne ulaznice za
svaku ovakvu priliku u znatnom sku-
ku, poslovni aranžmani ove vrste
postaju događaji koji se dugo pamte,
no i onda, ovakvim redom stvari, pre
možemo upoznati izvodačko-umetnički
domet reprezentativnih simfonijskih
kolektiva koji nas posećuju, no mu-
zičko stvaralaštvo njihovih zemalja.
Prilikom nedavnog gostovanja Sim-
fonijskog orkestra Francuske radio-
difuzije pomenuta ograničenja bila
su, uostalom, lako nadoknadiiva dru-
gim putevima, jer Francuska je, ko-
načno, naš stari svet. Gostovanje Sim-
fonijskog orkestra radio Japana, me-
đutim, ne samo da nam je bilo kul-
turni događaj koji se ne može lako
ponoviti, no i retka prilika da zavir-
imo u »tajnu« japanskog shvatanja
sveta, transformisanu u muzički izraz,
istovremeno i dragoceni doživljaj
specifično japanskog aspekta na unutar-
nji svet naše sopstvene, evropske
muzike.

Slušaoci ovog japanskog koncerta
u Beogradu dovedeni su tako na ivicu
jednog estetskog zadovoljstva sa koje
bi čovek želeo još dalje, dublje, stvar-
nije i potpunije u teško dokučivi vi-
lajet jedne druge, daleke civilizacije,
toliko drukčije od naše, toliko nato-
pljene vekovnim duhovnim tradicijama,
ali i toliko snažne, savitljivije i
prilagodljive, da se iz nje na jedan
osoben način može sagledati i tuma-
čiti svečovečanski smisao baš i ove
naše, evropske muzičke kulture. Naš
doživljaj visokih postignuća japan-
skih muzičara bio je zato dvostruk:
poznanstvo sa onim dubinskim jez-
grom njihove nacionalne psihe koje
se u muzici možda ponajviše otkriva
ili odaje — poznanstvo sa njihovim

originalnim i posebnim odnosom
prema onoj skrivenoj suštini evropske
peihe koja se kroz muziku možda
ponajbolje može shvatiti.

Više no stotinu ljudi jedne tipične
rasne spoljašnosti, koju ovde možemo
povereno samo na nekolicini pojedina-
ca zapaziti, spunilo je 10. o. m.
podium dvorane u Domu sindikata.
Energični i brzi manualni signali
njihovog dirigenta, odmah za uobiča-
jenim pozdravom dvema himnama —
za konvencionalno simfonijskim pri-
klonom i rukovanjem — povelu su
okupljene slušaocce u svet religiozno-
filozofskih apstrakcija budizma, čiju
je unutarnju filozofsko-poetsku klimu
mladi japanski kompozitor To širo
Majuz u mi preobrazio u izvan-
redno zanimljivu, čudesnim zvucnim
bojama opremljenu i simfonijski eks-
presivno konstruisanu povorku ton-
skih slika, nazvanu Mandala-simfoni-

ja, što na starom sanskritskom jeziku
— kako nam štampani program ovog
koncerta kazuje — treba da znači:
princip stvari. Napor svesti, koji se
od svih nas prisutnih na tom koncer-
tu tražio, da bismo se koliko-toliko
približili području misaonosti koje
nam je strano, bio je zaista ogroman.
Imali smo, međutim, razloga jačih
od radoznalosti i učtivosti, da ga u-
ložimo pri prvom doticaju sa muzi-
kom koja nije programska, uprkos
njene nimalo slučajne ni proizvoljne
naslovne povezanosti sa jednim drev-
nim filozofskim učenjem, koje se u
ogromnom razdoblju od dve i po hi-
ljade godina moralo prilagođavati te-
kovinama progresivne naučne misli i
koje u raznolikim svojim etičkim va-
rijantama napaja više od pola mili-
jarde ljudi, članova zajednice čove-
čanstva.

Lišena programske podloge i pot-
pore teksta — što nije slučaj sa Ma-
juzuminom Nirvana-simfonijom za
veliki orkestar i muški hor — Man-
dala-simfonija stoji, uostalom, pred
onim istim načelno estetskim teško-
ćama sa kojima se susreće i svaka
evropska simfonijska muzika visoko
apstraktno i filozofskog unutarnjeg
napona: kako se čisto tonskim struk-
turama, bezpojmovnim zvucnim slika-
ma može izraziti moralistički sadržaj
jednog filozofskog sistema? — Bilo
koja diskurzivna formulacija gnoseo-
loške, logičke, metafizičke ili dija-
lektičke ideje ne ispunjava, razume
se, ni jedan jedini takt »apsolutne«
muzike, no kako i najapstraktnije mi-
slu imaju svoj unutarnji tonus, svoju
diskretno pratilačku emocionalnu kli-
mu — ja bih čak rekao: svoju latent-
no prisutnu poetičnu atmosferu —
svaka umetnost, pa i muzika, može

Gordana

TODOROVIĆ

Igra pred pticom

Ptica gleda moju igru.
Dišem zoru.
U pokrete unosim sunce.
Barkom tela niššem vode.
Grudi su mi dva vodoskoka,
dve crvene ptice,
srebro na vrhu vode.
Niššem rukama jednu zvezdu zretvu.
Cokots zvezda nosim u cvrkutu.
Žilavo sazvežđe mene
preplavljuje kavez tišine.
Pod satorima mojih ruku
raste nada.
Belja od zora
i kao prolećnost neba,
u struni cigana spavam.
Bakar tvog vihora
s ljubicaštim očima gladiola.

Igram kao plimanje koje guću ptice
mlada
i zvezda mi je ljubistopa,
izgledam
kao bulka godina pod uvojcima oblaka.
Ruka su dve vatre dana
u jednoj luci oblaka.
Ustajem sa rebra obale,
kitim se olujom.
sva sam u osmesima drhtavih golubova.
Zbunošarena i zubrosnova,
ugranjena u biserasto jutro
u rosi Srbije dok slijeva kao neveste
iz zlatnog pozdrava trave rastu
usnom još berem snove grožđa,
i igri,
aptica igra i čuva me u sebi.

izgraditi sopstvene, specifično i is-
ključivo svoje jezičke simbole, do-
voljno jake da izazovu bilo koju e-
motionalnu atmosferu. Zašto bi tu
onda izostala poetsko-moralistička kli-
ma jednog filozofskog učenja koje
na život gleda kao na nužnu patnju
i trpljenje, koje u strastima i željama
vidi uzrok svih jada, koje u oslobo-
denju od strasti nalazi put izlaza iz
svih patnji, a na tom putu spavanja
utvrđuje osam kategorijalnih vredno-
sti ljudskog bića? Mi sada dalje,
naravno, nećemo nabrajati te katego-
rije, jer nam ovde nije cilj da vršimo
rekapitulaciju budizma, već samo da
upozorimo na poetičnu klimu jednog
pessimističkog i pasivističkog učenja,
koje je u evropskoj filozofiji duboko
nadahnulo jednog Sopenhauera a u
Japanu nije praktično predstavljalo
prepreku visokom razvoju industrije
i tehnike, dok je muzičko delo mlad-
og japanskog kompozitora Tošira
Majuzume natopilo upravu onom svo-
jom poetičnom klimom na koju se
ovde ukazuje.

Dva stava sačinjavaju Mandala-
simfoniju. Ako je poantistička la-
pidarnost mozaički namizanih tonskih
rečenica — floskula u prvom stavu
simfonije — izražajni stil Karlhajna
Stokhausena, sa čijom se muzikom
Majuzuma mogao upoznati na letnjim
kursovima savremene muzike u Darm-
štatu — kompozitorova tonska tran-
spozicija kubi i slabosti spoljašnjih,
čulnih elemenata čovekovog duševnog
života (po budističkom učenju), onda
su osam puta ponovljene ritmičke fi-
gure gromkih timpana nad ponosnim
marševskim ritmom »putovanja« jed-
ne dodekafonski koncipirane melo-
dijske linije zaista pravi (hrabri i
tnoviti) put ka blaženstvu, oslobo-
denju od želja i strasti, ka potresnom
finalu drugog stava simfonije, zvuc-
nom simbolu uronjavanja u mir i ti-
šinu nirvane, koja čini drugu, unu-
tarnju, oslobodilačku triumfalnu stranu
čovekovog stremjenja savršenstvu
(po istom učenju). No mi ovakvim
tumačenjem svakako preokračujemo
granicu kompozitorovih svihnih inten-
cija, koje su srećno izbegle program

KNJIZEVNE NOVINE

MARIN BEGO (1881-1960)

Marin Bego je rođen u Splitu 16. novembra 1881 g. U mestu rođenja i Sinju učio je osnovnu školu i klasičnu gimnaziju. Književnim radom počeo se baviti još kao gimnazijalac, 1900, prevodeći u stihovima odlomke iz Vergilijeve »Eneide«, Horacijeve pesme i delove »Ilijade« i »Odiseje«. Studirao je pravo u Beču i Zagrebu, gde je diplomirao 1906. Osećajući odnaredavanje naroda Dalmacije pod Austrijom, on već 1905 izdaje knjižicu za puk »Uzroci radnosti i čovječstva«. S Milutinom Cilhar Nehajevim pokrenuo je u Trstu, gde je službovao, dnevnik »Balkan« (1908). 1909 g. promovisan je na stepen doktora prava u Zagrebu, dok je druga promocija usledila na Univerzitetu u Lavovu 22. marta 1912. U to vreme on se redovno javlja, pripovetkama i novelama, kao i s raznim člancima, u svim tadašnjim hrvatskim časopisima i listovima (Savremenik, Novi list, Narodni list, Pokret, Obzor i dr.). Prvu zbirku pripovedaka »S mora« objavio je 1911 g., u kojoj je slikao, nešto poput Cipika, dalmatinski život, noseći tme svežinu u onovremenu hrvatsku književnost, ustajalu, bledu i gotovo beživotnu. Službujući najpre u gradovima Istre (Trst, Rovinj, Volosko — Opatija i Pazin), vraća se u Split (1915), gde ostaje sve do 1941 g., baveći se advokaturom. U tom periodu, živo učestvujući u društvenim zbivanjima rodnooga grada, Bego je štampao još zbirku feljtona »Niz našu obalu« (1912), »Novela« (1916), knjigu pripovedaka »Eva« (1925), romane »U očekivanju« (1917) i »Vječna varka« (1943). Od 1941 živeo je u Zagrebu.

Književno delo Marina Bega nije obimno, ali ono, u vremenima kada je nastajalo, ima svoje mesto u istorijskom razvoju naše literature. Materiju za svoje pripovetke i romane crpao je iz svoje neposredne blizine, iz života maloga čoveka, Dalmatince, upozoravajući na njegove neadekvatnosti i stradanja. Njegova su ostvarenja uvek sa izvesnom dozom upozorenja, s težnjom da se pomogne tom puku u Dalmaciji, koji je dobrim delom bio autonomnaški nastrojen. On je među prvim našim piscima progovorio (u romanu U očekivanju) o našem selu za vreme rata, njegovoj neizvesnosti i srljanju u totalnu propast. Isto tako, nije beznačajno pomenuti da u Begovom romanu »Vječna varka« ima predosećanja Drugog svetskog rata, osparavanja prava tuđinu na zločinački upad u našu zemlju.

Smrt ga je zatekla u radu na rukopisu knjige »Od pakla do raja«, u kojoj je želeo prikazati razvoj svet-ske kulture od Homera preko Vergilija do Dantea. (T. Č.)

sku vezanost tonskog tkiva ove simfonije, iako baš sam zvučni proces dela, izgrađenog na tehnici evropske savremene muzike, vuče ka interpretaciji od koje se nismo mogli otići.

Odnos japanskih filharmoničara prema evropskoj muzici koju su prikazali osobito je utancan, plemenit i — svojevrsan. Mlada pianistkinja Hiroko Nakamura (ta, pre devojčica no devojka) poklonila nam je — iz stava disciplinovanosti skromnosti, koja se izdiže do ljupke i čedne smernosti — jednog Sopena (e-mol koncert) koji nas navodi na jednu varijaciju »igre staklenim mehuricama« Hermana Heesa. Mnogstvo arabski, slapovi bujnih figuracija, no ničeg lapulartističkog u njima, ničeg izvan života, zasutog lirizmom mladosti, raskošnim bokovima romantičnih harmonija, melodijskim niskama bisera, čiji sjaj nije potamneo pod senkom prohujalog stoleća. No takav je Sopen još uvek — pod majušnim, tehnički perfekturnim pristima muzičkom oplemenjenosti mladosti, a Hiroko Nakamura je sva to.

Duboka misaona drama o čoveku, o njegovom stradalništvu i ponosnom samopogoru, što je potencijalni idejni smisao granitne tonske strukture Bramsove Prve simfonije, otkrivena nam je ovog jednog japanskog koncertnog večera u Beogradu — kao da je prvi put susrećemo. Interpretacija stroga i snažna, sva u sapatim i budno održavanim merama unutarnjeg nadiranja strahotne simfonijske dinamike dela — nije nam pokazala samo Bramsa, davno i dobro poznatog, potištenog i nesalomljivog, starog Bramsa, nego i snažnu, zrelu, muzičarski militantnu i Bramsovoj misaonosti doraslu ličnost mladog japanskog dirigenta Hirojuki I-vaki-a. Taj mladi čovek iz Tokia vodio je sto i deset instrumentalista u ljute okršaje Bramsovih tema, u predele njihovih kloučica, jecanja i smiraja, sa sigurnošću studioznog realizatora jedne koncepcije koja je značajki sišla do samih temelja simfonijskog zdanja Bramsovog. Uostalom, dirigent Ivaki rasklopio je do poslednjih delića i zatim ponova sa-

KNJIŽEVNE NOVINE

LIKOVNA UMETNOST

PRISNOST SA PRIRODOM

ŠEZDESET GODINA UMETNIČKOG RADA BORIVOJA STEVANOVICA

U umetničkom paviljonu na Malom Kalemegdanu Udruženje likovnih umetnika Srbije priradilo je nedavno retrospektivnu izložbu slika Borivoja Stevanovića, povodom šezdestogodišnjice umetničkog rada. Kao veran član toliko brojne umetničke zajednice, sa impozantnim brojem slika od 150 studija, pejzaža i mrtvih priroda našao je po ko zna koji put način da u ovo uskomešano i razigrano stoleće svih sintaksa likovne palete baci jedno svetlo neposrednog i nepretencioznog credo, koje nas vezuje za našu umetničku tradiciju i na umetničko-kolegijalni način združuje sa prošlošću i sadašnjicom.

Zbliženje sa prošlošću možemo osetiti jer je prisustvo toga našeg umetnika vezano sa duhom ovog vremena, a njegov umetnički rad ohrabrenje generacijama koje traže evolutivan put ka novim umetničkim izrazima.

U periodu od šest decenija u kome je neumorno radio, Borivoje Stevanović je pored umetničkih dela koje izlaže, veliki deo ostavio po našim galerijama i privatnim kućama širom naše zemlje. On je izišao ovog puta pred beogradsku publiku kao umetnik i slikar koji je posvetio veliki deo svog stvaralaštva baš gradu u kome živi, njegovoj specifičnoj atmosferi i pejsažima bliže ili dalje okoline. Celu tu likovnu raznovrsnost, karakterističnost lugova ili proplanaka, snagu kolorističkih senzacija koje su toliko tipične kada se posmatra čudljivost beogradske klime, Borivoje Stevanović je odeno neokolišnim osećanjem ljubavi i podvukao svoju naklonost prema ljudima i sredini koju je slikao.

Likovni život Borivoja Stevanovića je počeo u slikarskoj školi Kirila Kutlika, a u vremenu od 1909. do 1914. godine je kao i većina naših umetnika posvetio svoja interesovanja umetničkom obrazovanju na mihenskoi akademiji. Prolazeći kroz duh hladnog racionalizma i studijsko bleženje Stevanovićev svet toplih emocija se nije mogao zadržati na tome već je ubrzo otkrio svoju pravu naklonost prema onim idejama koje su u impresionizmu i realizmu pružale umetničku koncepciju njemu mnogo bližu i intimniju.

U Stevanovićevom tonskom orkestriranju, oslobođenom od bukvalnih realističkih ili hladnih prepisivanja prisustvo neposrednog i čednog ushićenja obavezuje da se sa iskrenim simpa-

tijama proprati sve što je put njegove četke hteo da otkrije. U njegovom intenzivnom umetničkom radu (o kome između ostalog svedoče i njegove izložbe u Parizu, Londonu, Brislu, Hagu, Barceloni i Madridu) markantno je i njegovo učešće na izložbama »Lade« čiji je veran član i njegovo aktivno saradivanje na svim likovima manifestacijama ULUS-a.

Njegovi nemirni slikarski temperament i osećanja za treperenje svetlosti, njegova prisnost sa prirodom u sjaju osunčanih zelenih travnjaka, njegovi slojevit brežuljci i dramski islikane naslage mrke i vlažne zemlje ili natmurena neba, guste i hladovite krošnje drveća, sve to govori i otkriva da su neposrednost i iskreno divljenje prirodi ona vitalna snaga koja i danas živi u osamdesetogodišnjem umetniku.

Milo DIMITRIJEVIĆ

BORIVOJE STEVANOVIC: PEJZAZ

LIRIKA U PREVODU

Luj ARAGON

Noć mladih ljudi

Noć noć ako još ima jedne noći na ovom svetu o zenico
Ako ima mesta za to crnilo na oku i njegovoj površini
U tome univerzumu prepunom duša
Poslednja noć ljudi sačinjena od ptica da se dodirne
Crni zastor krila od zvezde do zvezde Zalost neba
I kao konji pokriveni tminama tri mladića
Poigravaju između rukunica katafalka

Noć ako je još jedna noć na ovom svetu
Noć bezdani i grana što sprečavaju
Put oku noć pesme bez reči
Noć kadifena kao neki glas iz trbuha
Noć u kojoj se uspavljuje stoleće i budi budućnost
Tri oblika sutrašnjice još pokrivena
Starim paukovim mrežama
A reči otroane izigravaju muve

Noć
Ako je ako je još jedna sa dubokom željom
Ako je još jedna noć kao odelo po meri ovoga sveta
Noć vrela i olovna u kojoj se teško diše jer se ne vidi dobro
I sve što se kaže dobija i gubi značenje na način jednog uzdaha
Svako izgleda da nestrpljivo čeka da svojim okruglim ustima
Kaže neku krilatlu i vrelu reč
Pre no što drugi dođe na red iz senke i njihovo suparništvo
Nema drugo sklonište do samo u zburjenim očima sova

Noć
Za prvog mladića noć ima snagu alkohola u pristaništu
Ona je zaborav koja ispunjava telo kao pehar popijen na slepo

Ona je kupanje koje skida rumenu štroku dana
Lopta je ona visokoga bačena
I pašče tek izjutra kad se oči zatvaraju
A dlanovi u rosi otvoreni čisti i prazni
Ostaju bez nekog naročito značaja na kraju ruku
Najzad ophrvani snom

A za drugog mladića noć žubori šapatom
I kuca ko srce u slepoočnicama deteta
I ima teški miris smokve prezele
Što liči na usta i kao da se cepa
I zbog nje se ide dugo uz neki zid
Bez vrata oko nekog džbunovitog parka koji zaklanja
Sutrašnjicu svojim granama

Noć
A za trećeg noć je sloboda jecanja
Kraj svih obzira i lice po volji prema kobima
Veliki onaj nemir u sebi i nikog više da mu se daje računa
Mogu leći na zemlju i ujedati je i kumiti oproštaj
Mlatiti rukama trčati Odjednom baciti se na kolena bez srama
Noć je pravo na nesreću pravo biti slab i nag u posteljnom rublju
Kao u ogromnom pokrovu koji pokriva naš život i našu glavu
U bdenju u kome san ima pravo da se ne pravi samo kao da je

I ima svih vrsta noći osim noći ove trjice
Ah ko će mi dati noći ostrva na Gvadalkiviru
A neću ni da govorim o tvom mošusu o Seviljo
Ni o mirisu jasmína
Ni kamila ni ramala ni vafila
Da bi napravili od andaluzijske noći jednog crnačkog kralja ranjenog u rame

Kad barka prolazi ispod svetleće kule u Santaponsi
Postoje veliki odmori bez mesečine posle bitke
I koji imaju zvezde samo u rukama mrtvih u njihovim polomljenim mačevima

Postoji bela nesanica i tek poneki fijaker protutnji
Kaldrom ispred Zimskog Dvorca i kao utvara nestaje
A prolaznik noćni u odbijanju vesala na Nevi
Cuje umiranje u daljini Tasovih oktava

Ima noći što liče na mlade amazonke koje su skinule svoje blistave oklope
I blago rasipaju kose crne po svojim rukama
Ima noći usred požara na ledenoj gordosti planina
Ima noći koje su samo prozori prema zori
Sećam se jedne sobe otvorene prema palmama
I mandoline meseca i žaba
Sećam se jedne zabačene kuće usred vinograda
I vetra koji se diže i kapaka koji lupaju
Ima noći koje romore u dubini našeg sećanja
Noći iznenadnih sa svih strana kao vrtoglavica pred ogledalom
Te ogromne nepoznate zemlje pred tobom i tebi tako slične

Ima noći koje su voda limuna u podne zagriženog
Ima safirskih noći bunara bez lanca u njih spuštenih
I Šekspirovih noći kad Kralj Lir ispruženih ruku
Korača noseći Kordeliju kao prekor svetlosti

Ali ta noć dovoljna vam je i tri mladića odnekud
Ne znam zbog čega sakupljena u srcu ovog modernog sveta

Kao na vetru zastave na pola koplja
Kad lepršaju na krovovima pod kišom
Nejasno jedan za drugim govore

Cesto sam pokušao da zamislim poeziju
Ko stegnuta pesnicu zavučenu u čarapu
Koliko da se vidi da li je treba krpiti
Ili ko grimasu deteta pred ogledalom
Cesto sam pokušao da zamislim poeziju

Kao lov na morske račice
Crveno krpče između kamenja u potoku
Ili noćno odbleskivanje zakovanog prolaza
U nekom napuštenom gradu
Ili nagli očaj rude ručnih kolica u vis
Uzaludno pokušavam da zamislim u sebi poeziju

Pa ipak se veli za mene da sam pesnik
I da pišem pesme iz ubeđenja
Ali da li se rađa dan ako klikće ševa
Ili bilo drugi koji mali tić

Tražio sam poeziju preko telefona
Nema pretplatnika na to ime odgovoreno mi je
Tražio sam je i kod vojnog sveta
Nepoznata odgovorila je svaka četa

Tražio sam poeziju i na dnu čaše
Ali me žed zato nije prošla
I pitao na svima vratima za nju
Rekoše mi Gospođa je izišla

A od mene šta hoćete da od mene bude
Ko neko ko je zaspo na pokretnim stepenicama
Smešno ću ispasti s poslednjeg stepena
Jer se zatvara veliki magazin

Idem da se perem u rećima gorkim
I da bacam šljunak u talase morske
Na kraju gata pod svetlošću fara
I nudicu prozorima uličnim
Mrtve ptice na kraju štapa
I vikaću Krpe Krpe u zoru
A izdužicu se na klupi ko sunce u podne
Zar nema za onog koji peva gluvima
Bar jedan straponten u metrou

Susreo sam ludost na obali Sene
Ma da joj svet pravi komplimente
Ja nisam voleo ni njenu kapu
Sa belim zarezima po poslednjoj modi
A nisam našao ni da je zločin divan
Išao bih rado da sedim uveče u crkvi
Da nije samo nesnosnog tamjana

Tražio sam poeziju po raskršćima
Izgleda da je jako zauzeta
A čime to niko nije mogao da kaže
A ja sam siromah koji prosi
Iz milosrđa dobra moja Gospodo poeziju

Cesto tražiš reče jedan propičes je
(Preveo Nikola Trajković)
(Fragmenti iz poeme »Pesnici« koja uskoro treba da izađe iz štampe.)

SAVREMENA DANSKA POEZIJA

U svojim »Odlomcima iz jednog dnevnika«, objavljenim 1948 godine, danski pesnik Pol la Ktir, kaže između ostalog: »U ovim tmurnim vremenima, pesnici žele da se i sami ubede da pesništvo ne nestaje, da je ono zaista vredan i neophodan rad, rad koji čak i koristi... Pod utiskom ogromne buke koju je mogući učutkati samo ako se na nju ne obraća pažnja, pesnici osećaju potrebu da istraže sve mogućnosti lirске poezije, njene varijacije, mogućnosti koje ona daje u prenošenju životnog iskustva.«

Ove reči su vrlo karakteristične za jedan deo danske poezije pedesetih godina. One se odnose na nekoliko njenih principijelnih tema: na položaj pesnika u odnosu na društvo, na čitaoce, na značajne međunarodne probleme; na njenu odgovornost, ali i na njenu stvaralačku slobodu. Čak i na traženja koja se tiču samoga jezika. Po svom upornom nastojanju na pravičnosti i po kvalitetu svojih radova, ovaj pesnik — rođen 1902 a umro 1956 godine — bio je od veoma snažnog uticaja na mladu generaciju. Međutim, ponekad ovaj uticaj imao je i suprotno dejstvo.

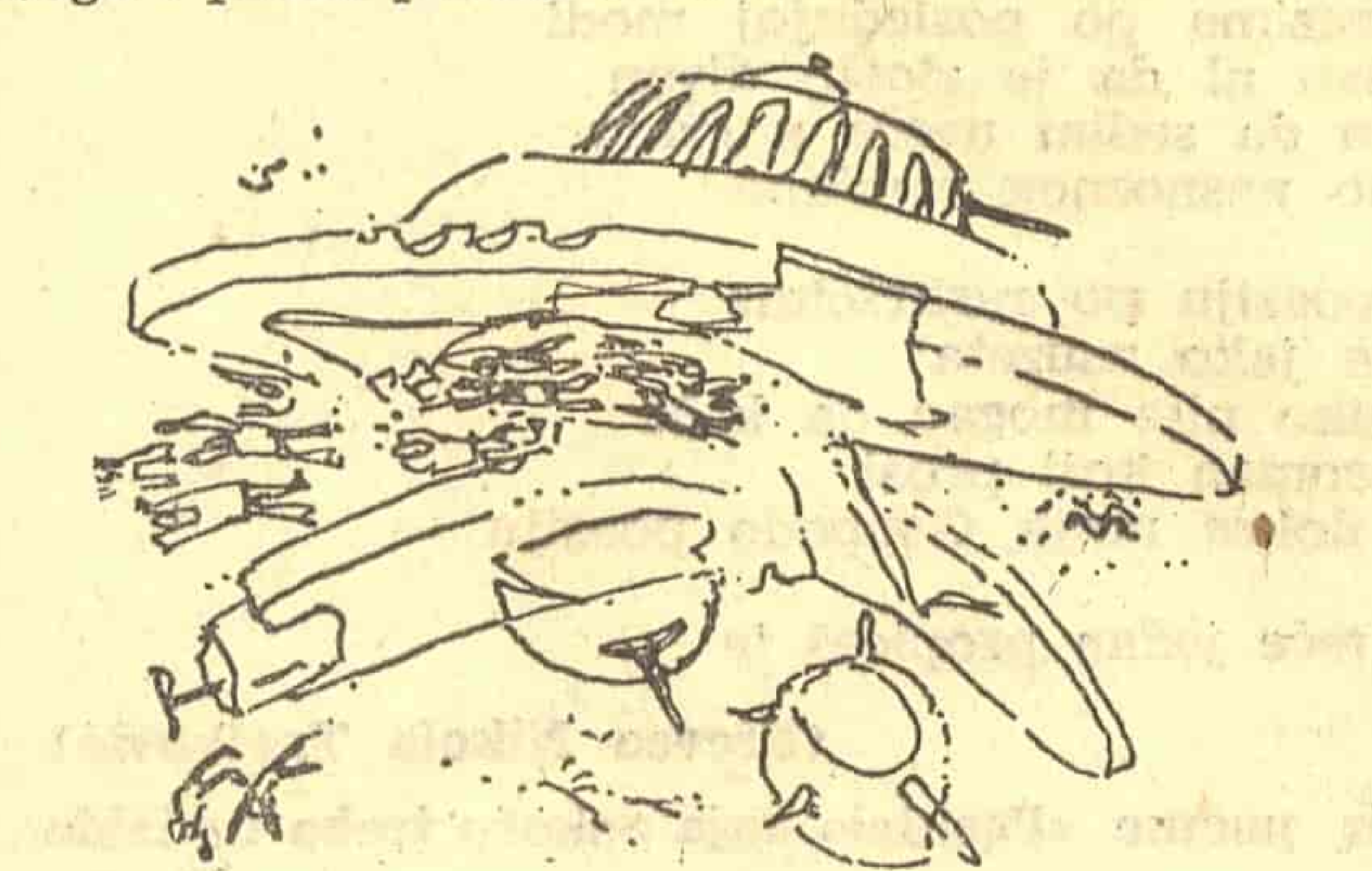
U godinama posle oslobođenja od nemačke okupacije, javio se dosta naglo snažan talas novih pesnika, među kojima je bar desetina bila vrlo obdarena. Njihovo iskustvo je bilo iskustvo otpora, odbrane; oni su upravo bili preživeli period u kome su došli do punog izraza i najbolje i najgore ljudske mogućnosti. Oni su upravo prisustvovali i rušenju starih vrednosti i načina mišljenja. I, da bi istražili sva takva iskustva njima je bio potreban jedan novi način izražavanja.

Izvestan broj među njima zadržao se na moralnim problemima izazvanim događajima za vreme okupacije; događajima koje su pokušali da analiziraju i njihove posledice ispituju na onima koji su ih preživeli. Ovome treba dodati i teme iz oblasti metafizike i estetike, i to estetike ne formalno shvaćene nego kao sopstveni izraz određenog stava prema životu.

Posle plodnih godina — od, otprilike 1945—1953, — našao je jedan relativno miran period, nastavila se međutim prepirka i to najpre između osećajnih pesnika i metafizicara, a onda između onih koji poeziju smatraju sredstvom pomoću koga bi raspravljali o problemima, površno i često pridržavajući se pri tome dosta konvencionalnih formi, i onih koji su sa Pol la Kur-om odbacili poemu kojom se htelo poslužiti, koji su hteli da utiču i za koje je poema — sama po sebi — stvarnost, okrenuta protiv svega onoga što je usiljeno i golo. Ne treba zahtevati ništa od poeme, pisao je on, poema je ta koja zahteva. »Biti pesnik ne znači pisati pesme, to znači stvarati nov način života.« Ali poetsko stvaralaštvo počelo je da opada, možda zbog neophodnosti da bi se posle prvih rezultata preispitali zauzeti stavovi, a možda i zbog uticaja situacije u svetu čije ne baš lepe perspektive zahtevaju odgovarajuće prilagodavanje. Otuda je drugi deo pedesetih godina bio manje plodan nego prethodni period. I nova generacija, nazvana pomalo neopravdano »generacija ćutanja«, zakasnila je sa svojim pojavom.

Danas, ako posmatramo situaciju u danskoj poeziji, izgleda da su ovakve tendencije prekinute. Stvaralaštvo prvog i značajnog talasa posle rata, ti pesnici sada imaju između 35 i 40 godina, sastoji se iz jedne serije individualnih radova, međusobno vrlo različitih. Ovima se pridružilo, u toku poslednjih nekoliko godina, izvestan broj knjiga napisanih od strane mladih koji vrlo mnogo obećavaju. Ali, takođe i kod ovih, iako bi se možda moglo govoriti o izvesnom zajedničkom stavu, još uvek neodređenom, nikakva struja ili neka grupa nije po sred, već više jedno zajedničko zauzimanje pozicija.

Jedno od značajnih imena je Klaus Rifbjerg autor tri zbirke pesama i jednog romana. Prva zbirka »Ja, na ravnoj nozi sa mnom« izdata 1956, opisuje pesnikov život — u momentu izdanja imao je 25 godina — od rođenja do časa kada je napisao zbirku. To je sočna knjiga u kojoj Rifbjerg pokazuje izvanredan smisao za reči, mnogo vere u samoga sebe i u isto vreme ne baš tako malo ironije. On je nekonvencionalan, on je potstrek — često drzak — pun želja da ostane lično on i da jasno izrazi svoje probleme, a ne probleme svojih prethodnika. Ali, očigledno sve je to još samo početak. U delu »Posle rata«, Rifbjerg proširuje skalu, prilazi mnogo širim sferama, produbljuje stvari i ponekad napušta malo onu ironiju koja mu tako pomaže. Rifbjerg se može shvatiti kao tipičan primer omladine svesne same sebe. Izvesna skromnost, jedna čistota suprotna opštem shvatanju nagone ga da piše vrlo teške pesme. To je pesnik koji mnogo zna i o sebi i o drugima, koji igra igru, smelo ulazeći u stvari i stupajući, na ličnom planu, u mnoge aktivnosti: bio je novinar, filmski radnik, redaktor (sa mladom književnicom Vili Sjerensen u »Vindrosen«-u, najvećoj danskoj književnoj reviji), itd. To je osećajan pesnik i nestrpljiv, besumnje jedan od onih od kojih se može mnogo očekivati. Njegove teme su i teme čitavog sveta: ljubav — često bez dodira, bez veze, usamljenost; predmeti — vrata jedne garaže, rezervni delovi nekog motora, dakle svi ti bezimni predmeti zbog kojih naš svakodnevni način govora postaje ponekad tako oskudan; zatim — problem poistovljavanja, žed za životom iznad svega i prkos prema svemu.

Cecil Bjedker je pesnik gotovo dijametralno suprotnog tipa. Tamo gde je Rifbjerg nervozan, nemiran, ona izgleda kao da ima organskog i bliskog dodira sa prirodom. Ona se oseća vezanom za nju još iz daleke preistorije i to je za nju odlučujuće. To je uzdržljiv pesnik koji često izražava svet dece, nagone koji kao da žive, potajno, u visokoj travi, povorke, noćna isparavanja močvara i dečje igre. Ali, da nas ovo ne prevari. To kod Cecil Bjedker ne znači ni sentimentalnost, ni bežanje, već jednostavno ona ostaje verna izvesnim potpunim pojmovima života, izvesnom dostojanstvu. Napominjemo uzgred značaj koji je priroda imala u danskoj poeziji više nego u drugima, još od perioda romantizma, manje intelektualno, više panteistički. Cecil Bjedker je solidarna sa svim što živi, i sa biljkama i sa kamenjem. I, ona je u svim vremenima, od neolitskog do današnjeg doba. Priroda za nju pojačava ličnost, ali je istovremeno i uništava. Priroda je za nju i smrt, povratak u bezimenost. Iako je čovek danas sposoban da razruši zemlju ona se na to ne žali, ona konstatuje.

Svojim izvanrednim jezikom, svojim iznenađujućim i preciznim slikama, svojim umetnutim rečenicama i svojom rafiniranom muzikalnošću, velikom ali uvek kontrolisanom, Jergen Sone je jedan od naših najinteresantnijih savremenih pesnika. Bilo da piše o svom detinjstvu ili o nekom putovanju po Italiji, o nekolicu stena na obali mora ili o boru koji podrhtava od pesne cvrčaka pod suncem Juga, on se uvek trudi da svojom poezijom punom čulnih impresija, boja, zvukova i mirisa, svežine, žegre i svetlosti, stvori sve novije odnose između nas i stvari, da stopi u celinu sva nova iskustva. Istaknuta s punim pravom, od strane kritike kao pravi događaj, njegova poslednja zbirka »Na pola puta« (1960) predstavlja za sada vrhunac kako po svojoj formi tako i po mislima koje izražava.

U red ove trojice mladih, među kojima se Son nalazi na pola puta između tzv. »posleratnog talasa« i nove generacije, spada i Ivan Malinovski.

Za Malinovskog, naročito inspirisanog modernizmom, preciznost i muzikalnost su najvažniji. To je pesnik kome su nervi, izgleda, na površini kože. Duboko pogođen periodom nacističke okupacije i svetskom krizom, on piše o nesigurnom životu, koji stalno preti.

Među pesnicima iz doba »prvog talasa« sa kojima je većina, nalaze se Trokild Bjernvig i Erik Knudsen.

Knudsen — koji se istakao 1949 pesmom »Cveće i mač«, dugo smatranom najjasnijim izrazom posleratne krize — počeo je ni iz čega, iz besmislenosti, u kojoj je jedina vrednost i jedina važnost bila stalna borba za opstanak. »Mi moramo sami svojim sopstvenim rukama stvoriti cilj našeg puta i sam sebe, govorio je on. To je osećajna i borbeno poezija, ali i puna sumnje, nesigurnosti i patnje.

Trokild Bjernvig (rođen 1918) je suprotan tip. On je bez sumnje veća ličnost savremene danske poezije. Njegove tri zbirke pesama, izdate u jesen 1959, tretiraju jednim sigurnim, značajnim i klasičnim stilom vešte teme ljudskog roda. On je preveo na danski kompletna dela Rilke-a. Ali postepeno, skala njegovog rada se proširuje; u pesmi o mladim zločincima Njujorka u crnim bluzama, on ispituje nihilizam i besomučnost našega doba.

Njegova poslednja knjiga nazvana je »Figure (u smislu forme) i vatra« i upravo u rasponu između ova dva ekstrema koji se uostalom mogu nazvati i kaos i red, razumevanje i spontanost, a ova su neophodna, pesma i život, moraju da nađu sebi mesta. Jedna od osnovnih misli u knjizi je misao o žrtvovanju: treba se predati, bez opiranja; samo u takvom stanju, potpuno slobodnom, život postaje plodan.

Među ostalim starijima, navodimo Ale Sarviga, rođenog 1921, autora ciklusa pesama, od kojih su poslednje objavljene još pre pet godina. Mističar, zadojen nadrealizmom i pod uticajem velikog švedskog pesnika Ekeleta, on zauzima posebno mesto u poeziji poslednjih 15 godina. U svojim pesmama prožetim kosmičkim duhom, on istražuje pozadinu stvari da bi registrovao njihov život, njihove beskrayne transformacije i njihova značenja, značenja koja mi u svakodnevnom životu samo slučajno upoznajemo. Njega zanima kriza, ili bar ono što po navici nazivamo krizom: značajne transformacije naših načina gledanja, života i osećanja. On opisuje ovu transformaciju kao da je on sam izvršava, a nama pokazuje simptome. Umesto da ga zovemo mistikom, možda bismo ga isto tako mogli nazvati i čovekom koji daleko vidi, ili prosto — koji vidi.

Mogli bismo navesti i druga imena. Ali zadržimo se na ovima, najznačajnijim pesnicima »prvog talasa«, i na onima iz mlade generacije koji možda obećavaju u ovom momentu nešto više.

Što se tiče interesovanja čitalaca, može se reći da je ono još dosta ograničeno. Knjige pesama samo ponekad dožive značajan obim prodaje — setimo se uzgred, da Danska ima samo nešto više od četiri miliona stanovnika. Izuzimajući dvojicu-trojicu slavni, ni jedan pesnik ne živi samo od svoje poezije. Svi, ili gotovo svi rade i druge poslove, što se može katkad i štetno odraziti. S druge strane, zapazilo se 1946—1950 da talas plodnosti u poeziji izaziva i značajno povećanje broja čitalaca. Možda sada prisustvuemo ranjanju jednog novog talasa.

Postoji li neka razlika između današnjih pesnika i onih iz prethodnog talasa? Ja mislim da postoji. Pedesete godine, sa svojim mnogobrojnim debatama, čine jednu završenu epohu. Makako da je teško podvući razliku ona se manifestuje kako u stavovima tako i u načinu izražavanja. Diskusije o »weltanschauung« izgleda da je prevaziđena. Danas se rađa jedna nova poezija, ni dogmatična, ni sektaška, ali i bez iluzija i lakih rešenja. Iako nije privržena nekim posebnim programima, ona je potpuno uključena u svoje doba. Ona ne diskutuje mnogo, ona neposredno izražava. Njen zadatak: ispitati i formulirati nove stvarnosti, sa kojima otsada moramo živeti — ogroman je.

PISAC PRED IZDAVAČEM

Nastavak sa 2 strane

Autor pred komisijom uprave Saveza književnika za međunarodne veze.

Autor pred sastavljačima izbora i antologija za inostranstvo.

Autor pred ambasadorom. (Rastko Petrović — Marko Ristić na primer; pročitati Rastkovo pismo u publikaciji M. Ristića »Tri mrtva pesnika«. Ovdje bi se mogao navesti kratak odlomak jednog Kafkinog nenapisanog romana: »R., uznemiren, pruži ruku prema Rozaliji ali se Rozalija u svom uvek malo preuskom a ipak tako komotnom šlafroku somnabulski odmače, i R. pade sa balkona na pločnik, preturivši u padu nekoliko praznih saksija. Rozalija ništa ne ču. Ona se vrati u postelju, pod već malo otrcani baldahin. Sanjala je, čitave noći, Pastora i Prefekta. Pastor je držao u ruci jedan veliki žuti lotos a Prefekt stalno mahao jednom velikom crnom rukavicom.)

Autor pred uredništvom »100 knjiga Matice Srpske«; Jovan Popović, na primer.

Autor na stolu uredništva enciklopedija Leksikografskog zavoda — Dušan Kostić na primer — ili ma koje naše enciklopedije.

Autor pred Akademijom nauka. Ild. itd.

Razgovor, anketa o autorskim honorarima, a naročito o uslovima štampanja književnih dela uopšte, da bi bio plodniji ne može, naročito među piscima, da mimoide ove odnose koje sam naveo. Na finansijskim stručnjacima je, a i na stručnjacima za autorsko pravo, da, pored navedenih, osvetle odnose na koje su samo oni sposobni da bace dovoljno svetlosti. U isto vreme oni treba da, zajedno sa piscima, u skladu sa našom opštom kulturnom i ekonomskom politikom, predlože bolje, svrsishodnije, makar i privremeno rešenje; privremeno će biti u svakom slučaju.

Čini mi se da je nesumnjivo: da su autorski honorari niski; da autori (uključujući i prevodioc, i kompozitor, razume se) ne mogu da žive od finansijske naknade za svoja dela; da ima dela naših pisaca koja čekaju na štampanje iako im je priznata umetnička vrednost. »Politika«, koja je članok M. Stamatovića ozbiljnije postavila problem autorskih honorara kod nas, neposredno pre naše ankete, učinila je jedan nesumnjivo značajan korak.

CRTEZ LJUBISE JOCICA

Živan MILISAVAC

NA ŠTETU KNJIŽEVNOSTI

Svi dosadašnji učesnici u anketi potvrdili su jednu istnu: honorari za književna dela su i suviše mali. No mislim da su preveliki zahtevi kada se želi da književnik živi od svoga književnog dela. Takve pojave su retke, upravo izuzetne, ne samo kod nas, nego i u svetu. Od književnog dela, naročito ako je to poezija ili esej živi se ne može i ne treba da se od toga živi. Književnik mora biti obezbeđen na drugi način.

Istini za volju treba reći da su kod nas rešena osnovna pitanja egzistencije književnika. Bolje ili lošije, ali su uglavnom rešena. Veoma mali broj književnika — čak sasvim neznan — nema zaposlenje sa kojim ne može biti zadovoljan. Stvar je u tome, međutim, što plate još uvek nisu takve da mogu obezbediti životni standard kakav je potreban književniku, odnosno umetničkom stvaralocu. Tako prihodi od književnog dela služe kao dopuna redovnom ličnom i porodičnom budžetu, pa čak nisu ni dovoljni da izravnavaju stavku prihodi-rashodi. Bilo bi idealno kada bi prihodi od stvaralačkog rada služili samo za umetničko obrazovanje i kulturno izdavanje, za putovanja, kupovinu literature, umetničkih dela i sl. Danas još nema ni govora da oni služe u te svrhe. Na honorar se čeka da bi se kupio kaput, odelo, cipele itd. Zato su honorari za književna dela mali.

Oni su i stvarno mali, u odnosu na sve druge cene u svakidašnjem

I autori su, kroz našu anketu, progovorili manje ili više iscrpno, manje ili više dokumentovano, manje ili više konkretno ali, kako mi se čini, skoro u svima slučajevima sa jednom notom izvesne nesigurnosti i neopravdane rezignacije.

Mislim da autori o svojim životnim problemima treba da progovore i u svojim udruženjima, odnosno u Savezu književnika, sa stručnjacima. Mislim da bi možda, pored ostalog, bio dobar put da, kako mi je jedan prijatelj rekao, udruženja autora sklappaju svake godine kolektivnu ugovor sa udruženjima izdavača, utvrđujući međusobno svake godine, pored ostalih uslova, i minimalnu stopu honorara.

Po nekim simptomima izgleda da je još uvek potrebno isticati neke elementarne materijalne društvene momente kad je reč o kulturi, kad je reč o umetničkom stvaralačkom radu. Za rad »nadničara u noćnoj službi« — kako je pisce nazvao »Dr Bratko Kreft, prema statističkim najviše igrani slovenački savremeni dramatičar, životno su vezane mnoge društvene ekonomske delatnosti, od kojih bih pomenuo grafičku industriju, industriju papira, primenenu umetnost, izdavačka preduzeća sa svojim tehničkim kadrovima, knjižarstvo, bibliotekarstvo itd. itd. Pa ipak, dobita se utisak da su »nadničari u noćnoj službi« najviše pogođeni, od nosno da je naknada za njihovo delo najviše u pitanju. Da li je to tako i ako je tako — zašto?

Možda bi, pored ostalih faktora i mera, razrešenju položaja pisca i u vezi s tim, autorsko pravo kod nas, jedan ili više sastanaka izda-

Miodrag STAMATOVIĆ

KOMENTARI

EKONOMISTE

Početkom septembra meseca bio sam na putu kada sam doznao da se i »Ekonomska politika« pridružila diskusiji o autorskim naknadama. Tu vest primio sam sa iskrenim zadovoljstvom, jer sam i inače mislio da ceo problem treba šire razmatrati i sa kulturnih i sa ekonomskih pozicija. Međutim, kad sam zatim u pomenutom listu pročitao prvi članak sa potpisom Lj. V., morao sam, nažalost konstatovati da je anonimni autor vrlo nesigurno zakoračio u ovu složeniju materiju. Ipak, nisam mu to uzeo za zlo već sam u svome osvrtu u »Književnim novinama« od 23 septembra nastojao samo da ga upozorim na izvesne činjenice koje je propustio da uzme u obzir. Čini mi se da sam to učinio u sasvim korektnom obliku, jer nisam pristalica uzajamnih nadmudrivanja. Za uzvrat, Lj. V. je požurio sa svojom odbranom (»Ekonomska politika« od 1 oktobra) pokušavajući na zaista nekorektan način da se nekako izvuče iz nevolje u koju je zapao. U toj replici on se svojski trudio da »zaradi« još jedan utuk, pa stoga moram opet da se obratim »Književnim novinama« za gostoprimstvo.

Pošto mi je najpre odao priznanje da razumno govorim o ovome problemu, on odmah potom tvrdi da se ja igram brojkama i podaci-

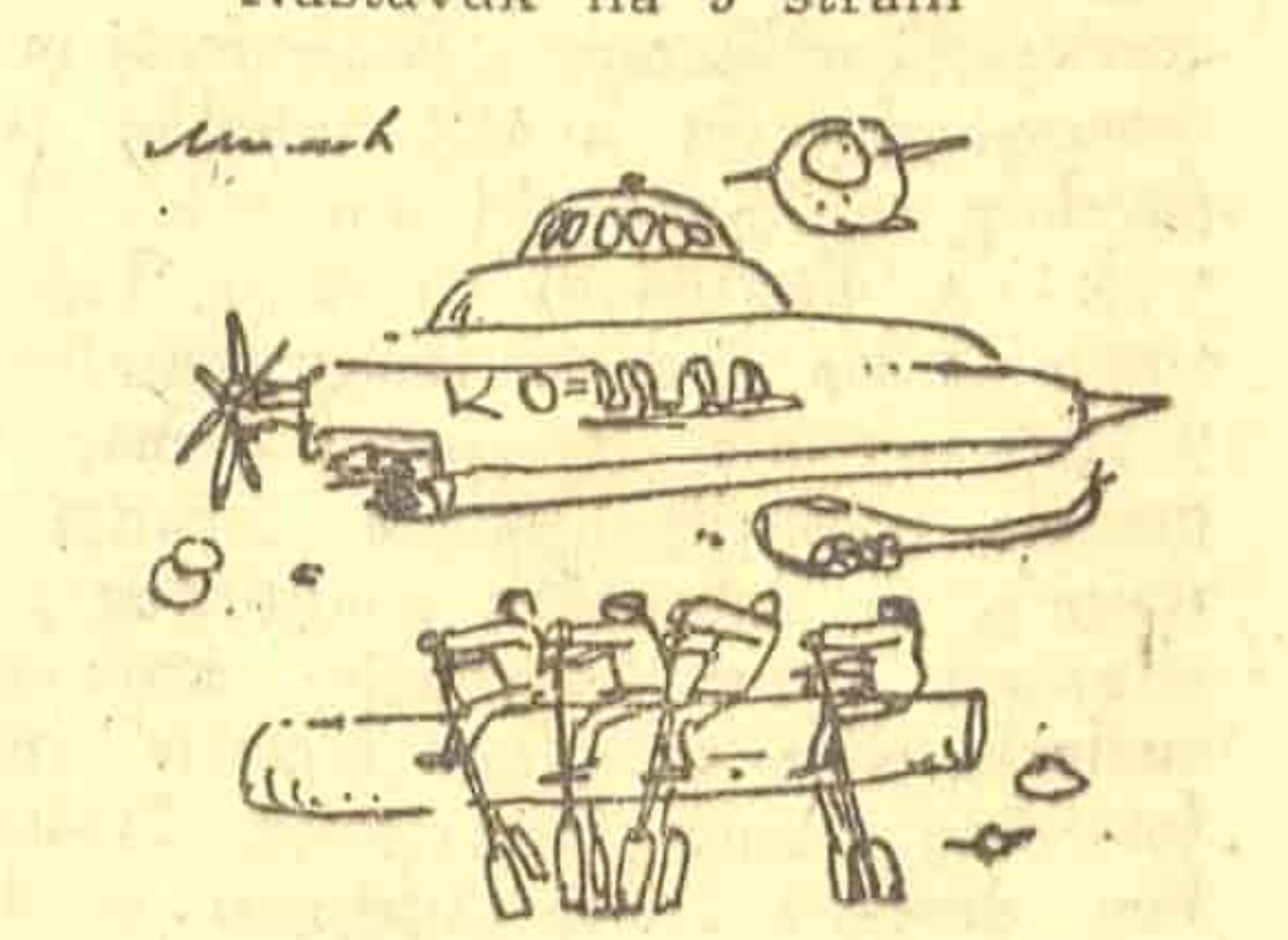
ma. Da proverimo može li opstati ovaj prigovor.

Ranije sam navodio da je 1952 godine u strukturi maloprodajne cene knjige otpadalo po 15% na izdavačku maržu, knjižarski rabat i autorski honorar, a 55% na industrijsku izradu knjiga, kao i da su se narednih godina pojedini elementi u strukturi ove cene menjali, tako da je 1959 godine u proseku odlazilo na izdavačku maržu i knjižarski rabat po 20%, na autorski honorar 10%, a industrijsku izradu knjige 50%. Postavio sam pitanje da li je logično i pravično da u pogledu materijalne naknade tvorac dela prima znatno manje nego svaki pojedinačnik: posrednik između njega i kupca knjige. Međutim, Lj. V. primećuje da opadanje udela autorskih honorara u maloprodajnoj ceni knjige ne znači, u slučaju koji raspravljamo, i stvarno opadanje tih honorara, s obzirom da je u pomenutom razdoblju došlo do vrlo značajnog porasta te cene. Navodeći da je u međuvremenu cena knjige povećana za 2,66 puta, misli da »osnovcu« neće biti teško da izračuna da je 10% od 266 će nego 15% od 100. Tako kaže aritmetika, ali jedan ekonomista ne bi smeo u svojim proračunima da zanemari pitanje koliko su od 1952 godine porasli troškovi života! U svakom slučaju, osnovcu neće biti teško ni da izračuna da je 20% od 266 dva puta, a 50% pet puta veće nego 10%. U tome armu leži zec, a Lj. V. se pravi da ga ne vidi. Ko se ovde igra brojkama, ja ili on?

Lj. V. me upozorava da u pogledu udela honorara u ceni knjige drugačije stoji sa izdajnicima esaja i zbirki pesama. Naravno, to mi je poznato, ali ovakva izdanja nisu ni brojna ni karakteristična za našu izdavačku delatnost, a sem toga njihova prodajna cena je mahom niža od realne cene. Karakteristični su drugi primeri, od kojih navodim nekoliko:

1. Bora Cosić: »Andeo je lošao po svoje«, roman. Izdanje »Nolita«, 1959, tiraž 3.000 primeraka. autorski honorar 18.000 din. po tabaku;
2. Slobodan Džunić: »Vinograd gospodnji«, roman. Izdanje »Mlnerve«, 1959, tiraž 3.000, honorar 15.000 din. po tabaku;
3. Mihajlo Renovević: »Sam«, roman. Izdanje »Kosmosa«, 1959, tiraž 5.000, honorar 18.000 din. po tabaku;
4. Bogdan Čiplić: »Stravična zovna«, pripovetke. Izdanje »Mlnerve«, 1959, tiraž 3.000, honorar 14.000 din. po tabaku;

Nastavak na 9 strani

PRIJATELJ SVIH PISACA SVETA

DŽORDŽ VITMAN U SVOJOJ KNJIZARI

Bila je ponoć kad sam ušao u »Mistrak«, najromantičniju i najpariskiju knjižaru Pariza, smeštenu u jednoj uskoj uličici (5, Rue de la Bucherie), odmah pored Sene, preko puta crkve Notre Dam. Za razliku od drugih knjižara, koje se zatvaraju oko osam časova, ovdje je još sve bilo otvoreno i osvetljeno, a u unutrašnjim odajama čuo se žagor i smeh. U dnu knjižare, za malim stolom, sedeo je skromno obučen mršav čovek, plavih očiju i smeđe kose, kratke šiljate brade, sa crvenom mašnom na košulji. To je bio Džordž Vitman, Amerikanac, koji već više od deset godina kupuje i prodaje nove i stare knjige na svim živim i mrtvim jezicima. Njegovu knjižaru, nekad propalu trgovinsku radnju, posećuju pisci svih kontinenata, bez obzira na rasu i boju. Oni se ovdje osećaju kao kod svoje kuće. Ako su siromašniji a željni znanja, Vitman im obezbeđuje besplatna stan i svojju bogatu biblioteku. Po tom svom gostoljublju, romantičnom kao i njegova knjižara, postao je čuven širom sveta. Njega redovno posećuju pisci Azije, Australije, Amerike, Evrope i Afrike. U trenutku moje ponoćne i neočekivane posete, u jednoj sobi na prvom spratu zatekao sam naprednog afričkog pisca K. A. Janksona, iz Gane.

Mislio sam da ovdje provedem svega jednu nedelju, ali sam pronašao takve knjige za koje mi je potrebno bar još 15 dana, — kaže Jankson na vrlo dobrom engleskom jeziku. — Možda ću čak i produžiti boravak, ko zna? Vitman mi ne da da idem sve dok ne prikupim neophodan materijal za moju sledeću knjigu.

U drugoj sobi bilo je šestoro mladića i devojaka, svi pisci: troje iz Amerike i po jedan iz Norveške, Italije i Poljske.

Upravo smo komentarisali jedan Sartrov članak, — kaže Norvežanin. — Sartre je sjajan, pun ideja. Zato nam se i dopada. Jer, u ovoj kući se poštuje ideja, ona je najvažnija: Ljubav prema čoveku.

Plavkosa Karin Blan, krupnih plavih očiju, Vitmanova pomoćnica, gotovo je utrčala u sobu: — Traže vas dole, — obrati se Vitmanu. — Govore samo engleski.

Vitman se ubrzo vrati nasmejan, očigledno radostan.

— Izvrsno, izvrsno, — reče. — Još dva aziska pisca: iz Indije i Burme.

Ovaj dobroćudni Amerikanac, čija knjižara privlači svet dobre volje i široka srca, u svojoj želji da ostvari atmosferu što

iskrenijeg gostoljublja, na gornjem spratu svoje radnje ugradio je malu kuhinju s frižiderom.

— Da se svako služi kad je gladan i da može, kad zaželi, da sebi skuva čaj — kaže. — Ovdje svako treba da se oseća kao u svom domu.

Između soba nema vrata i jedina koja postoje su ona na ulazu u knjižaru.

— Ne volim vrata, ona su kao barijere: razdvajaju ljude, — smeje se Vitman. — Nas, našu porodicu, ne sme ništa da razdvaja.

Zanimljivo je kako je Vitman, inače ljubitelj knjiga još od malena, došao na ideju da stvori ovaj kutak ljudske solidarnosti.

Neposredno posle Drugog svetskog rata nalazio se u Parizu gde je pohađao kurseve francuskog jezika na Sorboni. Kao student, učeci lekcije pod mostovima i duž obale Sene, često bi mislio o tome kako bi bilo divno kad bi se ljudi, poklonici dobre knjige i željni novih saznanja, sastali na jednom mestu, otvoreno razgovarali i videli na koji bi način jedni drugima mogli da pomognu.

Takvo mesto mogla bi biti samo knjižara, puna knjiga, starih i novih, stampanih na svim jezicima i iz svih zemalja sveta, — zaključio je ovaj pasionirani knjižar, koji je to postao da bi bio, kako sam kaže, nezavistan i slobodan. — Ljudi bi dolazili u knjižaru da čitaju i upoznavali se, zblizavali.

Tako se rodila ideja o otvaranju knjižare »Mistrak«, ispred koje većito stoji veliki krugli sto sa dvećem i starijim rasklmanim stolicama, i šahovski stočić s dotrajalom tablom i islužanim figurama. Jedna oveća vitrina s knjigama takođe je postavljena napulju, da onaj koji želi da radi, a nema mnogo vremena, ne mora da gubi dragocene minute tražeći ono što mu treba u unutrašnjim odajama.

Počelo je već da sviće kad me je Vitman ispratio do keja, do same Sene.

Pozdravite jugoslovenske pisce i napišite da ih pozivam u goste. Moja im je knjižara uvek otvorena. Neka samo, ako mogu, ponesu po koju domaću knjigu. One su ovdje dosta tražene.

Ulicom su prvi radnici već počeli da hitaju na posao, kad je u »Mistraku« ugašena poslednja svetiljka. Knjižara će, za razliku od svih drugih u Parizu, utonuti u san i tek u podne biti otvorena. »Mistrak« je svet za sebe.

Aleksandar MISIĆ

PRICA »KNJIŽEVNIH NOVINA«

ČUVAR MALOG JEZERA

Bio je ugrožen pre našeg dolaska. Bio je ustvari ugrožen od samog početka, ali to, izgleda, nije shvatao. Čak i sad, kada je već sve išlo po utvrđenom redu, kad se suočio sa bliskom neminovšću svoga kraha, on je imao nadu da će ishod biti drukčiji, da će se nešto u poslednjem času umočiti u njegovu korist.

Ovo smo, razume se, uočili naknadno, kad smo ga već poznavali. Prve večeri, u suton, kad smo još jednom, poslednji put, hteli da pogledamo okolinu našeg šatora, na zapadnoj strani puste poljane koja se pružala između zaliva, uzdignutog drumca i starog železničkog nasipa iskrsnuo je nepoznat čovek. Bio je nizak, od onih malih ljudi za koje se obično upotrebljava reč zdepast, iako se time ne kazuje tačno ono što se vidi. Zaista je bio omalen, ali snažan, puna tela. Prema nebu boje užarenog gvožđa koje se hladi, jer zalazak još nije bio završen, ugledali smo samo tamnu priliku malenog čoveka i čuli njegov glas: »Ko je to tamo? Ne diraj ništa!« Vikao je, ali to nije bilo upućeno nama. To ustvari nije bilo upućeno nikome. Hodom patka koji prati svoje jato nestao je iza niskih vrba koje rastu duž obale, tamo gde su bile porušene neke mračne grdosije: stari brodski kotlovi. Izgubio se po svojoj prilici između onih olupina oko starog bagera, izvučenog takođe na obalu, i nije se pojavljivao do sutradan, pred samo podne. Doduše, u toku te noći čuli smo još nekoliko puta njegov glas, onu — po svemu sudeći klasičnu rečenicu — koju je, kao neku vrstu preventivne mere, slao u mrak između starog gvožđa: »Ko je to tamo? Misliš da te ne vidim. Ne diraj ništa!« I voleli smo da nađemo u svemu tome malo misterije, malo nove tajanstvenosti, naročito zbog toga što je neko, verovatno krećom, pedantno bio izvukao velike bele kvadrate po starim kotlovima.

No, ko zna da li bismo ga ikada više videli da jedan iz naše grupe — mršavi, nervozni Balabušić — nije skočio na ponton koji se doticao obale, ispod našeg šatora, koji je noću ležao na minijaturnu piramidu, ležao je zaliv u obliku čarape. U njemu su tavorili dotrajali brodovi, oštećeni šlepovi i poneka izandala doregljaja. Nije ih bilo mnogo, i bili su grupisani na onoj strani zaliva, ka jugozapadu. Ovdje, podno našeg šatora, stajala je samo jedna betonjerka, starinskog teretno plovilo od betona i venac dvostrukih cevi preko kojih idu druge, takođe velike cevi namenjene proticanju vode i peska kada neki bager čisti rečno dno. Balabušić je skočio na ponton i u mirno letnje prepočne odjeknuo je zvuk metalnih cevi koje su se sudarile. Tada se na obali iznad nas pojavio on. Bilo je to tako kao da je dole negde čekao u zasedi, kao da je od ranog jutra motrio na nas. Ali ništa nije rekao u tom trenutku. Čak ni pozdrav.

Pogledasmo ga: zaista omalen i snažan, niži nego što stvarno jeste, zbog širokih pantalona, koje su nekad svakako imale određenu boju, i ogromnih grud. Kosa mu je bila potpuno bela, kratka i živa: stalno je bežala ispod kape kojom je zaklanjao oči. Široke pantalone i ta kapa sa crnim štitom behu jedine dve stvari na njemu. Pošto su mu spadale, ili prosto iz navike, on ih podiže dva puta, kao da se meškoli, pa reče:

»Pecate?«

»Kao što vidiš«, reče Balabušić. »A ti?«

»Ja sam ovdje čuvar«, reče on.

»Čuvar čega?«

»Svega što ovdje vidiš. I ovog malog jezera«, каза posl. male pauze, koju shvatismo kao znak oklevanja, i sa osmehom.

Cevi su zaista ogradile jedan deo mirne vode i to je stvaralo utisak jezera. Poredane jedna do druge, u obliku ispućenog polukruga, one su potpuno zatvarale ovaj deo zaliva.

»Znači, javi se opet Balabušić, pecamo u tvom jezeru?«

Dan je bio varenod lep, a zelenilo drveća i tišina ovog kraja kako se samo poželeli, to je u našem razgovoru sasvim spontano počela da živi izvesna bezbriznost, neka omamljiva lenjost u kojoj nije bilo mesta iole tamnijoj misli. Jedva se nametnulo pitanje od čega žive ljudi slični ovom čoveku, da li ih ubija usamljenost i da li su sami na svetu; imaju li nekog ko ih bar pominje s vremena na vreme... Nije nam bilo prvi put da na zabacnim mestima, u preostalim bunkerima ili kućicama od blata pokriventih starim plehom, vidimo ovakve usamljenike, nimalo nesrećne i zauzete nekom beznačajnošću.

»Pecate bez moje dozvole!« reče tek sada čuvar, silazeći niz nagriženu obalu i ne gledajući nas. Rekao je to još jednom, ali ga nismo odmah razumeli. Shvatili smo šta hoće da kaže tek kad je došao do vode. Medutim, ni tada, niti ikad kasnije, nismo uspeali da vidimo njegove oči: staru ladarsku šapku, koja bi verovatno dovela u iskušenje nekog kera željnog »masnih stvari, držao je oborenu na lice, od sredine belog temena do nosa.

»Dakle, bez moje dozvole!«, reče on, opet sa osmehom.

Mi promrmljismo nešto nemarno u znak odgovora, ne odvajajući pogled od crvenobelih plovnaka, koji su, kao male drvene kruške, mirovali na vodi do nemogućnosti: riba je, govorili smo, štrajkovala gladu tog jutra.

Čuvar dode do jednog starog lengerca, spusti se na njegovu plosnatu kuku koja je štrčala iz spečenog mulja i počeo da posmatra. Nije rekao ništa sve dok se Balabušić nije pokrenuo, tiho uzviknuvši: »A-hal!« Njegov plovak, na najlonu srednjeg štapa, stade da poskakuje.

»Ala tresce«, reče čuvar iza nas, »kao majmun tarabul!«

Ali se ne okrenusmo, jer je uzbuđenje postalo opšte: Balabušić je, u stavu čoveka koji vrebja plen, u stavu pantera spremnog na skok, pognut lošim refleksom. Uzviknuo je nešto i potstakao Balabušića da povuče pre vremena. Udica, srećom, nije povredila ribu i nekoliko trenutaka kasnije plovak je opet počeo da igra. Sada je Balabušić povukao u pravi čas i nešto živo, i jako, počelo se otimati, kružiti u misterioznoj dubini malog jezera.

Posle kratke borbe, i posle nekoliko ohrabrujućih uzvika i saveta, na obali se praćakao šaran, čija veličina (kao što obično biva kad pecamo zajedno) izazva malu prepirku.

»Lepo parče«, reče čuvar ne dižući se sa lengerca, »daceš cigaru.«

Cigaretu je, naravno, dobio, ali ručak, na kome je trebalo da bude gost, nije sačekao. Sa zapadne strane trouglaste ledine na kojoj smo logorovali, baš od starih kotlova, dopro je do nas naročiti zvuk i to ga je uznemirilo. To ga je silno uznemirilo. Bilo je to najpre kao neko šištanje, nalik na reski pisak pare, vatre ili zbijenog vazduha, pa na mahove kao ubrzan, višestruki zvuk malih električnih testera. Bio je to takav zvuk da je zaista namah iščezlo svako ugodno osećanje iz ove letnje idile: uno je izvesno nespokojstvo u mir celog zaliva potonulo u tišinu mlakog podneva. U svakom slučaju bilo je očigledno da čovek koga smo sada znali kao čuvara malog jezera i starog gvožđa na zemljištu između vode, drumca i nasipa, nije mogao da podnese taj šištavi zvuk kome u tom trenutku nismo znali ni izvor ni posledicu; imao je suviše mnogo razloga što nas je onako brzo i onako nenadno napustio. Otišao je ka stariim kazanim predanim duž uzdignute obale i nije se više vratio. Kao da je znao da čemo za koji čas otkriti njegovu staru strepnju i sami odrediti šta je tamo počelo da se događa.

Tamo su, pored ogromnih grdosija zardalog gvožđa, stajale već čelične boce nalik na avionske bombe, spletovi jakih gumenih creva i ljudi sa švajcarskim aparatima, maskirani taminim, ali prozirnim štitovima od kaučuka. Videlo se: sekli su staro gvožđe. Radili su to čutke i sa nekom, reči bi se, hladnom neumoljivošću udesa.

Između njih, čuvar se kretao bez reči. To se moglo zaključiti po tome što je — idući od jedne grupe do druge, kao da nadgleda posao — držao ruke u džepovima pantalona. Za nas, iz daljine, činilo se da bi pokret njegovih ruku bio znak objašnjavanja, znak žučnog razgovora koji smo, ko zna zbog čega, očekivali. Vreme je proticalo u jednoj neodređenoj neodumici i kao da se ničemu nismo čudili. Bilo je za čuđenje samo to što je on do samog mraka ostao tamo, i što je, kad je vrcanje varnica i šištanje aparata prestalo, počeo da iznosi svoje stvari iz onog starog bagera koji je ležao, malo nakrivljen, na geometrijskoj sredini trouglaste livade. Mnogo je, zaista, reči »stvar?« za ono što je iznosio, jer to su bile neke letve, neki mali sanduci, jedna stolica sa odbijenim naslonom, jedna slamarica i nekakva nakaza koju je on verovatno smatrao šporetom. No, iznosio je to polako, jedno po jedno, i grupisao bez žurbe uz bok bagera. Izgledalo je da će tu zanočiti; ali kad se potpuno mrak slegao nad zalivom pored kojeg smo potražili odmor, on je počeo da se useljava u jedan oronuli šlep koji je ležao nešto dalje, pod samim drumom. Kad je i to bilo gotovo, opet je, kao i svake noći, počeo da krstari između olupina i da uzvikuje u mrak: »Ko je to tamo? Nemoj da diras ništa, ostavi! Misliš da te ne vidim.«

Narednog dana se moglo videti da je njegovo predviđanje bilo tačno: onaj stari bageri teško plovilo sa dvostrukim trupom, takođe obeleženo belim kvadratima, bio je do noći isfečen. Padao je komad po komad gvožđa, ploča za pločom, i čuvar je to netremice pratio iz kabine na zadnjem delu šlepa u kojoj je sad stanovao, a koja je obično namenjena krmanošima. Gledao je netremice čelom dana, kao da tu, pred njim, nešto umire.

Zatim je, sutradan, počeo jedan, tragikomičan manevar, najzaluđniji od svih koje smo ikad mogli videti ili zamisliti. Počela je serija novih iseljenja i useljavanja, čitava jedna panteliona, jedna pretstava, sasvim izlišna. Najzad i on je to uvideo: konačno je iz jednog starog senkera izneo svoje pokušstvo i grupisao ga na domaku rasporjenih objekata. I čekao do mraka.

Već je prostor između malih vrba na obali, gde su do juče stajali kotlovi, i uzdignutog drumca bio potpuno čist. Ostao je još samo stari šlep i činilo se da će čuvar ponovo potražiti utočište u kabini iz koje se iselio. Medutim, četvrtog, poslednjeg dana našeg boravka, prvi rez bio je namenjen trupu tog šlepa. Zato je čuvar izabrao poslednju mogućnost: preneo je slamaricu, samo nju, u jedan nemački patrolni čamac čiji je kljun bio unakažen eksplozijom mine. Taj čamac je ležao po strani, i nešto dalje, u maloj šumi kraj starog železničkog nasipa. Pošto nije bio obeležen krećnim linijama, čuvar se izgleda nadao da će se tu najzad skrasiti. Možda se tako i dogodilo, mada su izgledi za to imali samo jedan procenat izvesnosti. Bilo nam je, pri odlasku, jedino izvesno da će se ovaj kralj starog gvožđa uporno držati svoje funkcije bez obzira što je postala sasvim izlišna, bez obzira što je otpočela bila bez ikakvog osnova.

»A ko zna«, reče Balabušić, čovek sa dosta mašte i očigledno sa simpatijama za čuvara. »Ko zna!« ponovi on. »Ja sam se uvek pitao šta dovodi, ili šta goni ove ljude na usamljena mesta gde ste živi ni od čega. Nije li ovaj čudak živeo ovdje u ulozj zapovednička broda? Ili je, možda, na ovome što je ležalo kao staro gvožđe, godinama plovio i sad ga nešto veče za te starudije? ... A? Ima takvih biljaka ...«

Ne beše niko raspoložen za prepriku na koju nas je očigledno htela da navede Balabušićeva nerova: Sada je, više nego ikad, mali čuvar imao odlično mesto za osmatranje: stari patrolni čamac bio je skriven među stablima koja su ozelenela.

Ali ipak! Da je samo skrenuo pogled preko vode, ka drugoj strani zaliva! Tamo, na uskoj padini koja se kao nož pružala između dve vode, bilo je toliko starih plovila, istina manjih i trošnijih, od drвета, ali veoma pogodnih za njega. Da je samo bacio pogled! ... No, čovek je možda u presudnom trenutku suviše zauzet onim što se njemu i oko njega događa ...

Krenuli smo pre nego što je bilo predviđeno: počinjala je kiša. Kad smo jedan drugome podizali rance na leđa, naišao je čovek tamna lica i velikih očiju bez sjaja, po svemu sudeći čovek koji je vodio glavnu reč oko sečenja starog gvožđa.

»A čuvar?« viknu Balabušić sa izvesnom jetkošću i bez ikakvog uvoda. »Pada li kome na pamet kakvu je nagradu dobio i šta će sada onaj čovek?«

»Kakav čovek!« reče poslovoda ne zastajući. »To je neki samozvanac.«

Što me mamiš, u sred dana, a glasom ovim, zlatokrlnim?

Što me voliš; anđeli su Nemanjići. Gle, pod oblakom senke i svetlosti, ikre u najavama, buduća vidim svitanja. Sve je lepo ono što se hoće.

Car Nemanja nema šta da kaže. Ode oblak nebu pod oblake. Što će biti, neka odmah bude. Nije krivo ono što će biti.

Sve su tuge duge bez rakije, kad Serb pije, Slaven se opija. Gorolomni, što će biti to nama pripada, sve što pada u jamu propada. Teku vode, teku vode niz Dunavo, a najbolji, o najbolji, uvek mladi umiru.

Ja volim divlji vetar, u samoći, dok ruši sanja, umiruje glad. Srpska vojska pobeđe prezire, zoran junak, na Moravi, vode zamutio, krov pokapa, žedna zove zemlja, kako biti? Gde su novi gavranovi? Do kolena u glib smo zapali,

Radoslav VOJVODIĆ SLAVENSKA PESMA

viče vojnik, mudar na uranku. Prijatelju, još u meni, ne pominji vir zeleni, ne dovodi, dar danajski, krilatoga konja Jabučila

što su njemu, što su meni, zapaljena krila? Ne ustavlja zor junaka, kad nije batlija.

Kako ptice zadržati na dlanu, kako ih voleti, kako slušati, samo čutati? Vratiti travu, zelenu, detinjstvo, zanos, taj velmoški sjaj? Drveća pognuta, sentimentalna u septembru, ovo jesen dolazi, žuto lišće, žuto lišće, Kiša, nervoza, koje zovem Stražilovo?

Zelenoga videt više neću, lišje žuto, koji drhti Branko; žuto lišće u jesen. Odbeglo je leto, sjaj meseca, pokidani dani, izabrani.

Još jedna godina izgubljena. Telo boli, duša duhom pati, ja se neće sa sobom rastati

Pozdravljam te, leto, na rastanku, ukus voća u nozdrvama, u kolanju, zrele šljivice na Glavici, u Momčilovu. Šljivice što se lepe na usnama, na prstima, šljivice na obali potoka, u zelenilu, pored livada, gde su bili rovovi Drugog rata. Zulum čini harač harambaša, u Srbiji, u ravnicima

zulum čini: zulum ujedini. Gore, uz brdo, još gore, vinogradi, u šumorenju, između puteva, u tišini, ukus grožđa, opijajućeg, ukus nežnosti; dok zapadno sunce osvaja vrhove planina, grožđe što ga zobljem, u mojoj krvi, što ga herem svim rukama, što ga podižem,

još u vis, crno, plavo, belo, vinovo, što ga blago milujem, zanesen, u jesen, sam — u vinogradu, aj, lišje žuto!

Na zapadu, u zvonjavi, diše Momčilovo; reči traže smisao, život u perspektivi. Sunca nema, zapad postaje krvav. Osećam grožđe u dahu, u dahtanju, pada noć, vetar šumi nestajanje; to u sluhu nastaje preobražaj. Što će biti, neka odmah bude. Glasovi odnose dan u socijalizam. Čujem, lišće pada, prolaze lako godine; i nije nema, da po meni zamiriše, dul miriše, da joj kažem, dul miriše; to miriše, mila moja, duša zalutala. U šumovima slutim svirke serbske iliti

slavjanske što se, pokidane u boju, po svemiru traže; lutaju po čudu i zvuku i u prostoru trepere, ko da ih zaboravi, ko nadu da im izabere? Ode leto osta nemir, osta lišje žuto!

20 septembra, Bileća, 1960.

DELO

Sitno pitanje »iskoristivosti«, »zadatka«, »cilja« umetnosti tema je esejja Miodraga B. Protića »Umetnost i svrha«, objavljenog u oktobarskom broju »Delca«. Protić piše: »Ukoliko, međutim, usvojimo čuvene reči Bje-linskog da pravi cilj estetike nije u tome da utvrdi šta umetnost treba da bude, nego u tome šta ona jeste — jasno je da se »zadatak« može odrediti samo naknadno, pošto se ispuni taj preduslov: »zadaci« umetnosti treba da odgovaraju najbitnijim svojstvima njene prirode, a ne da se određuju nezavisno od toga. Inače, oni će ispuniti umetnost, ali umetnost neće ispuniti njih: ni one prve, svoje, univerzalne — humanističke, ni one prolazne, uzgredne — njoj manje drage.

U zaključku Protić iznosi sledeće zapažanje: »Najzad, zbog svega toga, ovo razmatranje i raščlanjavanje može pomoći da se prevaziđe današnja zabuna: bogatstvo ideja, izraza, silova nije što i anarhija. Nije kriza u tome bogatstvu; kriza je u smanjenju i osiromašenju svrhe, u kvalitetu odnosa koji postoji između umetnosti i društva. U izvesnoj inertnosti, tragičnim navikama »odvojenog života«, ili tragičnom egzizmu: egzizmu umetnika s jedne strane, koji mimo svoga izraza ne vidi ništa; i egzizmu društva, koje umetnost pomaže, ali s kojom, kad procveta, ne zna šta će; ne retko, tretira je kao luksuz, svušen u svakidašnjem životu, razumljiv jedino u muzejima, galerijama, salonima. Onda kada se ta kriza savlada — a ona se u socijalističkoj sredini može najpre savladati — kada društvo i umetnost, jedno pred drugim podjednako zaslužni i podjednako krivi, dođu u međusoban prisljni odnos, — vidiće se da stiliska heterogenost slikarstva i skulpture savršeno odgovara razudenosti savremenog života, različnosti ciljeva koje umetnost u njemu treba da postigne.«

REPUBLIKA

Naučno-fantastična književnost čini jednu od značajnih osobenosti literature našeg vremena. O fenomenu naučno-fantastične literature govori opširno Branko Plivelić u svome napisu »Nauka i fantazija u književnosti«, štampanom u septemarskom broju zagrebačke »Republike«. Naučno-fantastičnu književnost, kaže Plivelić, možemo podeliti u tri kategorije: »naučno-fantastične priče o budućnosti, psihološko naučne priče o budućnosti i priče strave«. Razmatrajući svaku od ovih kategorija, zajedno sa knjigama i autorima, i to uglavnom iz američke literature, Plivelić piše:

»Science fiction« (naučno fantastični roman) je u jednu literarnu formu saliveno opetovanje te promjenjive slike svijeta, čovječanstva i ljudi koji prepoznaju stvarnost koja raste u opisu do sada još nedokučenog ali ne nemogućeg čuda, kao i u psihološkim spekulacijama pisaca ovakvih priča o budućnosti.

»Science fiction« kraj današnjeg stanja razvoja uklapa se u psihološku i tehničku sliku svijeta koja dovodi sve veći dio čovječanstva pod svoj utjecaj. Ne možemo više u »Science fiction« autorima gledati besmislene fantastike. Njihove fantazije posjeduju proročanski elemenat, i ja sam uvjeren, da zahvaljujući preokretu u duševnom životu čovječanstva njihovom sve većem utjecaju.

I djela pisaca kao Kafka i Joyce zrače nove uvide promijenjenih nazora na svijet. Ne možemo ih spomenuti kao prethodnike »Science fiction« jer je atmosfera njihovih djela posve druga. Ali pripovijetku Kafke »Die Verwandlung« (Preobražaj) mogli bismo bez daljnje nazvati jednom »Science fiction« pričom.

Na kraju svog članka B. Plivelić saopštava podatke o naučno-fantastičnoj književnosti u Sovjetskom Savezu.

NDL

NEUE DEUTSCHE LITERATUR

Oktobarski broj ovog časopisa donosi, pod zajedničkim naslovom »Drama iz etera«, napise Gerharda Rencša i Hajna Auerbaha. Ali dok Auerbah uglavnom daje samo pregljed najnovijih televizijskih drama, Rencš u svom kraćem eseju »Budućnost radiodrame« tretira odnos radiodrame i televizijske drame i promene koje na tom polju izaziva razvoj televizije.

Glavna briga dveju generacija pisaca radiodrama bila je — davati uvek novu hranu programu koji se odvijao bez prestanta. Nisu streljali za publiku — domaćinstvo bez radnja bilo je kuriozitet. Ta svest o monopolu učinila je da se odloži pretresanje teoretskih problema i to

je bila prva greška. A greška brojeva — književna kritika ne oseća se ni danas nadležnom za radiodramu. Dvadeset redova jedne dobre pesme izaziva ponekad stotinu redova duboke analize — hiljadu dvesta redova jedne dobre radiodrame ne izaziva nikakvu reakciju u književnim časopisima.

Najjači argument protiv radiodrame i u prilog televizije danas je taj, da je televizijska ustvari optički upotpunjena radiodrama, dakle viša, konačno upotpunjena radiodrama. Ali praksa ne potvrđuje ovo mišljenje. Radiodrama, rođena 1924, doživela je posle 1945 svoj prvi renesans. Sada, kada televizija doživljava svoj polet, sprema se radiodrama da upotrebi svoje neiskorišćene rezerve i neistražene mogućnosti, da bi doživela svoj drugi preporod, istina ne više pred tako brojnom publikom — to je jedini tribut koji će platiti televiziji. U naknadu za to dobiće u umetničkoj zrelosti. Tempo ovog procesa diktira televizija. Po mišljenju Gerharda Rencša, televizija na taj način indirektno pomaže radiodrami.

ATLANTIC

Pisac i profesor Herbert Gold, u septemarskom broju ovog časopisa, dajući retrospekciju ideja i stremeljenja u američkoj literaturi u ovom veku, pokušava da predvidi ton i teme karakteristične za roman nastupajuće dekadne.

Društvo koje su proslavili Fokner i Hemingvej, Vulf i Fiodžerald, Dos Pasos i Servud Anderson i Stejnbeek — smatra Gold — postalo je predmet istorije, istorije za koju možda vlada živo interesovanje — ali ipak, istorije.

Pisac 60-tih godina moraće da se provuče kroz neprijemčivo savremene Amerike, moraće da pobedi izolaciju i pasivnost američkog političkog i porodičnog života, kao i povlačenje u samog sebe — najvećeg neprijatelja stvaralačkog duha. Vitalno prilagodavanje realnosti i iskustvo primoraje mlade pisce da izmene mišljenje o američkom romanu koje sada u Americi vlada. Prvi problem biće moralan, filozofski, religiozan; drugi, u vezi s prvim, imaće političke korene. Kako čovek da se odredi kao ličnost u dolazećem, novom svetu? Kako će se Amerikanci prilagoditi kao narod tom svetu?

Deo romansijskog zadatka uvek je bilo pokazivanje mogućnosti, prosiđivanje, odučivanje i pridavanje značaja, uverljivosti i snage tim namerama. U 60-tim godinama najbolji romansijseri sukobiće se sa problemom koji u prvi mah pogrđno može biti opisan kao »apstrakcija«, ali koji uključuje vraćanje do najdublje poetskog zahteva: znati!

Pisci će se pitati poslednjim pitanjima: Zbog koga živim? Zbog čega? Pronalazice primere lične vrednosti u omasovljenom društvu: Kakva je veza između slobode i izolacije, samoe i nezavisnosti?

Osim toga Amerika će biti primorana da otvori svoje luke narodima kojima dosad to nije činila. Mapa sveta će se za Ameriku povećati, a mapa sveta je deo svakog romana. Uključujući sve dotad obradivene oblasti duha i ideje i izvesne inovacije u formi, romani i njihovi autori će, kao i uvek, otkrivati akcije, teme, stilove i oblike koji će im omogućiti da taj posao koji u svakom vremenu treba da bude osvežavajuć, obave pronalazeći jednu uzornu stvarnost u istinitom obliku što ustvari čini priču.

LE FIGARO LITTÉRAIRE

U broju od 8. oktobra Pjer Gaksot, član Francuske akademije, u članku »Bar u književnosti glupost je izišla iz mode« kaže između ostalog:

»Šta se traži od književnosti? Razbibriga? To je najobitniji odgovor. Pisac je mislio da je uputio jednu poruku svetu, a njega čitaju jer im se dopada. On se čita zato što pada kiša, a kad je lepo vreme napušta se. Ako ničemu ne može da nauči čitalačku publiku, ona onda njega uči skromnosti. Publika ima o pisanom delu pozitivno i praktično mišljenje. Ali ona se takođe divi i dobrom i lošem stihu, dobroj i odvratnoj prozi. Za nju su korisni pisci oni koji pišu o ljubavi, o novcu, o porodici, o društvu, o naciji, i čije misli njoj služe da osvetle njene lične misli, da dadu konkretni oblik njenim ličnim inspiracijama. A zatim dolaze ljubopitljivci, istoričari. U njihovim rukama sve što je štampano postaje dokumenat. Roman je rudnik sitnih činjenica, a naročito način da se ude u osećanja, navike, ideje, predrasude nestalih generacija. Jer »izvorci« nisu sve. Nije dovoljno samo pobeležiti događaj. Najveća škola je da se oni objasne, a da bi se objasnili, treba shvatiti šta je to odučilo ljude da ih izvrše. Najče-

šće pobude, ambicije, zavist, gordost, dobijaju sasvim druge izgledne prema epohama. Mi danas imamo sasvim drugo shvatanje o časti nego Roland ili Sid. Mi ne volimo više na isti način kao romantičari, pa i sama pobuna promenila je svoj izgled.

I najzad, veliko osvajanje u prošlom veku, glupost! Zan Ditur kaže to s pravom u drugom tomu svog dela »O sadržini i obliku«, u članku o Anri Monijeu. Zaista, glupost je morala postojati i ranije. Moguće je da su svi vekovi dobili po istu količinu, kao što su imali svoj deo raskalašnih muzeva, zavedenih devojaka i nepoštenih blagajnika. Ali, ranije, glupost nije bila predmet inspiracije. Preko nje se prelazilo čutke. Devnaesti vek je otkrio da je ona jedan od vidova čovekovih, isto kao ljubavna strast, tvrdičluk i volja za moć. Glupost je ušla u književnost. Ali ne naukovo, ni ludak, ni divljak, ni pošteni kreten, ubedeni, važni i pun izreka. Ove je — kaže dalje Zan Ditur — još Balzak koji je otišao do dna pitanja uveo u književnost. A bili su tu i Domije, Anri Monije, Labiš i Flobjer, i najzad Kurtelin. Pa kakva galerija! Zozef Pridom, Perišon, Bovari, Buvar, Pekiče, Kroikbol, Lanđun... Reklo bi se da je odjednom glupost postavila potku čitavom društvenom životu. Zaista, glupost se pokazala najzad tako preka da je Anri Monije završio da liči na svoga junaka i tako široka da je Flobjer umro pre no što je stigao da završi delo.

Glupost je napustila pozorišne repertoare. Da je nje Valenjev Gospodin Test nagnao u bekstvo? Mi sada više volimo da se razmećemo inteligencijom. Igovi neprijatelji govorili su za njega: »Glup je kao Himalaja«. Ali to se više ne čuje. Danas druge mane napadamo: verolomstvo, nevaljalstvo, ljubomoru, laž, korupciju, gramzljivost. Glupost nije više važna. Da li to znači njeno osiromašenje? Ali ništa se ne shvata u ljudskom bitisanju, ako se svemu traži neko razumno objašnjenje.

N. T.

N. T.

LES LETTRES NOUVELLES

U sedmoj svesci za ovu godinu objavljen je ogled »Eseji« od Robera Brešona, poznatog francuskog esejiste, inače atašea Francuske ambasade u Beogradu. Iz ove studije donosimo jedan zanimljiv odlomak:

»... Uostalom, i sama pomisao da se piše romantična priča izaziva gadnje. Po navici, većina pisaca nastavlja da iznosi u obliku romana svoja iskustva o svetu. Od Balzaka do Prusta, pisci su bili uglavnom romanopisci. Kod njih je oblik romana imao svoju verodostojnost. Oni su živeli u jednom svetu relativno određenom, u kome su događaji iz privatnog života (porodični, ljubavni, mondenski odnosi) bili ono što je vredelo. Epopeja je postala neshvatljiva u svetu, u kome su bogovi, heroji, mitovi, feudalna hijerarhija, herojski duh i lepota iščezli. Tragedija je takođe postala neshvatljiva u svetu bez fatalnosti. Roman, onakav kakav je zamišljen u XVIII veku i u početku XIX veka, izražavao je verovanje u autonomiju ličnosti. Bila je to priča o slobodi, koja se razvijala u socijalnim prilikama. Pa i takva priča postala je neshvatljiva u jednom svetu, u kome je ličnost opovrgnuta, u kome privatni život treba da izičezne pod pritiskom istorijskih zbivanja, u kome čovek sebe ispituje manje o događajima svoga života nego o uslovima svoga života. Književnost XIX veka bila je književnost sudbine, a ova današnja je o uslovima ljudskim.

Balzak, Tolstoj, Flobjer, čak i Prust nalaze, prirodno, svoju istinu u svoji mišlostima. Kod njihovih naslednika (od Kafke do Rob-Grizea), ličnosti ne samo da gube svojstvo koje je kod Balzaka bilo glavno: svoje lične podatke, već i čitavu svoju svest, svoju individualnost, svoju istoričnost, odnosno sve ono što zapravo i čini njihovu ličnost. Pa čak ako i postoje kao ličnosti (kod Bitora, na primer), oni izgledaju još dopunjeni: oni se ne otkrivaju piščevom istinom, oni se njome pre sakrivaju.

Tradicionalni ritam postao je nemoguć. Pisac romana današnjice nalazi se razapet između dve krajnje solucije: ili odredi se svakog oblika datog spolja, kao što čini Beket, i tada je to sam pokret misli koji stvara jedan novi oblik, neiskazan, neuslovljen, ali takođe hibridan, nestavan, koji se stalno gubi, prevrtljiv; ili ući potpuno u igru i svoditi ritam na njegov oblik kao što čine Bitor i Rob-Grize. Roman, na izgled lišen sadržaja, ali bogat intelektualnim odnosima, delo je čiste tehnike gde se tehnika ne primenjuje ni na šta. Tu se mogu naći dve tendencije apstraktnog slikarstva: s jedne strane čista stvarnost (u romanu: jedan čisti glas); s druge strane, samo čisti oblik.

Nesumnjivo je da samo romani isključivo jasni zaslužuju još ime

romana. Ali i pored njihovog izgleda, dela avangarde idu suprotnim pravcem. Nešto u ovima zvonilo lažno. U zaočnjenu su za čitavih četrdeset ili pedeset godina. Ima čak i pokušaja da se obnovi tragedija s kraja XVIII i početka XIX veka.

Današnja književnost inklinira ka nejasnom. Razume se, nejasna umetnost ne postoji. Ako je već umetnost (ili književnost), znači da postoji pokušaj stvaralačkog duha da »oubliči neobličeno« (umesto da se uklapa u neki kalup). I neizbežno je da se iz tih pokušaja stvaraju novi oblici. U književnosti, može se zamisliti oblik koji će se roditi iz intimnog dnevnika, iz eseja, iz romana i poeme. Ili možda nešto sasvim drugo. Roman na koje vrste samo je jedan trenutak istorije književnih oblika — dok poezija, koja nije oblik, suprotstavlja se uvek književnosti.

PREUVES

U uvodnom eseju »Ozdajci« Rejmon Aron, čuveni francuski pravnik i profesor Sorbone, kaže između ostalog sledeće:

»Izdaja se vraća u modu; da li je Francis Zanson izdajnik ili nije? »Njegovi saradnici, pita se Pol Seran u svojoj nedavnoj knjizi »Fasistički romantizam«, da li su ili nisu izdajnici?

Ima jedno desetak godina kako sam dodirnuo ove probleme, pišući predlog za knjigu Andre Teriva. Kurtozna polemika Pola Serana izaziva me da razmišljam još jednom o rečima i mislima. Mi koji smo bili degolisti 1940, da li smo bili »izdajnici«? Koji Francuz nije bio smatran izdajnikom od ovog ili onog zemljaka? Svaki baca tu reč sa užasom, jer ona se smatra ružnom: ona potseća na oficira, koji za novac, pređaje neprijatelju tajnu nacionalne odbrane, borca koji napušta svoju partiju, ili iz kukavičuka ili iz slabosti prelazi u drugi tabor koji je uz vlast i policiju.

Da li je izdajnik onaj koji sebe smatra takvim prema Zakonu, ili je to prema mišljenju drugih koji sebe smatraju predstavnicima nacije i države. General de Gol 1940 udario je na unutrašnju i spoljnu sigurnost francuske države. U savezu sa državom koja je donela naredbu da se uništi usidrena francuska flota, on je bio izdajnik Francuske, ako je vlada u višiju bila njen autentični izraz. Ali, umesto toga, vlada u Višiju pala je bila pod optužbu »veze sa neprijateljem« ako se uzme dogmatički da primirje nije mir i da nemačka vlada nije prestajala od 1940. do 1944. da bude neprijatelj Francuske, prave Francuske, to jest degolističke Francuske. Ni vlada u Višiju ni privremena vlada od 1944., po

pravnoj logici, nisu smele ići do kraja...

Nedlaganje Francis Zansona nije ni ono antihitlerovske Nemačke, ni ono generala de Gola ili degolista. On teško može da stavi u sumnju zakonitost ili legitimnost vlade Cetrvice republike koja je vodila rat u Alžiru. Vlada Pete republike dužuje za svoj dolazak na vlast jednom u nekoliko vojnom državnom udaru, ali taj državni udar ratifikovan je na slobodnim izborima. Ipak, umesto nas, neka najbolje sam Zanson govori:

»Znam dobro da nas optužuju za izdaju. Ali ja pitam: koga i šta mi izdajemo? Pravno, mi smo uvučeni u građanski rat, jer se Alžirci zvanično smatraju kao francuski građani »sa svim pravima«, dakle mi ne izdajemo Francusku. Stvarno, nacionalna zajednica ne postoji. Nikakva nacionalna mistika, nikakav neobarezijanzam ne ubeđuje me unapred da se smatram jednomisljenikom sa g. g. Debroom i Kovačom, sa generalom Masijem ili poručnikom Sarbojijem, sa agentima ugušivanja i onima koji su tu da to pravno opravdavaju...«

Francis Zanson odgovara ukratko u onoj prvoj rečenici: pravno, pošto su Alžirci Francuzi, oni vode građanski rat, a ne rat između dve države; moralno, nema više francuske zajednice, pa kako da čovek ima osećanje da je izdao zajednicu koja ne postoji. Uostalom, francuski zakon ne definiše Francis Zansona kao izdajnika, već samo kao kriminalca.

Glavniji je ovaj drugi Zansonov odgovor. Kako izdati nacionalnu zajednicu koja više ne postoji? »Kolaracionisti« pozivaju se na argumetne iz 1944., degolisti iz 1940. Najozbiljnije je to, što u najmanju ruku, u izvesnom smislu svi su u pravu.

Budimo pošteni pa priznajmo da se Francuzi danas, jednom više, strasno suprotstavljaju jedan drugome. Čuo sam jednog mladog Francuza koji kaže: »Ako napustimo Alžir, emigriramo, jer bi me bilo stid da ostanem Francuzi!« Ali čuo sam i drugog mladog Francuza, pošto se vratio iz Alžira: »Mene je stid što sam Francuz!« »Gubitak« Alžira uzbuđuje jedne, kao što »pacifikacija« Alžira uzbuđuje druge.

N. T.

CRTEŽ LJUBIŠE JOJICA

Vita CVETKOVIĆ

Napad na Bagrdan

Šestog septembra uveče, Oraška, Planačka i Račanska četa pojačane jednim vodom Resavske čete izvršili su pokret prema Jagodini. Sedmog uveče kog sela Vojске čete su se prebacile skelom na drugu obalu Morave odakle su, kroz kukuruze i zabran, neopazeno prišle stanici Bagrdan. Istog dana upućena su dva borca da ispituju okolinu i provere da li vozovi prolaze noću i šta prevoze. Na osnovu ove veštaja prethodnice, Štab odreda napravio je plan napada i odredio zadatke četama. Prema prikupljenim obavještenjima, Stanicu je čuvala samo seoska straža. Jake snage Nemaca nalazile su se u Jagodini, u neposrednoj blizini Bagrdana, kao i u selu Miloševu, dok u samom Bagrdanu Nemci nisu imali svoju posadu.

Napad na stanicu Bagrdan izvršen je tačno u ponoć, između sedmog i osmog septembra. Novi komandir Oraške čete Marko Milanović koji je zamenio poginulog Mileta Cvetkovića poslao je jedan vod svoje čete na prugu da obezbeđuje pravac prema Jagodini. Resavci su isturili jedan vod prema Lapovu, dok su Palanačka i Račanska četa zapele drum u oba pravca — prema Lapovu i prema Jagodini. Drugi vod Oraške čete popunjen probranim borcima iz drugih četa imao je zadatak da pod rukovodstvom komandanta i komesara odreda napadne stanicu i sačeka transportni voz koji je, prema obavještenju, trebalo da naiđe posle pola noći.

Plan se odvijao tačno po zamisli Štaba. Stražari su pobacali puške i ne pomišljajući na otpor, a železničko osoblje pokazalo je spremnost da u akciji saraduje sa partizanima. Brže nego što se očekivalo delegat voda Oraške čete Sveta Mladenović, bivši železnički činovnik, preuzeo je komandu nad stanicom. Raspoređeni duž koloseka, borci su čekali voz. U stanju napetog iščekivanja, vreme je sporo odmicalo a voz se nije pojavljivao. Noć je bila mirna i sve se bilo pritajilo: osoblje stanice, razoružani stražari i borci. Počela je da rastie sumnja: a šta ako je neko obavestio nemačku posadu u Jagodini? U tom slučaju, umesto transportnog valjalo je očekivati blin-dirani voz a možda i kamione na drumu. Progonjen tom sumnjom, Sveta Mladenović je prišao šefu. »Zašto ga nema«, promrsio je. Nije

rekao koga nema, to se podrazumevalo. Šef je podigao glavu i pogledao ga upitno »Rano je«, odgovorio je, brižno vrteći glavom. Nije on znao na čemu će se ovo završiti i šta će biti kad sutradan naidu Nemci. »Tek oko jedan«, dodao je, »u to vreme nailazi«. Borci su hteli da veruju u ono što šef govori, ali su i dalje bili nestrpljivi. Najbolje je da voz odmah naiđe i da, se to svrši — ne zbog njih, oni su i došli zato da se bore, — nego zbog same akcije, da vide uništen voz i da ne vide nijednog od drugova da je poginuo. Pre nekoliko dana kada se tome niko nije nadao, poginuli su Mile Cvetković, Karić i Pavlović. Bili su tako unakaženi da niko nije mogao da ih pozna. A sa njima su maršovali, i isto ovako išli u akciju i smejalji se.

Niko ne zna šta ga očekuje i ta neizvesnost gora je od same smrti. Šta, naprimer, ako voz uopšte ne naiđe? Onda se ništa nije učinilo a glavno je učiniti. Filip Kljajčić je oprilike tako nešto govorio: vršiti akciju na svakom koraku, iza leđa neprijatelja, s njegove leve i s njegove desne strane. Noću i danju, stalno napadati neprijatelja — u tome je suština partizanskog ratovanja. Onda idi, biti neprestano u pokretu, da se nikada tačno ne zna ni odakle si došao, ni kuda si nestao — a ne ovako sedeti u mestu u punoj neizvesnosti, dok se one, te sive bežične figure u zelenim uniformama, možda već pripremaju, možda već nešto smišljaju.

Sve nervoznije borci su šetali po peronu. A ako šef nešto zna? Možda i zna i čuti, ljudi postaju od straha sebični i misle samo na svoju kožu. Šta se njih tiče borba, svetski frontovi i sloboda, kao i to da Nemce stalno treba ubijati u našoj zemlji. Tiče se njih samo njihova koža i to, da ostanu živi. Posle će već ići nekako. Ovo je jedan kazan, ne možeš pobedići iz njega — tamo su Nemci sa njihovim smajserima a ovamo dilema: hteo bi da pomogneš, da se raduješ uništenom vozu, ali se plašiš. Lice ti se grči od pomisli da ćeš sutra umesto partizana biti okružen zelenim uniformama sa šlemovima. Šta da im kažeš, kako da se sa njima objasniš kad ne znaju tvoj jezik. Šta se njih tiče što ti imaš decu i da u cvoj gužvi treba da ostanesh živ. Budu li samo primetili, budu li samo posumnjali da je tebi

„KRITIKE“ S DUBROVAČKIH LETNJIH IGARA

U broju od 28. jula t. g. „Književne novine“ su donele članak Marka Foteza pod naslovom „Dubrovnik ovog leta“. Sve bi bilo dobro i razumljivo kad bi članak bio samo izvještaj pisca o značajnim kulturnim događajima i priredbama ovogodišnjeg Dubrovačkog festivala, jer Fotez je već jedanaestu godinu jedan od retkih gostiju koji je svake godine prisutan u skoro svim dubrovačkim festivalnim priredbama. Ali Fotezov izvještaj je ujedno i kritika kad u zaključku govori o ovogodišnjim predstavama ljubljanske Opere na tom festivalu, čemu se moramo malo čuditi, naročito kad znamo da je na Ljetnim igrama baš Fotez svake godine jedan od glavnih umetničkih aktera festivala, naročito kao reditelj „Hamleta“ na Lovrijencu. Svakako je stvar ličnog ukusa kad autor članka kao neposredni umetnički sutak mišar među autorima festivalskog programa, javno ocenjuje druge takmičare koji, koliko je nama poznato, ovo oružje ne upotrebljavaju, već ga ostavljaju nepristrasnoj profesionalnoj kritici.

Fotez je, pored ostalog, i član umetničkog saveta Dubrovačkog festivala, pa prema tome među prvima odgovoran za prihvaćeni repertoar Ljetnih igara. Kako to da već prilikom prihvatanja repertoara ne bude toliko mudar i ne pokuša da spreči tako sudbonosne repertoarske greške ljubljanske Opere? Da li je te greške stvarno napravila sama ljubljanska Opera i to čak i protiv volje umetničkog saveta festivala i Foteza? Istina je da drukčija.

Kad je u jesen 1959. Slovensko narodno gledalište (SNG) od vodstva Dubrovačkih Ljetnih igara dobilo poziv da za 1960. godinu sav operiski repertoar na festivalu preuzme samo ljubljanska Opera, tu ponudu smo (već po treći put od 1955. godine) rado prihvatili i predložili: da, naročito za Dubrovnik, spremimo i izvedemo Rosinijevu „Italijanku u Alžiru“ i Purcelovu operu „Diona i Enej“ i to oba dela ne koncertski, kao što to u Dubrovniku rade izvesni drugi operiski ansambli, već naro-

čito spremivši za dubrovačke prirodne scene. A kad je ljubljanska Opera ova dva dela stvarno spremila baš za Dubrovnik, SNG je čak iz svojih sredstava dalo ništa manje nego 5 miliona dinara za kostime i opremu za ova dva izvođenja, što ponovo dokazuje koliko vodstvo SNG pridaje važnosti ovom problemu odgovornosti. A umetnički uspeh ove dve pretstave velikodušno priznaje i Marko Fotez, jer su ga pre njega priznale ne samo sve jugoslovenske novine, nego čak i mnoge kritike u inostranstvu, kao, recimo, najveći engleski list „Tajms“.

Vodstvo Ljetnih igara je, dakle, prihvatilo repertoarsku ponudu SNG ali je dodalo da bi taj repertoar trebalo proširiti. Samo vodstvo je predlagalo da ljubljanska Opera prikaže još dva dela, i to baš „Rusalku“ za čije je izvođenje upravo podesan park Gradac, i „Luciju“ kao popularnije operisko delo na festivalskom repertoaru.

Ukratko: nikako ne nameravam umanjiti odgovornost vodstva SNG koje je posle dugih pismenih i usmenih rasprava naposljetku ugodilo želji vodstva Ljetnih igara i svom prvobitnom repertoaru dodalo i te dve od Foteza inkriminirane pretstave, ali vodstvo Ljetnih igara smo jasno kazali da naša Opera te dve stare pretstave ne može iz svoga budžeta nanovo spremiti. Pored toga smo tražili širi razmak za probe i pretstave u Dubrovniku, ako treba da za ciglih 14 dana, koliko se u Dubrovniku bavio ansambl Opere, budu četiri različita izvođenja s programima i 8 pretstava. Iz finansijskih uzroka nam je vodstvo Ljetnih igara pak za svako od tih naših izvođenja odobrilo samo jednu tehničku, aranžersku i generalnu probu i pretstavu, tako da su se pretstave redale od 11. jula, kad je bila prva pretstava „Rusalka“, do 21. jula kad je bila poslednja pretstava „Italijanka“. Kakav bi, s toliko proba na sasvim novom otvorenom prostoru, bio, recimo, „Hamlet“, koji povrh toga nije opera kod koje se na polje ponekad pojavljuju nesavladljivi akustički problemi?

Smatram da bi, uz ovakvo neravnopravno tretiranje operiskih ansambli u pogledu broja potrebnih proba u Dubrovniku, odgovornost trebalo tražiti negde drugde, a ne kod vodstva operiskih pozorišta koja gostuju. I za rešavanje ovog većitog problema operiskih ansambli koji gostuju u Dubrovniku svoj bitni udeo mogao bi doprineti baš član umetničkog saveta, reditelj Marko Fotez.

Ali, da se vratimo i Fotezovoj oceni izvođenja ljubljanske „Lucije“, ne smatrajući potrebnim protivreći i njegovoj oceni izvođenja „Rusalka“ koje su, naročito s rediteljske i scenске strane, da o drugom i ne govorimo, mnogi listovi ocenili dosta drukčije.

„Lucija“ je po Fotezu provincijska, ali, i kad bi to bilo tačno, da li je autor u pravu da od svih poznatih pretstava jugoslovenskih operiskih pozorišta ovaj epitet pokloni baš i jedino ljubljanskoj Operi? U svome članku Fotez, naravno, nije ovu ocenu izrekao lično, već se oprezno sakrio iza mišljenja „stranaca“ koji su, prema njegovom, ovaj ukrasni prizvuk dali ljubljanskoj „Luciji“. Ali, što nam Fotez ne bi naveo koliko je bilo tih stranaca i koji su stranci to bili koji su ovako ocenili baš i jedino ljubljansku Operu? Fotez će, verovatno, pribeci samo već pomenutom londonskom „Tajmsu“. Ali ga onda pitamo, koliko su i koje bolje kritike dosad u „Tajmsu“ dobili drugi jugoslovenski operiski ansambli koji su poslednjih godina gostovali u Dubrovniku ili pak po Evropi? Zašto je, dakle, Fotez morao da tu reč ponovi u svojoj oceni ljubljanskog gostovanja. Pogledajmo pobliže šta kaže „Tajms“ u celosti o sve četiri pretstave ljubljanske Opere. Na kraju svog dosta opširnog izvještaja iz Dubrovnika londonski kritičar „Tajmsa“ kaže, naime sledeće:

„Na Dubrovačkom festivalu redaju se tri glavna od sedam jugoslovenskih operiskih ansambli, tj. iz Beograda, Zagreba i Ljubljane. Ove godine je na redu bila Ljubljana s repertoarom Dvoržakove „Rusalka“, Do-

nicetijevu „Luciju od Lamer-mura“, Rosinijevu „Italijanku u Alžiru“ i Purcelovog dela „Diona i Enej“ — izbor koji je bio lokalno (podvukao potpisani) kritikovan jer ne pokazuje ansambl s njegove najbolje strane: u savremenim delima. Dobro i dobro uvežban provincijski ansambl, kao što je ovaj, nije mogao dati više nego dobru provincijsku predstavu „Lucije“, dok je poslednjih godina na Holandskom festivalu postigao međunarodni ugled s Prokofjevom operom „Zaljubljen u tri narandže“.

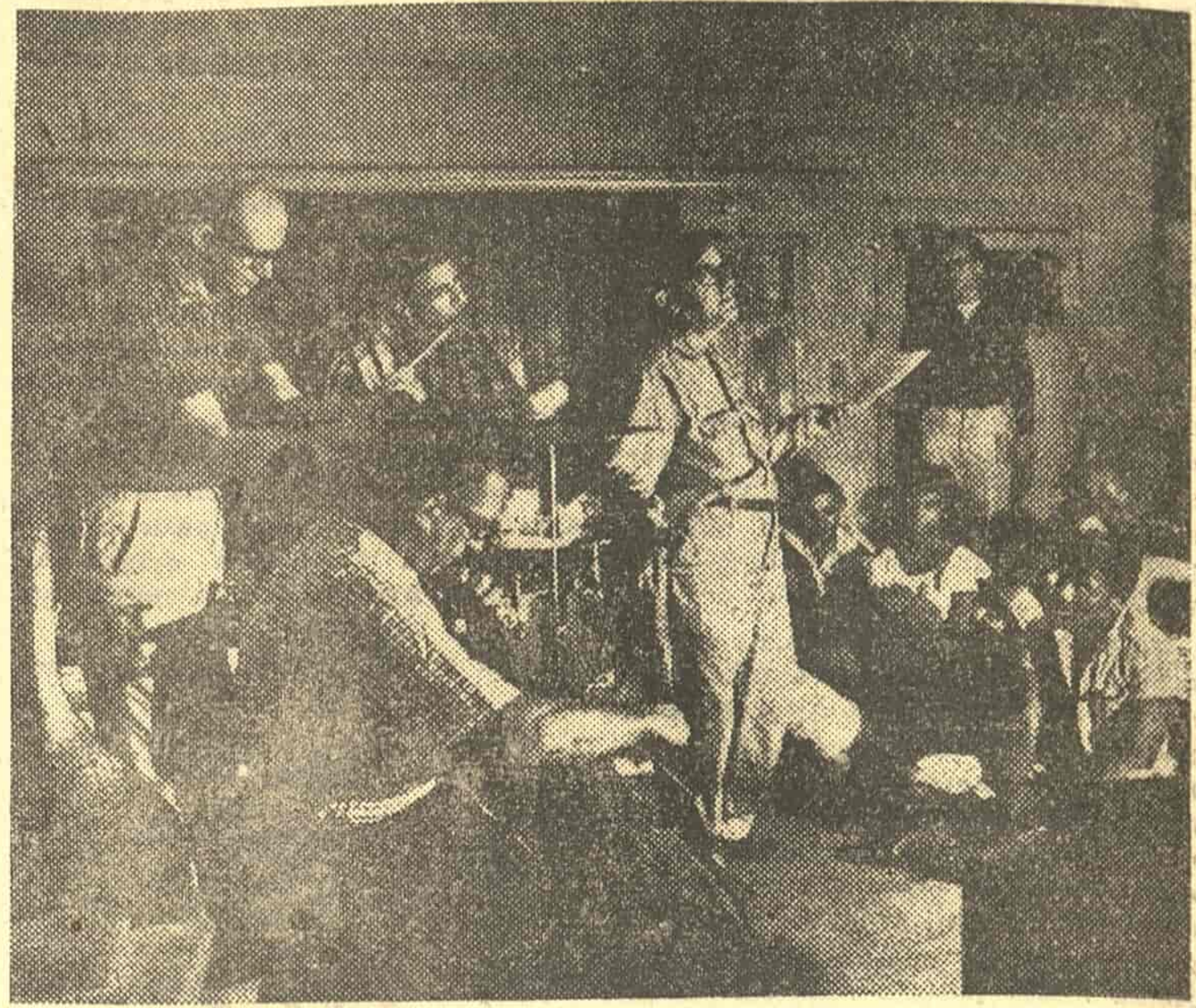
Dakle, sve ove, ne baš nela-skave, reči iz „Tajmsa“ — izuzev nepravilno podvučenog provincializma — Marko Fotez je „prenebregnuo“. Ali je takođe „prenebregnuo“ i to šta, između ostalog, isti kritičar kaže u istom izvještaju o izvođenju „Hamleta“ na Lovrijencu:

„Svakako zanimljiva posledica svega toga bila je u tome što su tri tako jako lična stila glume vrlo razorno delovala na režiju u celosti, kao kad bi kompoziciju istovremeno izvodili na tri različita tonska načina.“

Kad je, verovatno, vrlo kompetentni engleski kritičar u „Tajmsu“ izneo ovakvu konstataciju o dubrovačkoj predstavi „Hamleta“ (koja je pre premijere posle osam godina stalnog prikazivanja imala tri nedelje proba!), to, verovatno, nije baš laskava pohvala reditelju. Ova ocena, verovatno, nije laskavija od ocene pretstava ljubljanske Opere. A čitaocima će sada biti sigurno jasno zašto je M. Fotez u svome navođenju mišljenja „stranaca“ o dubrovačkim predstavama sve navedeno ispuštio: kritičar M. Fotez, svakako, neće da kritikuje reditelja i člana umetničkog saveta dr. Marka Foteza! A ukoliko se prihvati kritikovanja izvođenja ljubljanske Opere, onda se tu već postavlja pitanje morala koje smo postavili u početku. Morala koji se ogleda u upotrebi nejednakog oružja u takmičenju između autora festivalskog programa; bar u svetlu Fotezove kritike.

Smiljan SAMEC
upravnik Slovenskog narodnog gledališta

ČITANJE POEZIJE UZ PRATNJU DŽEZA

HARI LIPTON ČITA POEZIJU UZ PRATNJU DŽEZA

Poznati književni i idejni pokret „bitnika“ u Americi je prvi uvedo čitanje poezije svojih pripadnika uz zvuke bubnjeva ili pratnju malog džez orkestra sastavljenog od samih bitnika. Sada je ova moda zahvatila i pesnike koji nemaju veze sa bitnicima. U Harlemu, crnačkom kvartu Njujorka, postoje čitave sekcije pesnika, i crnih i belih, koji na intimnim sastancima čitaju svoje stihove uz pratnju džez. Miogi se ozbiljni književni kritičari slažu da moderna poezija čitana uz tihi džez ritam dobija mnogo više u prodornosti i obuzima slušaoca, jer je džez postao nerazdvojni pratilac čoveka našeg doba.

NAGRADE SAVETA ZA KULTURU MAKEDONIJE

Ovogodišnje nagrade »11 oktobra« dobili su od saveta za kulturu Makedonije, naučnik dr. Djordjije Filipovski, književnik Aco Šopov, slikar Petar Mazov, glumica Todorica Kondovska-Zafirovska i karikaturista Vasilije Popović—Cico.

JOSIP VIDMAR DOBIO POVELJU ZA ŽIVOTNO DELO

Savez književnika Jugoslavije i Udruženje izdavačkih preduzeća i organizacija FNRJ dodelili su ove godine Povelju za životno delo našem istaknutom kulturnom i političkom radniku, književniku dr. Josipu Vidmaru.

STUDIJA O DZONU STEJNBKU

Pod naslovom „Široki svet Džona Stejnbeka“ u Americi je izišla opširna biografska studija o ovom možda najčitanijem piscu u Americi i inostranstvu. Pisac ove knjige Piter Liska, počinje sa prvim

DŽON STEJNBKE

delom Džona Stejnbeke „Zaravan Tortila“, koje se nedavno pojavilo i kod nas, od te 1955. godine, Liska prati spisateljsku evoluciju Stejnbekovu preko dela „Miševi i ljudi“, „Plodovi gneva“ i „Dugačke doline“ i zaključuje da je on bio američki pisac tridesetih godina sa najkonzistentnijim stilom. Opterećen gorčinom, tako svojstvenom savremenoj književnoj generaciji u Americi Stejnbeke je svojim delima razarao konformistički san prosečnog Amerikanca o „srednjoj dolini“ kuda čovek može da se povuče iz napetosti tehnokratske civilizacije. „Zaravan Tortila“, „Plodovi gneva“ i „Mesec je sišao“ su napisani baš na tu temu i odlično ilustruju književnu ideologiju Džona Stejnbeke.

• Vasilije TOČANAC

SUSRETI

Društvo za jezik i književnosti

Društvo za srpskohrvatski jezik i književnost NR Srbije spada danas u retka stručna i naučna društva koja imaju dugu i nesumnjivo plodnu prošlost. Osnovano 1910. godine, na inicijativu pokojnog profesora Pavla Popovića, ono je bilo vezano za katedru jugoslovenske književnosti i srpskohrvatskog jezika na Filozofskom fakultetu u Beogradu i ograničeno na uzan krug saradnika i eminentnih predstavnika nauke o jeziku i istorije književnosti.

Obnovljeno 3. maja 1935. godine — treba naglasiti da su prvi osnivači, profesori Aleksandar Belić i Uroš Džonić, bili i njegovi obnovitelji — Društvo se pod novim uslovima prihvatilo i novih zadataka. Pre svega, izišlo je iz specijalističkih i istoriografskih problema nauke koji zanimaju mali krug ljudi i okupilo je oko sebe ne samo nastavnike maternjeg jezika i književnosti nego i sve one koji se iz raznovrsnih pobuda interesuju ovom naučnom granom. Društvo danas broji oko tri hiljade članova, a organizovano je na principu odbora i podružnica kojih ima u svim većim mestima na teritoriji NR Srbije. Aktivnost podružnica je mnogovrsna. Počev od običnih sastanaka na kojima se raspravljaju pitanja iz oblasti maternjeg jezika i književnosti preko predavanja i kurseva za usavršavanje nastave i nastavnika, pa do pribiranja građe o lokalnim govornim osobinama i o školskim piscima. Društvo je mnogo učinilo u pogledu povezivanja škole sa kulturnim i političkim životom sredine. S obzirom da njegova delatnost pada u vreme opštih napora naše javnosti da se izvrši reforma školskog sistema Društvo je posebno pažnju obratilo na mesto i ulogu nastave maternjeg jezika i književnosti u reformisanoj školi.

Sve svoje težnje Društvo je uglavnom moglo da ostvari preko svoga organa — časopisa „Književnost i jezik“. U sedmogodišnjem svom izlazenju

(pokrenut 1954. godine) časopis je na osnovu priznanja prosvetnih foruma bio dragoceno nastavno sredstvo, a Redakcioni odbor se u uređivanju njegovom rukovodio okolnošću što danas još uvek, pogotovu za istoriju književnosti, nema solidnog udžbenika koji bi bio dobra orijentacija i manje ili više pravilno uputstvo mladim naraštajima u suptilnu književnu materiju i što po našem mišljenju svaki udžbenik, ma koliko bio dobar, može da postane smetnja prodiranju savremene, tekuće književnosti u nastavu. Zbog toga se smatralo da će časopis ovakve vrste unoseći svežinu u metodu problematiku predmeta i osvetljavajući pisce i dela sa savremenijeg gledanja na književnu umetnost, onemogućiti šablon i ustaljenost u — tumačenju gradiva. Svakako je to i privuklo veliki broj saradnika iz svih naših republika, a svojim tiražom od dve hiljade i pet stotina primeraka časopis se proširio na Hrvatsku, Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru i Makedoniju.

Kao osobiti značaj ovoga časopisa treba podvući to da je on skoro jedini u zemlji nastojao da izmiri onu večitu nepeljivost između zvanične školske književnosti i onih savremenih i dnevnih kriterijuma o njoj. Osetili smo da nam učenici dvajako misle o književnim pitanjima: zvanično i pod uticajem nastavnika kad odgovaraju na časovima, a intimno i odvojeno od razreda, pod uticajem časopisa i dnevnih listova, prisvajaju ona mišljenja koja nisu u skla-

du sa programsko-školskim tumačenjima. Možda zbog toga se i primećuje izvesno vrzlaženje između nastavnika i učenika, jer se nastavnik kreće uvek u okvirima programa, a učenik traži više širine i slobode u mišljenju i izražavanju. U tom smislu u časopisu su pokrenute dve ankete. Prva: Kako mogu živi pisci uticati na nastavu književnosti u srednjim školama, i druga: Kako treba da izgleda nastava maternjeg jezika i književnosti u reformisanoj školi. Nema sumnje da bi obe ankete pomogle da se raspletu zamršene mreže nastavne materije, ali na žalost odziva nije bilo. Međutim, pri ovako složenim pitanjima ne možemo nastavnika ostaviti samog, jer danas, s jedne strane, buja naša savremena literatura, kreće se različitim tokovima i strujama i vrše se teorisko-umetnička razlaganja među piscima i kritičarima, a s druge strane nastava se zadržava na onoj manje ili više ustaljenoj i prevreloj književnosti čija je vrednost utvrđena i smeštena u kulturnu tekovinu. Sve što je novo, bez obzira na umetnički nivo, privlači i osvaja učenika, a nastavnik, pošto se uživeo u stare vrednosti, nema dovoljno sluha za novine u stilu i izrazu, pa se zbog toga češće dešavaju sukobi i nesporazumi. Da bi se našla moguća mera u svemu tome i da škola ne bi odvajala učenike od savremene literature — jer ta literatura upravo pripada mladim generacijama — a da se, opet, pod vidom savremenosti i modernizma u nastavu ne uvlače nakaradni i deformisani ukusi, mislimo da je neophodna saradnja sa piscima, pogotovu sa onim živim književnicima čija su dela obavezna školska lektira, jer oni ne mogu da budu ravnodušni prema tome kako se u školi vrši analiza njihovih romana, drama, pesama.

Mada nije bilo odziva na ankete, Redakcija časopisa trudila se sama da u raznim vidovima daje odgovore i sugestije, jer je nastojala da napreduje sa član-

